

אות היא לעולם

הלכות מוקצה

חלק ראשון

גיורא ברנר

**בית המדרש גבעת אסף
ת.ד. 120 בית א-ל מיקוד 90631**

עיצוב: רחלי עיצובים • 052-8756409

לע"נ

אברהם בן רפאל ז"ל

נ.ל.ב.ע

י"ז אדר א' תשנ"ב

ת.נ.צ.ב.ה.א

לע"נ

זיוה נזימה בת עזרא ז"ל

נ.ל.ב.ע

י"א אלול תשנ"ז

ת.נ.צ.ב.ה.א

תוכן עניינים

6	תוכן עניינים מורחב
8	מכתבי ברכה והסכמה
15	פתח דבר
17	מצבת זכרון
19	פרק א פתיחה להלכות מוקצה
34	פרק ב כלי שמלאכתו לאיסור
51	פרק ג כלי שמלאכתו להיתר
56	פרק ד מוקצה מחמת גופו
71	פרק ה מוקצה מחמת חסרון כיס
82	פרק ו בסיס לדבר האסור

תוכן עניינים מורחב

פרק א | כתיחה להלכות מוקצה 19

א. אם איסור מוקצה הוא איסור תורה או גזירת חכמים | ב. חומרת גזירת מוקצה
ג. חלוקה בין גזירת מוקצה ובין גזירת כלים | ד. גזירת מוקצה | ה. גזירת כלים
ו. סוגי המוקצה | ז. טעמי איסור מוקצה | ח. הנאה ממוקצה | ט. חצי שיעור באיסור
מוקצה | י. איסור מוקצה במקום הפסד | יא. דין מוקצה באיסורי הנאה | יב. דין
מוקצה בדבר האסור באכילה ומותר בהנאה | יג. 'צירת מוקצה בשבת' | יד. נגיעה
במוקצה | טו. טלטול מוקצה בגופו | טז. טלטול מוקצה באצילי ידיו | יז. טלטול
מוקצה באחורי ידיו | יח. טלטול מוקצה בין שתי אצבעותיו | יט. טלטול דבר היתר
כשמחמת הטלטול יזוז מוקצה | כ. מצוות השבת אבידה במוקצה | כא. טלטול
מועט של מוקצה על מנת למנוע טלטול מרובה של מוקצה.

פרק ב | כלי שמלאכתו לאיסור 34

א. הגדרת כלי שמלאכתו לאיסור | ב. כלי המיועד למלאכה האסורה מדרבנן
ג. דין כלי חדש | ד. כלי שמלאכתו לאיסור השייך לאדם החשוד על איסורי שבת
ה. טלטול כלי שמלאכתו לאיסור לצורך גופו ומקומו או מחמה לצל | ו. הגדרת צורך
מקומו | ז. טלטול כלי שמלאכתו לאיסור שלא לצורך גופו או מקומו אגב כלי אחר
שמלאכתו לאיסור שמטלטלו לצורך גופו ומקומו | ח. טלטול לצורך גופו כשעיקר
כוונתו היא למחמה לצל | ט. טלטול כלי שמלאכתו לאיסור מחמה לצל כשמעוניין
להשתמש בו לצורך גופו בהמשך השבת | י. טלטול כלי שמלאכתו לאיסור לצורך
כלי שמלאכתו להיתר | יא. טלטול כלי שמלאכתו לאיסור לצורך גופו או מקומו
כשיש לו כלי שמלאכתו להיתר לאותו צורך | יב. הנחת כלי שמלאכתו לאיסור
במקומו אחרי שטלטלו לצורך גופו או מקומו | יג. הנחת כלי שמלאכתו לאיסור
במקומו במקרה ששכח ונטלו באיסור | יד. נתינת הכלי שמלאכתו לאיסור לחברו
על מנת שהוא יניחו במקומו | טו. טלטול כלי שמלאכתו לאיסור מחמה לצל על ידי
גוי | טז. טלטול כלי שמלאכתו לאיסור על ידי כיכר או תינוק.

פרק ג | כלי שמלאכתו להיתר 51

א. הגדרת כלי שמלאכתו להיתר | ב. לאיזה צרכים מותר לטלטל כלי שמלאכתו
להיתר | ג. טלטול כלי שמלאכתו להיתר שלא לצורך כלל | ד. דין אוכלים וכתבי
הקודש | ה. כלים שתשימשם תדיר לטטולם שלא לצורך כלל | ו. דין בגדים
ותכשיטים.

פרק ד | מוקצה מחמת גופו 56

א. הגדרת מוקצה מחמת גופו | ב. כלי שאין בו שימוש אפילו בימות החול | ג. כלי
שמלאכתו לאיסור שאין לו שום תשימש היתר בשבת | ד. טלטול מוקצה מחמת

גופו לצורך גופו ומקומו | ה. יחוד מוקצה מחמת גופו על מנת להתיר טלטולו
 ו. יחוד מוקצה מחמת גופו לתשמיש שאין דרך לייחדו לכך | ז. יחוד מוקצה
 מחמת גופו לתשמיש שדרך לייחדו לכך | ח. התועלת בייחוד המוקצה לתשמיש
 שדרך לייחדו לכך | ט. צורת הייחוד | י. האם צריך שהייחוד יהיה לשם שימוש
 יא. ילד קטן שייחד | יב. עשיית מעשה כתחליף לייחוד | יג. התועלת בעשיית
 מעשה כתחליף לייחוד | יד. שימוש במוקצה כתחליף לייחודו | טו. טלטול מוקצה
 מחמת גופו בגופו | טז. הנחת מוקצה מחמת גופו במקומו אחרי שטלטלו בהיתר
 זז. טלטול מוקצה מחמת גופו מחמה לצל על ידי גוי | יח. מוקצה בצעצועים.

פרק ה | מוקצה מחמת חסרון כיס 71

א. הגדרת מוקצה מחמת חסרון כיס | ב. טלטול מוקצה מחמת חסרון כיס לצורך
 גופו ומקומו | ג. היתר ככר או תינוק במוקצה מחמת חסרון כיס | ד. מוקצה
 מחמת חסרון כיס בכלי שמלאכתו להיתר | ה. חפץ שאינו יקר והאדם מקפיד
 עליו | ו. האם ההקפדה על הכלי נמדדת לפי האדם או לפי העולם | ז. טלטול
 מוקצה מחמת חסרון כיס בגופו | ח. דין מוצרי חשמל | ט. אולר שאחד מסכיניו
 הוא מוקצה מחמת חסרון כיס | י. פמוטי כסף יקרים | יא. מכונית אם היא מוקצה
 מחמת חסרון כיס.

פרק ו | בסיס לדבר האסור 82

א. הגדרת בסיס לדבר האסור | ב. עשיית בסיס בתוך השבת | ג. היתר טלטול
 לחפץ שהונח עליו מוקצה בשבת על ידי שיניח עליו כלי היתר | ד. שכח את
 המוקצה על גבי הבסיס | ה. הגדרת שכח והגדרת מניח בכוונה | ו. הניח את
 המוקצה על גבי חפץ כיון שלא היה לו מקום אחר | ז. בסיס לדבר האסור והמותר
 ח. כיצד מגדירים אם ההיתר או האיסור חשוב יותר | ט. האם בבבסיס לדבר
 האסור והמותר צריך שההיתר יהיה על הבסיס בזמן שמתלטלו | י. בסיס לדבר
 האסור והמותר כשבכוונתו ליטול מעל גבי הבסיס את ההיתר במהלך שבת
 יא. היתר ששכחו על הבסיס ואילו את האיסור הניח מדעת | יב. היה בכוונתו
 להניח גם היתר על הבסיס ולבסוף שכח ושם רק מוקצה | יג. ניעור הבסיס
 כשיש חשש שהבסיס או דבר היתר אחר ינזק | יד. ניעור הבסיס כשיש חשש
 שהמוקצה ינזק | טו. הניח את המוקצה על דעת ליטול במהלך השבת | טז. הניח
 את המוקצה על גבי ספר קודש | יז. דין בסיס לדבר האסור כשאין הבסיס משמש
 למוקצה | יח. דבר היתר המונח על מוקצה ומשמש את המוקצה | יט. בסיס
 למוקצה חסר חשיבות | כ. מוקצה המונח ע"ג חלק טפל של הבסיס | כא. האם
 כלי שמלאכתו לאיסור עושה בסיס.

מכתב מהגאון

הרב אלחנן היילפרין שליט"א

אב"ד ראדומישלא,

נשיא התאחדות קהלת החרדים בלונדון

Rabbi ELCHONON HALPERN
189, GOLDERS GREEN ROAD,
LONDON, N.W.11.
Phone: 01-455 6298

אלחנן בהרר דוד זיל היילפרין
מרדומישלא קעשו
רב ורי"ם בלונדון נה.
חבר הרבנות דהתאחדות קהלות החרדים

קה

יא אב"ד שאלו, ית סבת חשדך אפ"ק
 חזרת אום אכור באאלפת מאיפת הפקקט
 שאלה קיבוטא די אורחין אמפאק בתורה
 ית"ק כינר אופ"א האמת אראט קי"ת
 אכ"ת אפ"ק (אש חמ אמי ז"ל תקק"ט
 אפ"ק ח"י האשקאוויטש הוד). שאל אורו
 סס"ו אור הוא אפ"ק. כינר נאה ואפ"ק
 בקלות אפ"ק. באשר זכאק התקרא.
 אמ"ס אקל אש קק"ט תקנאה. אמ"אש
 פראו זק"ס פראו. זק"ט קה"ק
 בקל"א. זק"ט. אסוד"ו חס"ק. כ"ן
 קי"ט אמורה זמ"ל. אק"ו אק"ו
 סוד"ק אק"ו זק"ט אשק"ו
 ק"ס ק"ט קל"ט פל"ה ק"ט אשק"ו
 התק"ט זק"ט זק"ט אשק"ו
 זק"ט אשק"ו אשק"ו זק"ט
 אק"ו זק"ט אשק"ו זק"ט

מכתב מהגאון

הרב דוב ליאור שליט"א

רב העיר ואב"ד קרית אבע - חברון תובב"א

הרב דוב ליאור

רב העיר וראש הישיבה
קרית ארבע היא חברון ת"ז

בס"ד, ז טבת תשע"ב

לכבוד

הרב גיורא ברנר

בית מדרש גבעת אסף

מכתב ברכה

ראיתי חלקים מהקונטרס שלכם 'אות היא לעולם' שהוא בירור יסודי בגדרי מוקצה, החל מהגמרא דרך כל גדולי הפוסקים במשך הדורות עד גדולי פוסקי זמננו.

שמחתי לראות שהוצאתם מתחת ידכם דבר נאה ומתקבל, מלאכת קודש שניכר מבין השיטין גודל העמל וההשקעה שהשקעתם בנושא.

אין ספק שראוי החיבור הזה לעלות על שולחנם של מלכים, מאן מלכי רבנן, שיוכלו לברר וללבן את הנושא ממקורות חז"ל.

יהי רצון שתזכו להגדיל תורה ולהאדירה, ויפוצו מעיינותיכם חוצה לזכות את הרבים.

החותם לכבוד התורה,

דוב ליאור

מכתב מהגאון

הרב שמואל אליעזר שטרן שליט"א

דומ"צ בבד"צ זכרון מאיר ורב מערב העיר בני ברק

Rabbi Shmuel Eliezer Shtern
 Dayan in Rabbinical Court
 of HaGaon HaRav Wosner, Shlita
 Rosh Yeshiva Chasam Sofer
 Rav of West Bnei-Brak
 1 Harav Kuk St. Bnei-Brak 51273

שמואל אליעזר שטרן
 דומ"צ בביר"צ של מרן הגר"ש ואגור שליט"א
 ראש ישיבת חוג חת"ט
 ורב מערב בני ברק
 רח' הדיב קוק 1, בני ברק 51273

בסי, יום ו' אב תשע"ד

שלום רב, אנו מודים לך מאד מאד על האגודה
 של בני ברק המכילה תחתיה את חסידי אגודת
 בני ברק. אנחנו מאד מעריכים את המאמץ
 וההשקעה שלכם בפרט ובאגודה בכלל. אנחנו
 מאד מעריכים את המאמץ וההשקעה שלכם
 במערכת של בני ברק. אנחנו מאד מעריכים
 את המאמץ וההשקעה שלכם במערכת של בני ברק.
 אנחנו מאד מעריכים את המאמץ וההשקעה שלכם
 במערכת של בני ברק. אנחנו מאד מעריכים את
 המאמץ וההשקעה שלכם במערכת של בני ברק.
 אנחנו מאד מעריכים את המאמץ וההשקעה שלכם
 במערכת של בני ברק. אנחנו מאד מעריכים את
 המאמץ וההשקעה שלכם במערכת של בני ברק.
 אנחנו מאד מעריכים את המאמץ וההשקעה שלכם
 במערכת של בני ברק. אנחנו מאד מעריכים את
 המאמץ וההשקעה שלכם במערכת של בני ברק.

ד"ר שמואל אליעזר שטרן

מכתב מהגאון

הרב אביגדר נבנצל שליט"א

רבה של העיר העתיקה בעיה"ק ירושלים תובב"א

בס"ד זצ"ק פוזיציונא אה תחס יצ בליכמ תאע"ב ירושלים זיהק תבב"א

יק"ר סהקזתא

בא לפני הדיין יצ צורא ברע שלט"א ומירו תבניק של כתבים יצ הלכט לכה, קטו
 אזה הי"א לצוליס, וטעמתי מקדיו וראתי כ"ל זכ"ל זול בן ראתי כצאג בלגח
 הימניו לתבנים, כי צבריו פים, וכבר אהמתי לברוא אירע צומקם של הלכר,
 וישמחו כל המעיינים בעל קרע פקטת המע, על חיוו אהמנים, וזכר אהמנים
 ואהמנים אורב ז"ל זכ"ל, וליגב במעצמי אהמנה וצו הימנה, זע אהר הארץ

דעה קכ"א

בשמינת צעור הלוי

אביגדר נבנצל

מכתב מהגאון

הרב אברהם יצחק כלאב שליט"א

אב"ד בעיה"ק ירושלים תובב"א

קלפ"ו
בית מדרש גבוה לתורה יעקב

Tora College For High Studies
Sulam yaacov
Jerusalem

ראש הישיבה
הרב אברהם יצחק הלוי כלאב

יש טקסט נוסף

הדין לברך את הרה זיורא ברנר שליט"א ראש
בית המדרש בגבול אס"ר שמונה למסגרת הישיבה, שגם
ברוב מנהל לעבודת קולטורים פולט מוקצב
אומם לא עברת אל על מקצב דפדפמים מקוצב וטרדולו הנצח
נלמן אין ביחולת הוראה לעולם, ברם מנהגים שראית
נכר שברם המתקן שליט"א יפיו רב לו בהחלט מוקצב
העמיק לוחות ונולג ונלמן בלתינים בהקנה מנהגו.
ואני בטוח מאי עידיין בקפרי"ו ידוע מנהג ומתלבט גרמ
שמעתי.
יגן תורה שליט"א נכבדא יפיו הרה המתקן שליט"א
ויצבב לאסוקי שמעתי אטמא דהעמיק לעבול נלמן הנהגה
מתקן יומא שמח טמורה ויסולו מעינינו' חוצב
קרה ישראל ונרצנו לברכב.

חולמם לעבול פלי גרמ
ולאומי
אברהם יצחק הלוי כלאב

אברהם יצחק הלוי כלאב
אב"ד ביה"ד האזורי ירושלים
שג"ק

מכתב חותני

הרה"ג חיים דוד גרינולד שליט"א

הרב האזורי חבל מודיעין ורב מושב נחלים

הרב

ח. דוד גרינולד

מושב נחלים

דאר נחלים 49-950 טלפון: 9328443

י"ב קולת סופ"ב ביה, יום

לכבוד

פירי

דם בעם שמתן היקר, הריב צינעא דינע שליט"א, מניח אז שליח אלש
 או קורטריסיס דהלפ"ה - יומא לבא היה אדבא, והעמ"ד השיט"א שליח שליח
 מתקנו "אז היה אדבא" ובהם ביוני הלפ"ה - דבר בקולו אז אלפ"ה,
 מהלמ"ה לבית - בהצדנת מנסחיה הריב, ופסני הלפ"ה גאיוש דאז ינוח,
 כספ"ה הביאון התקנית והנפקא מינה הלפ"ה אפ"ה בולש, ההחלפת והשייג"ק.
 והם אז מילא יקא אפ"ה
 וכן הדינים נפ"ה להפ"ה שנה קמצי ידירה, הלז וזג תלמידי,
 דביהמ"ד אדבא אלש אלז הוא אמר דינא. וקמצי לספ"ה לזג פוכה זה,
 נקבת אמטרת נפ"ה הלז וזג יד"ה בת מלפ"ה ימ"ה ס"ה תלמי
 התקן ומלפ"ה ביהמ"ד - אז ישוב אלפ"ה תקבולת דינא ילפ"ה ס"ה.
 ובאמ"ה אלז בתפ"ה יתפ"ה שיתפ"ה מלפ"ה מאדו ומ"ה אז יושפ"ה
 התקן ומלפ"ה ביהמ"ד, קמצי קול התלמה וקולת תלמי הולמ"ה בתפ"ה
 וילז מתו אלז מ"ה מלפ"ה אדבא יפ"ה ימ"ה וקמצי תלפ"ה ונקה אלו יתקו.
 וימ"ה מ"ה קמצי והלמ"ה כמ"ה מלפ"ה ידירה ס"ה כ"ה מלפ"ה יתפ"ה ק"ה יתקו.
 וידרה ה' מנחו האדבה אז"ה, מלפ"ה ויתקו אלוהי שיתפ"ה פ"ה
 קמצי קמצי קמצי, ונפ"ה כמ"ה יתפ"ה ק"ה מלפ"ה כמ"ה מלפ"ה
 דבימ"ה יושפ"ה יושפ"ה קמצי.

וזת אדב"ה
 דיק"ה רב
 של אש"ה
 נ"ה
 אד"ה מודיעין

מכתב מהגאון

הרב יעקב אלעזר כהנא שפירא שליט"א

ראש ישיבת מרכז הרב

(מכתב זה ניתן לי על חיבורי 'אות היא לעולם-מלאכת בורר')

ער"ח שבט תשע"א

מכתב ברכה

רחש לבו של הרב וכו' שמו מפארים מרביץ תורה ברבים רבי גיורא ברנר שליט"א ראש הכולל בגבעת אסף תו"ב לזכות את הרבים מפרי עמלו בביורור הלכה בענין בורר במלאכת שבת.

וזכה להו"ל ד"ת סולת נקיה מנופה כהלכתה, לאסוקי שמעתתא במקרא ובגמרא ובסברא כיד ד' הטובה עליו, תוך מו"מ בדברי הפוסקים, ונתקיים בו מה שכתב ר' יונה באבות על הלומד תורה ע"מ ללמוד וללמד לשמור ולעשות דהוא בכה"ג שמברר מקחו ע"פ כל השיטות האיך לנהוג למעשה בכה"ג מספקים בידו לשמור ולעשות ע"ש.

ויה"ר שיזכה להוסיף כהנה וכהנה בליבונה של הלכה ותהיה לו סייעתא דשמיא במלאכתו - מלאכת הקודש, מתוך מנוחה ושמחה ושלוחה, להגדיל תורה ולהאדירה, וכשם שנכנס לכרך זה בשלום כן יכנס לכרכים אחרים.

ושמעתי מכ' אמו"ר זצ"ל אשר כל חיבור בתורה הוא קידוש השם להו"ל להראות גודל תקפה של תורה אשר ד"ת מתחדשים ופרים ורבים כפי העמל שיגע בו, וכפי חלקו בתוה"ק.

ויה"ר שיברך על המוגמר, ויבשרנו בשורות טובות ישועות ונחמות על עם ד' ונחלתו אשר לא יעזוב.

וחיבור זה הוא מספרים דגרסינן ליה "השונה הלכות בכל יום" כתוס' נדה ע"ג א, בעזה"י.

בברכה נאמנה לכבוד התורה ועמליה

יעקב שפירא

פתח דבר

"ובעבור זה היתה שבת ברית ואות עולם בין השם ובין ישראל, אמר הכתוב ושמנו בני ישראל את השבת וגו' בני וזין בני ישראל אות היא לעולם וגו', רצה לומר כי השבת אות על השאר באומה דבר מה מן הקשר האלקי נקשר בה מה שאי אפשר להכחישו, שעל ידי הקשר ההוא תשיג האומה ההצלחה הנצחית לנפש והדבקות בשם, עד שישנו חסידיה השומרים את השבת את הטבע, וזהו אות ברית" (ספר העיקרים מאמר שני פי"א).

השיר והשבח להי"ת על שמזכה אותי לשבת בד' אמות של הלכה, ועל שזכיני להוציא חוברת רביעית בהלכות שבת בסדרת 'אות היא לעולם', קצת מפרי עמלנו בבית המדרש בגבעת אסף תו"ת.

כתב הגר"ח מוולאזין זצוק"ל (הקדמה לבאור הגר"א לאורח חיים) "...וזה כל פרי לימוד הש"ס להוציא ממנו הלכה למעשה. אשרי השונים הלכות על מנת לעשות ולקיים. המה המקיימים את העולם כולו".

נאמנים לדברים אלה משתדלים אנו בבית המדרש ללמוד את הסוגיות ממקורם בש"ס ועד ההגעה להלכה למעשה לפי דברי הפוסקים השונים.

בשנתיים הקודמות עסקנו בבית מדרשנו בהלכות שבת, והדברים המובאים כאן לפניכם ברובם הם חלק מפרי עמלנו בשיעורים שזכיתי להעביר בבית מדרשנו במהלך זמן חורף תשע"א.

חוברת זו עוסקת בהלכות מוקצה שאף שמחד אינם חלק מל"ט אבות מלאכות שבת, אך מאידך הם מההלכות היותר מרובות וסבוכות שבהלכות שבת.

על דרך הכלל בחלקה העליון של החוברת הבאנו את הדעות השונות בפוסקים בלי להכריע ביניהם הכרעה ברורה וזאת משום שידוע אני את מך ערכי כי לא זכיתי להגיע למידה זו להכריע בין גדולי עולם. [וזאת לדעת כי אין להסיק מסקנות מסדר הבאת השיטות השונות של הפוסקים ומצורת הצגתם ורק במקומות בהם היה נראה לנו הכרעה ברורה בין הפוסקים כתבנו בלשון מוחלטת].

"תניא רשב"י אומר שלש מתנות טובות נתן הקב"ה לישראל וכולן לא נתנן אלא ע"י יסורין אלו הן תורה וארץ ישראל והעוה"ב, תורה מנין שנאמר אשכי הגצר אשך תיסכנו י-ה ומתורתך תלמדנו ארץ ישראל דכתיב כי לאשך ייסך אשך את בנו ה' אלקיך מיסרך וכתוב בתריה כי ה' אלקיך מציאך אל ארץ טובה העוה"ב דכתיב כי נר מצוה ותורה אור ודרך חיים תוכחות מוסר" (ברכות ה א).

שלושה קנינים אלה הם שלושת יסודות החיים שעליהם נשען בית ישראל, יודעים אנו בבית מדרשנו שמול כל הקשיים בכל שלוש יסודות אלה, עלינו לעמוד במסירות נפש ולא להכנע עד שנראה בבניין אריאל ובביאת הגואל במהרה בימנו.

התודה והברכה לאכסניה של תורה הישיבה הגדולה ישיבת 'מרכז הרב' אשר זכיתי להסתופף בצילה ולהנות מאורה המאיר, ואף זכיתי להיות מרואי פני המלך – מאן מלכי רבנו – הוא מורנו ורבנו מרן רה"י הגאון הרב אברהם אלקנה כהנא שפירא זצוק"ל אשר כל מי שזכה לחזות בו ראה והפנים עמל תורה, אהבת תורה, עמקות התורה ואמיתה של תורה מה היא. אף בימים אלה זוכה הישיבה הק' שעומד בראשה הגאון הרב יעקב אלעזר כהנא שפירא שליט"א אשר כל כולו מסירות נפש להעמיד תלמידי חכמים גדולים שתורת אמת פניהם ובליבם. אף אנו בבהמ"ד בגבעת אסף מכירים טובה גדולה לצוות הישיבה הקדושה ולראש הישיבה שליט"א אשר בזכותם קם מקום תורה זה, ועל עזרתם התמידית המאפשרת לנו להמשיך ולקיים את בית מדרשנו.

עוד יש לי להודות הרבה לגאון הרב שמואל אליעזר שטרן שליט"א דומ"צ בבה"ד זכרון מאיר, ראש בית ההוראה 'שערי הוראה', ראש ישיבת חוג חת"ס ורב מערב העיר בני ברק. מזה תקופה, זוכה אני מידי שבוע לשטוח בפניו הרבה מספקותי בהלכה, והוא תמיד משיב לי עליהם בסבלנות ובבהירות. אף זכיתי להביא בחיבורי זה דברים ששמעתי ממנו.

תודה גדולה מגיעה לידידי וידידי ה' ר' חנן הכסטר נר"ו מנכ"ל בהמ"ד אשר מוסר את נפשו ממש למען הפצת תורה מתוך הרמת קרנם של עם ישראל וא"י, ומאפשר לאברכים ולי לעסוק בתורה"ק מתוך השקט ובטחה, שלי ושל האברכים שלו הוא.

גם יש לי להודות לכמה מידידי שעברו על חלקים מחיבורי זה והעירו את הערותיהם החשובות והרבה מהערותיהם שולבו בתוך דברי. ראש וראשון עלי להודות לידידי נפשי הרב שמיר שיינטוף שליט"א אשר השקיע מזמנו היקר הן בעיון בחלק מדברי והן בסיוע בעריכת החיבור המובא לפניכם. כמו"כ עלי להודות לידידי הרה"ג מרדכי רבינוביץ שליט"א, הרב שלמה הירש שליט"א, הרב אלקנה ליאור שליט"א, הרב אברהם בורשטיין שליט"א, הרב דביר אזולאי שליט"א והרב אייל שמאי שליט"א.

ואחרונים חביבים לאברכי בית המדרש אשר מזכים אותי מדי יום מתורתם ומעמלם ואשר סוגיות אלו זכיתי ללבן יחד איתם מתוך שמחתה של תורה.

"יה"ר מלפניך ה' אלקי ואלקי אבותי שלא יארע דבר תקלה על ידי ולא אכשל בדבר הלכה".

גיורא בן א"א דוד יהודה ברנר

בית המדרש גבעת אסף

מצבת זכרון

חיבור זה יוצא לע"נ דודי זקני ר' ישראל יעקב (גיין) הופמן ז"ל שנלב"ע בראש השנה תשע"א.

נולד בל' תשרי תרפ"ג בעיר חוסט שבסלובקיה לאביו ר' יהודה הי"ד ולאמו חנה הי"ד, יהודים פשוטים ויראי שמים.

העיר חוסט באותם ימים הייתה עיר גדולה לא-לוקים ובה גדל והתחנך, דו"ז סיפר לי כי בילדותו בחוסט כל היהודים (אף אלה שלצערנו לא היו שומרי מצוות) לא פתחו את חנויותיהם בשבת ולא חיללו שבת בפרהסיא (יוצאים מן הכלל היו בתי המרקחת שהחוק הממשלתי דאז הכריח לפתחם בשבת).

כמוהל וסנדק של ר' ישראל יעקב הופמן שימש רבה של העיר הגאון הרב יוסף צבי דושינסקיא זצ"ל (לימים הראב"ד של העדה החרדית בירושלים), אף למד בת"ת בעיר יחד עם בנו של רב העיר מי שנודע לימים כגאון רבי ישראל משה דושינסקיא זצ"ל (בסוף ימיו ממלא מקום אביו בירושלים). עוד סיפר כי בעת שהגיע לביקור בירושלים ביקר את ידידו מילדות הגרי"מ דושינסקיא זצ"ל וכשפנה אליו בתואר 'הרב' השיב לו הגרי"מ "אל תקרא לי הרב הרי אנו חברים מהחידר".

בשנת תרצ"ו נסע לעיר פרשוב ללמוד בישיבת 'תורת חיים' בראשותו של הגאון הרב משה חיים לאו זצ"ל הי"ד.

בשנת תש"ג נשלח דו"ז למחנה עבודה, מאוחר יותר נשלחו הוריו ואחיו לאושוויץ (היחידים מהמשפחה שנצלו מהתופת הנאצית היו אחיו משה ז"ל שעלה לאה"ק, ואחותו סבתי שושנה ז"ל שהספיקה לברוח מחוסט לאמריקה באנייה האחרונה שיצאה מסלובקיה). בשואה ארוהה זו נרצחו אביו ואמו הי"ד, אחיו שמואל ואברהם הי"ד ואחיותיו שרה ומלכה הי"ד.

לאחר המלחמה לא נפלה רוחו והחליט לשקם את חייו ולמסדם מחדש, היגר לשיקגו שבאמריקה שם למד בישיבה והתגורר בתחלה אצל אחותו - סבתי שושנה ז"ל ולהבחל"ח סבי מורי הרב שלמה ברנר נר"ו.

בשנת תשי"ד נשא לאישה את מרת גרט ז"ל (נפטרה בשנת תשנ"א).
בשנת תשנ"ו נשא בזו"ש את תבלח"ט מרת פלה הי"ו.

הצטיין מאוד במצוות 'מבשרך אל תתעלם' היה ראש וראשון לסייע לכל אחד מהמשפחה המורחבת שהיה זקוק לאיזו עזרה או סיוע ואף לא נרתע מלהוזיל מהונו לצורך סיוע זה. היה אוהב תורה ומוקיר רבנן, השתתף בשיעורי תורה רבים והיה שמח מאוד בתלמידי חכמים.

עניין נוסף הוא אהבתו הגדולה לארץ הקודש, על אף שהתגורר באמריקה קיים את דברי הגמרא "ולציון יאמר איש ואיש יולד בה והוא יכוננה עליון, א"ר מיישא בר בריה דר' יהושע בן לוי אחד הנולד בה ואחד המצפה לראותה" (כתובות עה א), הרבה לבקר בארץ ישראל בכל הזדמנות שהייתה לו, ולא נרתע מלהגיע לארץ אף בזמנים קשים של פיגועים וכדו' ר"ל וזאת למרות שרבים אחרים פחדו לעשות זאת.

אהבתו זו לאה"ק עמדה לו וזכה להיפטר מן העולם בתוכה בראש השנה תשע"א ולהיטמן בעפרה בבית העלמין בנתניה.

בכך זכה למעלה הגדולה של הנקברים באדמת ארץ הקודש כמו שכתב החסד לאברהם (מעין ג' נהר יט) "כבר נודע כי ארץ עליונה היא נקראת ארץ החיים, והרמוז בה וקבורבארץ ישראל סוד נשמתו עולה אל ארץ החיים העליונה. אמנם הקבור בחו"ל הוא סוד חו"ל העליונה דהיינו בסוד עולם מ"ט והם הנקראים מתי חו"ל ואינם חיים, כי סוד החיים העליונים אינה נמשכים לחו"ל העליונה, כי החיים העליונים הוא סוד הת"ת הנקרא עץ החיים, הוא סוד התורה שהיא נובלת חכמה של מעלה שעליה נאמר והחכמה תחיה בעליה, ומשם נמשך עד הגיעו לארץ החיים מלכות, ואינו מתפשט משם לחוצה כדי שלא יהנו הרשעים מהם שהם חו"ל, ששם סביב רשעים יתהלכו, ולזה מתי חו"ל אינם חיים כלומר אינם מקבלים מאותם החיים הנצחיים הנשפעים, והכוונה שהם אינם חיים בהיותם מתי חו"ל עד תחייתם ועלייתם לארץ ישראל".

תהא נשמתו צרורה בצרור החיים
גיורא בן א"א דוד יהודה ברנר

פרק א | כתיחה להלכות מוקצה

א. אם איסור מוקצה הוא איסור תורה או גזירת חכמים – יש אומרים שאיסור מוקצה הוא איסור תורה ונלמד מהפסוק (שמות טז ה) והיה ציוס השָׁשִׁי והכינו את אֶשֶׁר יֵצִיאוּ, אמנם דעת רוב הפוסקים שאיסור מוקצה הוא גזירה מדרבנן ולא איסור תורה, ויש שכתבו שאיסור אכילת מוקצה הוא מהתורה ואיסור טלטול מוקצה הוא מדרבנן¹.

איתא בגמרא פסחים (מז ב) "אלא אפיק הבערה ועייל עצי מוקצה, ומוקצה דאורייתא הוא א"ל אין דכתיב והיה ציוס השָׁשִׁי והכינו את אֶשֶׁר יֵצִיאוּ ואזהרתה מהכא מלא תעשה כל מלאכה א"ל והא את הוא דאמרת... אלא אפיק הבערה ועייל עצי אשירה". וכתב ר"ח (פסחים מח א) "...ואי ס"ד מוקצה אסור מן התורה איך מתירו ואפריכא ומשני אפיק הבערה ועייל עצי אשרה..." ומשמע מדברי ר"ח שההו"א לומר שאיסור מוקצה אסור מדאורייתא נדחתה מההלכה.

אמנם מצאנו בגמרא ביצה (ב ב) "אלא אמר רבה לעולם בתרנגולת העומדת לאכילה וביום טוב שחל להיות אחר השבת עסקינן ומשום הכנה וקסבר רבה כל ביצה דמתילדא האידינא מאתמול גמרה לה ורבה לטעמיה דאמר רבה מאי דכתיב והיה ציוס השָׁשִׁי והכינו את אֶשֶׁר יֵצִיאוּ חול מכין לשבת וחול מכין ליום טוב ואין יום טוב מכין לשבת ואין שבת מכינה ליום טוב" ופירש רש"י "ורבה – דאסר בהכנה שאינה בידים ממש. לטעמיה דאמר רבה – בפסחים, וליף מהכא דמוקצה דאורייתא. והכינו – והזמינו, כגון מכאן אני אוכל למחר, דאי משום הכנה בידים ולומר שיאפו ויבשלו מבעוד יום, בהדיא כתיב את אשר תאפו אפן, אלא הזמנה בפה קאמר וכתיב ביום הששי וסתם ששי חול הוא ואחשבה רחמנא לסעודת שבת שיזמינה מבעוד יום ובחול". [ובתורה תמימה (שמות פט"ז ס"ק י) ביאר כוונת הדברים אליבא דרש"י "רצה לומר כל דבר מאכל בשבת צריך שיהיה מזומן בעולם מערב שבת, מה שאין כן דבר שנתהוה מציאותו בעולם בשבת גופיה, כגון ביצה שנולדה בשבת או דבר שלא היה מוכן לאכול עד שבת כגון פירות שנשרו מן העץ בשבת, וכן דבר שאי אפשר להשתמש בו בשבת מחמת איסור פעולתו כגון עצי שריפה, בכל אלה לא שייך בהו הכנה מערב שבת כמבואר, ונקראו מוקצה משום דהאדם מקצה ומפריש דעתו מלהשתמש בהן בשבת, ומכיון שהכתוב קפיד על הכנה מערב שבת אם כן אחשביה רחמנא לעניני שבת שצריך להזמינם לשבת, אם כן הוי הכנתם מלאכה, ולכן המשתמש במוקצה בשבת עובר משום לא תעשה כל מלאכה".] ומשמעות הדברים דאליבא דרש"י נוקטים אנו שישנו איסור דאורייתא לפחות בחלק מסוגי המוקצה, והיינו בכאלה שלא היה שייך להשתמש בהם לפני שבת או שאדם הקצה דעתו מהם לפני שבת, וע"ע ברש"י (ביצה כו ב ד"ה ואי). וכדברי רש"י שאיסור מוקצה הוא מדאורייתא משמע גם בשאילתות (ריש שאילתא מז) עיי"ש, וע"ע בשו"ת שואל ומשיב (מה"ת ח"ב סי' עב ד"ה שוב ראיתי ברש"י) מה שכתב בביאור דברי השאילתות.

אמנם הרשב"א (ביצה שם ד"ה רבה) חלק על רש"י וכתב "רבה לטעמיה דאמר רבה והיה ציוס השָׁשִׁי והכינו את אֶשֶׁר יֵצִיאוּ וכו'. פירש רש"י ז"ל רבה לטעמיה דאית ליה מוקצה דאורייתא... ואין פרושו נכון חדא דהתם הדר ביה רבה במסקנא, ועוד קשיא לי דאם איתא למה לי דאמר וקסבר רבה כל ביצה דמתילדא האידינא מאתמול גמרה לה דאפילו גמרה האידינא נמי תתסר ואפילו

ב. חומרת גזירת מוקצה – ישנה מחלוקת האם איסור מוקצה הוא חמור יותר משאר איסורי דרבנן או שהוא שווה להם, ונכתבו בעניין זה חילוקים שונים (עייין בהערה)³.

יום טוב גרידא שבת גרידא נמי תתסר משום מוקצה ומאי שנא יום טוב אחר השבת, אלא ה"פ רבה לטעמיה דמוקי לה לקרא בהכנה דממילא ומשום דאמרינן בסמוך דהנך אמוראי דלית להו הכנה ומוקי לה לקרא בהכנה דידיה ולומר שיכינו היום כדי שלא יעשו מלאכה בשבת". והיינו שהרשב"א דחה לדברי רש"י דאליבא דרבה איסור מוקצה דאורייתא (שהרי חזר בו רבה בגמרא בפסחים ועוד שיהיה קשה מביצה שנגמרה האידנא וכנ"ל) אלא כוונת רבה לאיסור כללי של הכנה בלי קשר למוקצה. וכדברי הרשב"א כתבו גם התוספות (עירובין לח ב סוד"ה אמר) ורז"ה (בסוגיין בביצה). [ואמנם עיין בשיטה מקובצת ביצה שם ד"ה רבה, שתירץ את הקושיות על רש"י.] וכן כתב בעל ה"ג (סוף הלכות יום טוב) שגזירת מוקצה מדרבנן ז"ל "אנן השתא בהי לישנא עבדינן, איסורא דמוקצה דאורייתא, וכיון דאיכא חד לישנא לחומרא וחד לישנא לקולא עבדינן כי דלחומרא, או דילמא איסור מוקצה דרבנן הוא וכיון דקאמרינן חד לישנא דרבי לדבריהם דרבנן קאמר להו והוה ליה רבי ורבי שמעון לית להו מוקצה במדבריות, עבדינן כהאי לישנא דלקולא", וכן משמע בר"ח (הנ"ל) ובתוס' ישנים (ביצה ג ב) שהוא דרבנן.

וכן כתבו התוספת שבת (סי' שכה ס"ק י), חיי אדם (כלל סו סע' א), שו"ת כתב סופר (או"ח סי' קל ד"ה יקרת) ושו"ת שואל ומשיב (שם) שקיי"ל שמוקצה דרבנן, ויעויין בשו"ת אבני נזר (אה"ע סי' נו ס"ק כה) שכתב גם כן שאיסור מוקצה הוא דרבנן ורק "אסמכוהו אעשה דוהכינו לט לאסר יצאו" וע"ע בתורה תמימה (שם) שכתב שכן דעת הרבה פוסקים.

ומצאנו שיטה שלישית בראשונים והיא ברבנו ירוחם שכתב (נ"ד ח"ד) "מוקצה של אכילה אסור מן התורה כדאמרינן בשבת וכן בביצה ושל טלטול מדרבנן...". ובשו"ת חתם סופר (או"ח סי' עט ד"ה נוראות) כתב שגם למאן דאמר שאיסור מוקצה דאורייתא (והיינו רש"י וסיעתו כנ"ל) היינו דווקא איסור אכילת מוקצה, אך איסור טלטול מוקצה הוא לכו"ע דרבנן (ואם כן לפי החתם סופר ישנן רק שתי שיטות בשאלתנו או שגם איסור טלטול וגם איסור אכילה מדרבנן, או שאיסור טלטול מדרבנן ואיסור אכילה מדאורייתא). גם בהעמק שאלה (על השאלות שם) כתב שמה שס"ל לשאלות ולרש"י שמוקצה אסור מדאורייתא היינו לעניין אכילה אך לא לעניין טלטול עיי"ש. וראיתי במאירי (ביצה כד א ד"ה אמר) שכתב גם כן שהמחלוקת אם מוקצה דאורייתא או דרבנן הוא דווקא לגבי אכילה אך לא לגבי טלטול. ושמעתי מהגר"א נבנצל שליט"א שגם דעת הגרש"ז אויערבאך זצ"ל היא לחלק בין אכילה דהוי איסור דאורייתא ובין טלטול שאסור מדרבנן. וע"ע באגלי טל (טוחן סע' יח אות מ) שכתב חילוק זה בצורה מעט שונה. וע"ע בשו"ת מראה משה (סי' ס"ק א) ובשו"ת רביד הזהב (סי' ח) וע"ע בשו"ת ציץ אליעזר (חי"ח סי' יב ס"ק ג) במה שכתב בשם הנתה"מ.

[עוד יש להעיר בזאת שגם עצם איסור הכנה אם הוא איסור דאורייתא אינו דבר מוסכם, שאף שמשמעות רוב הראשונים בסוגיין בביצה שהוא איסור דאורייתא (אלא שחלקו על רש"י וס"ל שאינו קשור לאיסור מוקצה וכנ"ל), אמנם בפה"מ לרמב"ם (ביצה פ"א מ"א) כתב שאיסור הכנה הוא גזרה מדרבנן, וע"ע בפרי מגדים (פתיחה להל' יום טוב פ"א אות כא).]

ב) בעניין רמת חומרת איסור מוקצה למאן דאמר שהוא דרבנן, עי' בתוס' ישנים (שם) שכתב בפירוש שמוקצה חמור "והוי כעין דאורייתא" ולעומת זאת מצאנו בתוספות (ביצה ד ב ד"ה ותנו) שכתב שמוקצה הוא מאיסורי דרבנן הקלים שאין להם עיקר מהתורה. ובפני יהושע (ביצה ג ב ד"ה בגמרא בשלמא) אחר שהביא לדברי התוספות ישנים הקשה "ועוד דלקמן גבי אין מבטלין איסור כתבו תוספות להדיא דמוקצה אין לו עיקר כלל מדאורייתא, אם כן משמע דאדרבה גזירת

ג. חלוקה בין גזירת מוקצה ובין גזירת כלים – בבואנו לברר מתי ולמה נגזרה גזירת מוקצה יש לדון בשתי גזירות בנפרד, האחת היא גזירת מוקצה הכוללת בעיקר מוקצה מחמת גופו, והשנייה היא גזירת כלים הכוללת בעיקר כלי שמלאכתו להיות וכלי שמלאכתו לאיסור וכפי שיבואר בפרקים הבאים.

ד. גזירת מוקצה – גזירת מוקצה (במוקצה מחמת גופו וכו') היא קדומה מאוד וכבר בימי דוד ושלמה ע"ה מצאנו גזירה זו, ויש אומרים שגזרה זו נגזרה כבר בימי משה ע"ה.

מוקצה קיל טפי משאר מידי דרבנן שיש להם עיקר ועיי"ש בפני יהושע מה שתירץ. ובשו"ת מהר"י אסאד (או"ח סי' קעד ס"ק א) כתב לחלק דמוקצה דשבת הוא דרבנן חמור שיש לו סמך מהתורה (ועליו דיבר בתוספות ישנים), ואילו מוקצה דיום טוב הוא דרבנן קל שאין לו עיקר מהתורה (ועליו דיברו בתוספות). ובשו"ת מהר"ש ענגיל (ח"ח סו"ס קלח) כתב שמה שכתבו התוספות שאין לו עיקר מהתורה היינו לומר שהוא קל יותר מחצי שיעור גם אליבא דריש לקיש (דס"ל חצי שיעור אסור מדרבנן), אך לא שהוא קל משאר איסורי דרבנן. ובשו"ת מראה משה (שם) כתב לבאר שהתוספות ישנים דיבר לגבי איסור אכילה עיין שם, ומצאתי שגם הבית הלוי (בכ"י שפורסם בקובץ תורה מציון שנה ט חוברת ג סי' ט ד"ה ביצה) כתב שמה שכתבו התוספות ישנים שחמיר כעין דאורייתא היינו דווקא לגבי אכילה אך לגבי טלטול הוא איסור דרבנן שאין לו עיקר מהתורה.

וע"ע בשו"ת בית שערים (או"ח סי' רסא ד"ה וביישוב וע"ע במה שכתב בסי' רסב) שכתב להציע שאיסור מוקצה הוא חמור יותר מרוב איסורי דרבנן ולא אומרים בו ספיקא דרבנן לקולא. וע"ע בתוספות (סוכה לו ב ד"ה בשבת, שבת צד א ד"ה גדול) ובשו"ת דברי מלכיאל (ח"ג סי' פג ד"ה ועמ"ש בסי' ק). וע"ע בשולחן ערוך (סי' שלד סע' ב) שלכאורה נראה שם שלדעה קמיייתא איסור מוקצה קל יותר ממלאכה שאין צריך לגופה. וע"ע בשולחן ערוך (סי' רסו סע' ט) איסור מוקצה קל יותר מאיסור צער בעלי חיים.

[ולכאורה יש להביא מכל הנ"ל נפק"מ בעניין האכלת מוקצה לחולה שאין בו סכנה (שמתירים לו איסורי דרבנן בצורות מסוימות עי' שולחן ערוך סי' שכח סע' יז) ועיין בזה בבדק הבית להרא"ה (ב"ג שע"ז צג ב) ועיי"ש במשמרת הבית במה שהעיר על דבריו וע"ע במגן אברהם (סי' שכח ס"ק טו) ובשו"ת הגרע"א (מה"ק סי' ה).]

ג) עי' בהערות הבאות.

ד) כתוב בקהלת (פ"ט פס' ד-ה) "כִּי מִי חָשַׁךְ יִחַצֵּר אֵל כָּל כָּל הַחַיִּים יֵשׁ צְטוּחוֹן כִּי לְכַלֵּב חֵי הוּא טוֹב מִן הַאֲרִיָּה הַמָּת: כִּי הַחַיִּים יוֹדְעִים שְׂמֵתוֹ וְהַמָּתִים אֵינֶם יוֹדְעִים מְאוּמָה וְאֵין עוֹד לָהֶם שָׂכָר כִּי נִשְׁפָּח זָכָס" ופירש רש"י "כי לכלב חי הוא טוב מן האריה המת – ושניהם רשעים טוב היה לו לנבוזראדן שהיה עבד רשע ונתגייר שלא הקדימתו מיתה מנבוכדנאצר רבו שנקרא אריה שנאמר עלה אריה מסוכנו ומת ברשעו בגהינם ועבדו בגן עדן, ורבותינו דרשו לענין מחתכין את הנבילה לפני הכלבים בשבת ומת המוטל בחמה אסור לטלטלו אלא אם כן הניחו עליו תינוק או ככר". ובספר תהילים כתוב (פל"ט פס' ה) "הוֹדִיעֵנִי ה' קָאֵי וּמִדַּת יָמֵי מֵה הִיא יִלְעָה מֵה חֶדֶל אָנִי".

על פסוקים אלה דרשו חז"ל בגמרא בשבת (ל א) "ודקאמר שלמה כי לכלב חי הוא טוב מן האריה המת, כדבר יהודה אמר רב דא"ר יהודה אמר רב מאי דכתיב הודיעני ה' קצי ומדת ימי מה היא אדעה מה חדל אני, אמר דוד לפני הקב"ה רבונו של עולם הודיעני ה' קצי, אמר לו גזרה היא

ה. **גזירת כלים** – גזירת כלים (כגון כלי שמלאכתו להיתר, כלי שמלאכתו לאיסור וכד') נגזרה על ידי נחמיה ע"ה כיון שראה שעם ישראל מזלזלים בשמירת השבת, ויש אומרים שעיקר גזירה זו נגזרה כבר בימי משה ע"ה ונחמיה רק הרחיב את הגזירה".

מלפני שאין מודיעין קצו של בשר ודם. ומדת ימי מה היא, גזרה היא מלפני שאין מודיעין מדת ימיו של אדם. ואדעה מה חדל אני, אמר לו בשבת תמות... כל יומא דשבתא הוה יתיב וגריס כולי יומא, ההוא יומא דבעי למינח נפשיה קם מלאך המות קמיה ולא יכיל ליה דלא הוה פסק פומיה מגירסא. אמר מאי אעביד ליה, הוה ליה בוסתנא אחורי ביתיה אתא מלאך המות סליק ובחיש באילני נפק למיחזי. הוה סליק בדרגא איפחית דרגא מתותיה אישתיק ונח נפשיה. שלח שלמה לבי מדרשא אבא מת ומוטל בחמה וכלבים של בית אבא רעבים מה אעשה, שלחו ליה חתוך נבלה והנח לפני הכלבים, ואביך הנח עליו ככר או תינוק וטלטלו. ולא יפה אמר שלמה כי לכלב חי הוא טוב מן האריה המת".

רואים אנו מכאן כי דין מוקצה בדבר שאינו כלי ואין בו שימוש (כמו מת) היה קיים עוד בימי דוד ושלמה, ולמדו הפוסקים דין מיוחד במת שמוותר לטלטלו במקום כבוד הבריות על ידי שמניחים עליו כיכר או תינוק. [ויש לומר בביאור הגמרא דהכלבים היו אוכלים משיווי סעודתו של דוד וכיון שמת שוב לא היה להם מנין לאכול והשיבו לו חכמים שאין איסור מוקצה בנבלה כיון שראויה לכלבים לעומת זאת מת אסור בטלטול כיון שאינו ראוי לשום שימוש אלא שהתירו חכמים לטלטלו ע"י ככר או תינוק וזאת כאשר יש חשש לכבוד הבריות].
ומה שכתבנו למעלה שיש אומרים שגזירה זו נגזרה כבר בימי משה ע"ה, כן כתב בערוך השלחן (סי' שח סע' ד-ה).

ה) כתוב בספר נחמיה (פי"ג פס' י"ד – כ"ב) "זְקָה לִי חֲלָקִי עַל זֹאת וְחַל תִּמְנַח חֲסָדִי חֲשֶׁר עֲשִׂיתִי צְבִית חֲלָקִי וְצִמְעִמְרִיו: צִימִים הֵהֱמָה רְחִיטִי צִיחָה לְרַכִּים גְּתוֹת צִשְׁצֹת וּמִצִּיחִים הֶעֱרַמְנוֹת וְעִמְסִים עַל הַחֲמָרִים וְחֹף יִיו עֲנָבִים וְחִתָּנִים וְכָל מִשְׁאֵל וּמִצִּיחִים יִרְוֶשְׁלָם צִיֹּם הַשֶּׁצֶת וְחֲעִיד צִיֹּם מִכְרָם לִיד: וְהַצִּיִּים יִשְׁבוּ צֶה מִצִּיחִים דְּחֹג וְכָל מִכְרָ וּמִכְרִים צִשְׁצֹת לְבָנֵי יְהוּדָה וְצִיחָה לְעַם: וְחֲרִיבָה אֶת חֲרֵי יְהוּדָה וְחֲמָרָה לְהֵם מֶה הַדְּבָר הַרְעָ הַזֶּה חֲשֶׁר חֲתָם עֲשִׂים וּמְחַלְלִים אֶת יוֹם הַשֶּׁצֶת: הַלֹּא כֹה עָשָׂו חֲבִיתִים וְיָצֵא חֲלָקִינוּ עֲלִינוּ אֶת כָּל הַרְעָה הַזֹּאת וְעַל הַעִיר הַזֹּאת וְחֲתָם מוֹסִיפִים חֲרוֹן עַל יִשְׂרָאֵל לְחַלֵּל אֶת הַשֶּׁצֶת: וְיִהִי כְחֶשֶׁר כָּלְלוּ שְׁעָרֵי יִרְוֶשְׁלָם לְפָנֵי הַשֶּׁצֶת וְחֲמָרָה וְיִסְגְּרוּ הַקְּלָחוֹת וְחֲמָרָה חֲשֶׁר לֹא יִפְתָּחוּם עַד אַחַר הַשֶּׁצֶת וּמִנְעָרֵי הַעֲמֻדָתֵי עַל הַשְּׁעָרִים לֹא יִבֹּא מִשְׁאֵל צִיֹּם הַשֶּׁצֶת: וְיִלְיִנו הַרְקָלִים וּמִכְרֵי כָּל מִמְכָר מַחֹץ לִירְוֶשְׁלָם פֶּעַם גִּשְׁתִּים: וְחֲעִידָה צֶהֶם וְחֲמָרָה חֲלִיָּהם מִדוּעַ חֲתָם לְנִים נֶגֶד הַחוֹמָה אִם חֲשָׁנוּ יֵד חֲשָׁלַח צֶהֶם מִן הַעֵת הַהִיא לֹא צָאוּ צִשְׁצֹת: וְחֲמָרָה לְלוֹים חֲשֶׁר יִהְיוּ מְשֻׁהָרִים וְצָחִים שְׁמָרִים הַשְּׁעָרִים לְחֶזֶק אֶת יוֹם הַשֶּׁצֶת גַּם זֹאת זְקָה לִי חֲלָקִי וְחוֹסָה עָלַי כְּרַב חֲסָדִי".

ומצאנו בגמרא שבת (שבת קכג ב) "תנו רבנן בראשונה היו אומרים שלשה כלים ניטלין בשבת, מקצוע של דבילה וזוהמא ליסטרן של קדרה וסכין קטנה שעל גבי שלחן. התירו וחזרו והתירו וחזרו והתירו עד שאמרו כל הכלים ניטלין בשבת חוץ מן מסר הגדול ויתד של מחרישה. מאי התירו וחזרו והתירו וחזרו והתירו... אלא אמר רבא התירו דבר שמלאכתו להיתר בין לצורך גופו ובין לצורך מקומו וחזרו והתירו מחמה לצל וחזרו והתירו דבר שמלאכתו לאיסור לצורך גופו ולצורך מקומו אין, מחמה לצל לא. ועדיין באדם אחד אין בשני בני אדם לא, עד שאמרו כל הכלים ניטלין בשבת אפילו בשני בני אדם... אמר רבי חנינא בימי נחמיה בן חכליה נשנית משנה זו דכתיב צימים ההמה רחיתי ציחוקה לרכים גתות צשצת ומציחיים הערימות". ופירש רש"י "שלשה כלים – ותו לא

ולקמן אמרינן דבימי נחמיה בן חכליה בבית שני גזרו על טלטול כל הכלים, כדי לגדור גדר להחמיר באיסורי שבת מפני שהיו מקילין בה... התיירו – עוד כשראו שחזרו להזהר קצת באיסור שבת וחזרו והתיירו כשגזרו יותר וחזרו והתיירו ולקמיה מפרש מאי כולהו הנך התיירו. עד שאמרו – עוד חזרו והתיירו את הכל עד שאמרו הכל ניטלין חוץ מן המסר הגדול כו'... משנה זו – דלעיל, בראשונה היו אומרינן שלשה כלים ותו לא, משום דהוו מזלזלים בשבתות, דכתיב בימים ההמה וגו'". אם כן רואים אנו כי גזירת טלטול כלים נגזרה בימי נחמיה ע"ה כשראה שמקילין באיסורי שבת (בראב"ד ובמגיד משנה הל' שבת פכ"ד הל' יב-יג מבואר שהיו מזלזלים באיסור הוצאה), כמו כן רואים אנו שגזירה זו נגזרה מעיקרא על כמעט כל הכלים ומשך הזמן ככל שראו חכמים שחזרו ישראל להקפיד באיסורי שבת צמצמו את גזירת טלטול כלים.

ויעוין בחידושי הריטב"א (שבת קכג ב) ז"ל "תנו רבנן בראשונה היו אומרים שלשה כלים ניטלין בשבת. פירש מורי ז"ל דודאי כלים שמשמשים לעולם היתר לצורך אכילה ושתייה ושאר צורכי שבת שאין משמשים לעולם איסור כולם היו מותרים לעולם, דלא סגיאל בלאו הכי, והכי קאמר כי מאותן כלים שרוב תשמישן להיתר ופעמים שמשמשים בהם לאיסור והם כמו כלי מלאכה התיירו בהם שלשה כלים אלו בלבד, ובשאר כל הכלים הדומים להם ואין צריך לומר באותם שמלאכתם לאיסור לעולם, אסרו בהם טלטול גזירה משום הוצאה כדלקמן, ולקמן אמרינן כי בימי נחמיה בן חכליה נשנית משנה זו שהיו מזלזלין בהוצאת שבת, ועשו גדר וסייג ותקנה לדורות...". ומדבריו מתבאר שגזר נחמיה על כלים, ונראה לענ"ד שמה שלא הזכיר הריטב"א גזירת מוקצה בדברים שאינם כלים הוא משום מה שכתבנו לעיל (ס"ק ד) שגזירה זו הייתה נפרדת וקדומה הרבה לפני גזירת כלים שגזר נחמיה וכו"ל.

יש לשאול כיצד ביטלו חכמים שאחרי דניאל את גזירותיו והרי קיי"ל (מו"ק ג ב ועוד) "אין בית דין יכול לבטל דברי בית דין חבירו אלא אם כן גדול ממנו בחכמה ובמנין", אמנם מצאנו מספר תשובות בדבר: א. מצאנו בתוספות (ב"ק צד ב) "בימי רבי נשנית משנה זו – אומר ר"ת דלא לפניו ולא לאחריו אלא לדורו דוקא תקן משום מעשה שהיה ולא לדורות הבאין...". על פי דברי תוספות יש מפרשים (עי' בספר שבת של מי ד"ה אמר רבי חנינא, ערוך השלחן סי' שח סע' ה) שגם נחמיה תיקן דווקא לדורו משום המצב שהיה באותו דור (ומובן כיצד התיירו אחר כך חלק מהגזירה). ב. בחידושי הריטב"א בסוגיין כתב שנחמיה כן תיקן לדורות אלא שכשתיקן עשה תנאי שאם יבוא בית דין אחר וירצה להתיר יוכל להתיר. בדומה לתירוץ של הריטב"א ציין גם הגר"א גוטמכר זיע"א (בהגהותיו על הסוגיה בשבת) לדברי הגמרא במועד קטן שם ענתה הגמרא ביחס לשאלה דומה "אמר ליה אימור כך התנו ביניהן כל הרוצה לבטל יבוא ויבטל". ג. הגר"א גוטמכר מביא הסבר נוסף והוא דהרי דעת הרבה פוסקים (הוא ציין למגן אברהם סי' ט ס"ק ז) שהיכן שמפורש טעם הגזירה אזי אם בטל הטעם ניתן לבטל גם את הגזירה והרי מבואר בפוסקים מה הטעם שגזר נחמיה את גזרותיו (אמנם יש להעיר בזה שאין דבר זה מוסכם ויש אומרים שאף בטעם מפורש אם בטל הטעם לא בטלה הגזירה עיין בזה בספר מעשה רב סי' קכד ובליקוטי דינים ומנהגים מהגר"ה הלוי זצ"ל שם, ספר עליות אליהו דף כא ע"א בהערה, משך חכמה שמות פי"ב פס' ב וע"ע בזה בספר פסקי תשובות הלכות שבת עמ' רנה במכתב מהגאון בעל משנה הלכות זצ"ל). [ומה שכתבנו שיש אומרים שגזירה זו נגזרה כבר בימי משה ע"ה כן כתב בערוך השלחן (סי' שח סע' ד-ה) וכתב שאז גזרו על מוקצה מחמת גופו וכן גזרו על כלים כמו הדין בימינו (שמותר לצורך גופו ומקומו וכו'), ובימי נחמיה הוסיפו עוד סייגים בגזירת כלים ואחר כך כשראו שחזרו להקפיד

ו. סוגי המוקצה – בבית יוסף כתב שישנם ששה סוגי מוקצה והם: א. כלי שהוא מוקצה מחמת חסרון כיס דהיינו כלי שאדם מקפיד עליו שלא ייפגם. ב. כלי שמלאכתו לאיסור. ג. מוקצה מחמת גופו דהיינו כל דבר שאינו כלי ולא מאכל כגון אבנים ומעות וקנים ועצים וקורות ועפר וחול ומת וכל כיוצא בדברים אלו דלא חזו. ד. בסיס לדבר האסור דהיינו כלי שמלאכתו להיתר ומונח עליו אחד מהדברים המוקצים מחמת גופם כגון חבית שיש עליה אבן וכר שיש עליו מעות ואפילו הוסרו אחר כך כיון שהיו עליהם בבין השמשות מגו דאתקצו לבין השמשות אתקצו לכולי יומא. ה. דבר שהיה בבין השמשות מחובר או מחוסר צידה. ו. מוקצה מחמת מצותו כגון עצי סוכה ונוייה'. אמנם מצאנו בפוסקים חלוקה לעוד כמה סוגי מוקצה וכמו שיבואר בעז"ה בפרקים הבאים.

ז. טעמי איסור מוקצה – הבית יוסף הביא ארבע טעמים לאיסור מוקצה והם: א. שלא יהא טלטול בשבת כטלטול בחול כדי שלא יהא כיום חול בעיניו ויבא להגביה ולתקן כלים מפנה לפנה או מבית לבית או להצניע אבנים וכיוצא בהם ונמצא שלא שבת ובטל הטעם שנאמר בתורה למען ינוח. ב. אם יטלטל כלים שמלאכתן לאיסור עלול הוא לבוא לידי עשיית מלאכה. ג. משום אנשים שאינם בעלי מלאכה ואם לא יהיה איסור מוקצה יראה יום שבת שלהם כיום חול. ד. משום גדר והרחקה ממלאכת הוצאה'.

יש שכתבו שכל הטעמים נכונים ויש שהוסיפו שכל טעם נאמר לגבי סוג אחר של מוקצה'.

ח. הנאה ממוקצה – דעת רוב הפוסקים שמוקצה לא נאסר בהנאה ובלבד שההנאה אינה כרוכה בטלטול המוקצה או בעשיית מעשה בגוף המוקצה'.

בהלכות שבת החזירו הגזירה לקדמותה כבימי משה. וע"ע בשו"ת חתם סופר (או"ח סי' עט ד"ה נוראות) שפשטות דבריו שכל סוגי המוקצה נגזרו בימי נחמיה עיי"ש ויש ליישב.

ו) נכתב על פי לשונו של הב"י (ריש סי' שח) עיי"ש.

ז) ע"י בבית יוסף (שם), והנה שלושת הטעמים הראשונים שהבאנו למעלה כתבם הרמב"ם (שבת פכ"ד הי"ב – יג), והראב"ד בהשגות (שם הי"ג) העיר שבגמרא מפורש הטעם שהוא משום גדר לאיסור הוצאה, וכן כתב רש"י (ביצה לז א) "אטו טלטול לאו צורך הוצאה הוא – תחילת הוצאה ע"י טלטול היא, וכל מה שגזרו אינו אלא משום הוצאה...".

ח) המגיד משנה (פכ"ד הי"ב) הביא מה שהקשה הראב"ד על הרמב"ם מדוע לא הביא את הטעם המפורש בגמרא שגזירת מוקצה היא גדר לאיסור הוצאה, ותיירץ (בתירוץ השני של המגיד משנה) שהרמב"ם לא בא לחלוק על טעם זה אלא הביא טעמים נוספים לאיסור מוקצה שגם הם נכונים. בשו"ת אז נדברו (חי"א ריש סי' כא) ביאר שהרמב"ם כתב ג' טעמים משום שלשיתתו ישנם ג' סוגי מוקצה ולכל סוג מוקצה טעם לאיסור משלו. א. הטעם משום למען ינוח הוא כנגד מוקצה מחמת גופו וכולל בזה גם מוקצה מחמת חס"כ. ב. הטעם משום שלא יבוא לידי עשיית מלאכה הוא כנגד כלי שמלאכתו לאיסור. ג. הטעם משום אלו הבטלים כל ימיהם ממלאכה הוא כנגד האיסור לטלטל כלי שמלאכתו להיתר שלא לצורך כלל.

ט) בגמרא שבת (כט א) "אמר רב יהודה אמר רב מסיקין בכלים ואין מסיקין בשברי כלים דברי רבי יהודה ורבי שמעון מותר... א"ל רב שמואל בר בר חנה לרב יוסף לרבי יהודה דאמר מסיקין בכלים

ואין מסיקין בשברי כלים כיון דאדליק בהו פורתא הוה ליה שברי כלים וכי קא מהפך באיסורא קא מהפך...". וכתב על כך בחידושי הרשב"א "מכאן נראה לי דאין איסור ליהנות מן המוקצה דהא לא קשיא ליה אלא היכי מהפך בהו כלומר שאסור לטלטל, הא אי לא מהפך בהו אף על פי שהתבשיל מתבשל בו אין בכך כלום... שלא אסרו אלא לטלטלו או לאכלו ואפילו להשתמש בו בידיים כגון הדלקה או לסמוך בו כרעי המטה ואפילו במקומו שאינו מזיז ומטלטלו, אבל הנאה הבאה ממילא שפיר דמי" ונלמד מדבריו ד"ל שרק הנאה הבאה ממילא מהמוקצה מותרת, אך הנאה שלא באה ממילא (כגון לסמוך בו כרעי המיטה) אסורה אפילו שאין המוקצה מטלטל. ויש לבאר דבריו על פי מה שכתב המהרש"א (ביצה לג א ד"ה גמרא) ששימוש במוקצה הוי כאכילתו. אמנם בחידושי הרמב"ן (שבת קכט א ד"ה מתני') כתב כדבר פשוט שמותר לשבת על אבן ומשמע לכאורה דעתו שאפילו הנאה שאינה באה ממילא מותרת מהמוקצה (כל עוד לא מטלטלו), ויעויין בהגהות הגרע"א (או"ח סי' שכה ס"ק א) שכתב על פי דברי הרשב"א הנ"ל שלדעתו יהיה אסור לשבת על אבן.

שיטה שלישית מצאנו בהגהות מימוניות (יום טוב פ"א אות ג) שמדבריו מוכח שאוסר אפילו הנאה הבאה ממילא מהמוקצה, ובגליון על הר"ח (ביצה ד ב) הוכיח כן לאיסור גם מדברי הר"ח שם, וע"ע בברכי יוסף (סי' תקז ס"ק ב) במה שכתב בשם הראב"ד ולכאורה מוכח משם דגם הראב"ד ס"ל כהגהות מימוניות, וע"ע בשו"ת אבני שהם (רובינשטיין סי' א ס"ק יב) ובשו"ת ציץ אליעזר (ח"א סי' כ ס"ק כח) במה שכתבו בביאור דברי הראב"ד. [אמנם עי' בשו"ת בית הלוי (ח"א ריש סי' יב) שכתב אפשרות אחרת בביאור דברי ההגהות מימוניות ולפי דבריו אפשר שאין להוכיח שדעת ההגהות מימוניות לאסור במוקצה אפילו הנאה הבאה ממילא.]

ובתוספות (ע"ז סו ב ד"ה אמר וע"ע פסחים כו ב תוס' ד"ה חדש) כתבו שמוקצה מותר בהנאה, ובמגן אברהם (סי' שכה ס"ק ט) הביא ללשון התוספות הנ"ל ואחר כך הביא לדברי הגמרא בפסחים (מז ב). ונחלקו האחרונים בכוונת דברי המגן אברהם, התוספת שבת (ס"ק י) והפרי מגדים (על המגן אברהם הנ"ל) הבינו שכוונת המגן אברהם לאסור הנאה ממוקצה ולדחות את דברי התוספות, ובתוספת שבת (שם) כתב להקשות על המגן אברהם והסיק שמותר להנות ממוקצה, ובפרי מגדים (שם) כתב לתרץ את קושיית התוספת שבת. אמנם במחצית השקל (על המגן אברהם שם) חלק עליהם וכתב שכוונת המגן אברהם במה שציין לדברי הגמרא בפסחים היא להביא משם הוכחה שמוקצה מותר בהנאה. ולכאורה מוכח כדברי המחצית השקל ממה שהמגן אברהם עצמו (סי' תקז ס"ק ג) הביא להקשות שם וכתב לתרץ "ולפי מש"כ סי' שכה סע' ד לק"מ דמוקצה אינו אסור בהנאה ואיסור ההסקה משום טלטול עצים הוא" ומשמע לכאורה שכן ס"ל למסקנה בסי' שכה שמוקצה מותר בהנאה.

[ונהנה במחצית השקל עצמו (על המגן אברהם בסי' תקז) כתב שדברי המגן אברהם (שציין לדברי עצמו בסי' שכה) נאמרו רק לשיטת התוספות שמתירים בהנאה אך ליה לא ס"ל, ולצערי לא זכיתי להבין דבריו, שהרי המחצית השקל עצמו (בסי' שכה) חלק על התוספת שבת וביאר שכוונת המגן אברהם שם להתיר במסקנתו ולא לאסור. והנה מה שהביא את המחצית השקל (בסי' תקז) לבאר שהמגן אברהם לא ס"ל להתיר הנאה, הוא מפני שהמגן אברהם כתב בסי' תקא (ס"ק יב) לאסור לשרוף ביום טוב שברי כלים משום שהיא הנאה אסורה, ולעניות דעתי נראה שאולי אפשר לתרץ דדעת המגן אברהם כהרשב"א שדווקא הנאה ממילא מהמוקצה התיירו, ולכן בסי' תקא שמייירי בשברי כלים שהם מוקצים עוד קודם שרפתם חשיב הנאה בידיים ולא הנאה

ט. **חצי שיעור באיסור מוקצה** – יש מהפוסקים שכתבו שאין איסור מוקצה שייך בחצי שיעור, ויש שחלקו וכתבו שאיסור מוקצה שייך גם בחצי שיעור.¹

י. **איסור מוקצה במקום הפסד** – כתבו הפוסקים שאין להתיר טלטול מוקצה אפילו על מנת למנוע הפסד, ויש מגדולי הפוסקים שכתב שעל מנת למנוע הפסד מותר לטלטל מוקצה, ומגדולי ההוראה בדורנו כתבו לסמוך על דבריו כשיש סיבה נוספת להתיר (כגון צער בעלי חיים או מחלוקת הפוסקים וכד')².

ממילא ולכן אוסר המגן אברהם, ואמנם בסי' שכה לא מיירי בהדלקת המוקצה אלא מיירי באכילת הפת אחר שנאפתה ויש לומר שגם אם נאפתה מעצי מוקצה הרי שאכילתה כעת חשיב כהנאה ממילא מהמוקצה ובזה ס"ל להמגן אברהם להתיר וצריך עיון. וברוך רחמנא דסייען למצוא אחר כך בשו"ת כתב סופר (או"ח סי' קל ד"ה יקרת) שנדרש גם כן לסתירת דברי המגן אברהם וכתב ליישב שרק בכה"ג שעושה מעשה על מנת להנות מהמוקצה ס"ל למגן אברהם (ולרשב"א) לאסור והוא בדומה לדברינו הנ"ל, וע"ע בגר"ז (סי' תקז קונטרס אחרון ריש ס"ק ד.)

בשו"ת בית הלוי (ח"א סי' יב) הביא לדברי המגן אברהם שאוסר הנאה ממוקצה, והבית הלוי חלק עליו והאריך בראיות שמוקצה מותר בהנאה, וכתב שמה שאסרו להסיק בשברי כלים וכו' הוא משום שהבערתם נחשבת כמו טלטולם, אך היכן שאין כל שייכות טלטול מותר ליהנות מכל מוקצה, ואחר כך הביא לדברי הרשב"א הנ"ל ונתקשה בדברי הרשב"א מדוע אסר לסמוך כרעי המטה במוקצה שאם כן מדוע מותר לשבת על מוקצה וסיים בצ"ע על דברי הרשב"א [ולעיל הבאנו מחידושי הרמב"ן שהתיר לשבת על מוקצה, אך מאידך הבאנו שהגרע"א דייק מדברי הרשב"א שאסור לשבת על גבי מוקצה, ולפי זה לכאורה אין מקום לקושיית הבית הלוי דיש לומר דשיטת הבית הלוי היא כשיטת הרמב"ן אך הרשב"א חולק עליה]. וראיתי גם בגר"ז (סי' תקט סע' טז ובקונטרס אחרון ס"ק ג) שכתב גם כן שרק הנאה הבאה על ידי טלטול או עשיית מעשה בגוף המוקצה נאסרה אך הנאה בלי טלטול או מעשה בגוף המוקצה מותרת ולכן מותר לשבת על גבי אבן או לסמוך כרעי המיטה במוקצה וכדומה. ובמשנ"ב (סי' תקא ס"ק כג וכו' ובשע"צ ס"ק לא) משמע לכאורה ג"כ כהגר"ז עיי"ש. וכן כתב בספר חזון עובדיה (שבת ח"ג עמ' קסא) שמותר ליהנות ממוקצה כגון לשבת ע"ג אבן וכדומה. וע"ע בזה בשו"ת אמרי בינה (הל' שבת סי' יג, הל' יום טוב סי' יב) ובשו"ת ציץ אליעזר (חי"ח סי' יב ס"ק ג).

י) בשו"ת חוות יאיר (סי' טו) כתב שאיסור חצי שיעור לא שייך באיסורי דרבנן שאין להם עיקר מהתורה. ובשו"ת מהר"י אסאד (או"ח סי' קסא ס"ק ב) כתב על פי זה שבמוקצה לא שייך חצי שיעור כיון שאין לו עיקר מהתורה וכמו שכתבו תוספות (ביצה ד ב). [ונתקשתי בדבריו שהרי המהר"י אסאד עצמו (באו"ח סי' קעד ס"ק א) כתב שרק מוקצה דיום טוב אין לו עיקר מהתורה אך מוקצה דשבת יש לו עיקר מהתורה (והבאנו דבריו אלו לעיל ס"ק ב), ואולי יש לתרץ בדוחק שכוונת המהר"י אסאד שאין חצי שיעור דווקא במוקצה דיום טוב. ואמנם אף אם נאמר כתירוץ זה עדיין יש להעיר שלעיל הבאנו עוד הסברים לפיהם גם אליבא דתוספות יש למוקצה עיקר מהתורה ולפי הסברים אלה אי אפשר לומר שלא יהיה חצי שיעור אפילו במוקצה דיום טוב]. ויעויין בשו"ת שערי דעה (ח"א סי' ו) ובשו"ת שאילות משה (או"ח סי' מז) שדנו בשאלתנו ודעתם נוטה לומר שגם במוקצה שייך חצי שיעור.

יא) כתב הטור (סי' שלד) "וכתב בעל התרומה דאפילו מעות ודברים המוקצים יכולין להציל

דבמקום פסידא אין לחוש לאיסור מוקצה כי היכי דשרי למי שהחשיך לו בדרך לטלטל כיסו פחות פחות מד' אמות וכן אם רואה אנסים באין לביתו יכול ליקח כל מה שבביתו ולהצניע שאין לחוש לאיסור מוקצה במקום פסידא", ומקור הדברים הוא בספר התרומה (סי' רכז) ומשמעות הדברים דס"ל לבעל התרומה שבמקום פסידא לא גזרו גזירת מוקצה. ודברי בעל התרומה הובאו להלכה בסמ"ג (ל"ת סה) וכן כתב הר"ן (שבת סו א ברי"ף ד"ה וכתבו) בשם ר"ת.

אמנם הרמב"ן (שבת קנג א ד"ה הא דאמרינן) והרשב"א (קנג א ד"ה אין עמו, וע"ע עבודת הקודש שע"ג סע"ב, שו"ת הרשב"א ח"א סי' תשפד וח"ד סי' רעז, ובתשובות המיוחסות סי' רה) חולקים וס"ל שגם במקום פסידא קיימת גזירת מוקצה. גם הטור (שם) אחר שהביא לדברי בעל התרומה כתב לחלוק עליו ז"ל "ונראה לי שהוא אסור שלא התירו למי שהחשיך לטלטלו פחות פחות מד' אמות אלא כדי שלא יבא לידי איסור דאורייתא לטלטלו בהדיא אבל הכא דליכא למיחש שיבוא לידי איסור גדול מזה שודאי ירא להוציאו מפניהם אסור ועוד אפילו אם מוציאו אין איסור דאורייתא לדין שאין לנו רשות הרבים וגם בדליקה נמי ליכא למיחש שמא יכבה כל זמן שלא הגיע אצלו הילכך ודאי אסור להציל דברים המוקצים מפני הפסד ממונו".

השולחן ערוך (סי' שלד סע"ב) כתב בדין זה "יש מתירים לטלטל מעות ודברים המוקצים כדי להצילם מפני הדליקה או מאנסים הבאים לגזלם, דבמקום פסידא אין לחוש לאיסור מוקצה. ויש אוסרים, ואפילו לומר לאינו יהודי לטלטל סחורה הנפסדת מחמת גשמים יש מי שאסור". ומשמעות דברי השולחן ערוך להכריע לחומרא כסוברים שאיסור מוקצה שייך גם במקום הפסד (עיין בזה בשו"ת ציץ אליעזר ח"ה סי' ח ס"ק ב ד"ה ובנוגע).

והב"ח (סי' שלד ד"ה ולפי ענ"ד) הכריע כדעת התרומה והסמ"ג. אמנם המגן אברהם (סי' שלד ס"ק ג) אחר שהביא לדברי הב"ח הנ"ל כתב "ומכל מקום נראה לי דדוקא מפני הליסטים או מפני הדליקה התירו דהדבר בהול וחיישינן שיבא לידי איסור דאורייתא אבל אם ירדו גשמים על הסחורה המוקצה אסור לכו"ע לטלטל על ידי ישראל".

איברא דבבית מאיר (על השולחן ערוך שם) הקשה שהרי לעיל (סי' רסו סע ט) פסק השולחן ערוך "הגיע לחצר החיצונה המשתמרת, נוטל מעל החמור כלים הנטלים, ושאינם נטלים מתיר את החבלים והשקים נופלים. ואם היתה טעונה כלי זכוכית שאסור לטלטלם, כגון שהם כוסות של מקיזי דם שאין ראויים בשבת לכלום לפי שהם מאוסים ואם יפלו לארץ ישברו, מניח תחתיהם כרים וכסתות. ודוקא במשאות קטנים שיכול לשמטן מתחתיהן, אבל אם הם גדולות שאינו יכול לשמוט הכרים מתחתיהן, אסור להניחם תחתיהן מפני שמבטל כלי מהיכנו אלא פורקן בנחת שלא ישברו, ולא יניחם על הבהמה משום צער בעלי חיים" וכן פסקו הרמב"ם והטור. ולכאורה יש לשאול מדוע התירו לטלטל מוקצה, ולכן כתב הבית מאיר שצ"ל שבמקום הפסד מרובה לא גזרו גזירת מוקצה, והוסיף שכל ההוכחות שהביא המגן אברהם שאין להתיר מוקצה משום הפסד הם כולם בהפסד רגיל ולא בהפסד מרובה.

אמנם בשו"ת שבט הלוי (ח"א סי' סב ס"ק ב) הקשה על הבית מאיר ששאני התם שיש גם צער בעלי חיים, אך בהפסד מרובה בלחוד אין ראייה להתיר וסיים השבט הלוי שצ"ע לדינא (וכעין זה כתב גם בשו"ת ציץ אליעזר שם ד"ה ואשיבנו). אמנם בתשובה מאוחרת יותר (ח"ג סו"ס כט) כתב השבט הלוי שכשיש צירוף נוסף להקל (וכגון דבר שיש מחלוקת אם הוא מוקצה) יש לסמוך על הבית מאיר ולהתיר טלטול על מנת למנוע הפסד מרובה, (ולענ"ד אין זה חידוש שהרי גם השבט הלוי עצמו הסכים עם הבית מאיר שכשיש הפסד מרובה וצער בעלי חיים אין איסור

יא. דין מוקצה באיסורי הנאה – איסורי הנאה אפילו אם איסורם מדרבנן (כגון סתם יינם) הרי הם מוקצה²¹.

יב. דין מוקצה בדבר האסור באכילה ומותר בהנאה – מותר לטלטל בשבת דבר מאכל וכד' המותר בהנאה ואסור באכילה, ובלבד שתהיה לו איזו אפשרות עקרונית להשתמש בדבר זה במהלך השבת אם ירצה²².

כל דין זה אמור בדבר שיישאר אסור באכילה לאדם גם אחר השבת אך אם מעט אחר השבת יהיה מותר לאדם באכילה (והם דברים שעומדים בדרך כלל לצורך אכילת אדם) אין היתר לטלטלו²³.

מוקצה, ובדבריו אלה רק נתחדש דצער בעלי חיים לאו דווקא אלא הוא הדין לשאר צירופים). שאלתי בעניין זה את הגר"ד ליאור שליט"א ואמר לי שלדעתו במציאות של הפסד גדול מאוד ואין אפשרות לטלטל על ידי גופו וכד' יש להתיר טלטול מוקצה כדרכו (אפילו אם אין צירופים נוספים) וביאר לי שכיון שמייירי במילתא דרבנן אזי במקום דוחק כל כך גדול כדאי הוא הבית מאיר לסמוך עליו ולהתיר. וע"ע בשו"ת הר צבי (או"ח א ט"ל הרים טוחן אות ב).
[אחד מידידי העיר בהנ"ל דלכאורה ממה שאסרו טלטול כלי שמלאכתו לאיסור מחמה לצל ולא חילקו בזה בין הפסד מועט ובין הפסד מרובה מוכח דהעיקר לאסור בכל מקרה טלטול מוקצה במקום הפסד. וע"ע במה שכתב בשו"ת מנחת שלמה (ח"ב סי' כג סע' א ס"ק ב) לגבי השאלה אם יש חילוק בדין טלטול מוקצה במקום הפסד בין מוקצה מחמת גופו או חסרון כיס ובין כלי שמלאכתו לאיסור.

בענין טלטול מוקצה במקום הפסד על ידי שמניח עליו כיכר או תינוק עי' שולחן ערוך (סי' שלד סע' יז) ומשנ"ב (ס"ק מז) וע"ע שעה"צ (סי' שח ס"ק כד).
בעניין אמירה לגוי שיטלטל מוקצה על מנת למנוע הפסד מרובה עי' שו"ת חזון נחום (ח"א סי' לג ס"ק ה) וע"ע בשו"ת ציץ אליעזר (שם ד"ה ובנוגע).
יב) כן כתבו הגר"ז (סי' שח סע' ט), בן איש חי (ש"ב מקץ סע' ו) וחזון עובדיה (שבת ח"ג עמ' קיב).

יג) כן כתבו הגר"ז (שם), בן איש חי (שם), חזון עובדיה (שם) ושו"ת להורות נתן (חט"ו סי' יח), ועיין שם בשו"ת להורות נתן שדן לגבי חמץ בשעה חמישית בערב פסח שחל בשבת וכתב שאם יש לו אפשרות עקרונית לתת אותו לכלב או לגוי מותר החמץ בטלטול.

יד) בגר"ז (שם) כתב "ואם אינן עומדים לכלבים מחמת איסורן מפני שאין איסורן אלא בשבת כגון משקין שזבו מן הפירות מאליהן בשבת שאסורים בשתיה בו ביום בלבד וכן ביצה שנולדה בשבת שאסורה באכילה בו ביום בלבד וכן חלב שנחלב בשבת שאסור בו ביום בלבד וכן כל כיוצא בו אף על פי שיכול להאכילם לכלבים מכל מקום כיון שאינן עומדים לכך אלא לאכילת אדם במוצאי שבת אסור לטלטלן אפילו לצורך גופן ומקומן". וכעין זה כתוב בבן איש חי (שם) "וביצה שנולדה בשבת וכן חלב שנחלב בשבת ופירות שנתלשו בשבת וכיוצא בהם שהם עומדים למאכל אדם שאסורין לאדם בו ביום בלבד אף על פי שיכול להאכילם לכלבים או לנכרים כיון שאין עומדים לכך אלא לאכילת אדם אחר שבת הרי זה אסור לטלטלם בשבת אפילו לצורך גופן ומקומן וכן הוא הדין טבל שאסור לאדם בשבת מחמת שאינו יכול לתקנו בשבת כיון שהוא מוכן

יג. יצירת מוקצה בשבת – מותר לעשות בשבת מעשה שיגרום לחפץ שהיה מתחילה מותר בטלטול להפוך למוקצה¹¹.

יד. נגיעה במוקצה – מותר לגעת במוקצה ולא נאסר אלא לטלטלו¹². אמנם נחלקו הפוסקים האם היתר זה אמור גם כשנוגע במוקצה לצורך המוקצה עצמו, יש מתירים לגעת במוקצה גם לצורך המוקצה ויש אומרים שאם הנגיעה היא לצורך המוקצה עצמו אזי היא אסורה¹³.

לאדם כי תיכף אחר שבת מתקנו ואוכל אותו, הרי זה מוקצה מחמת גופו ואסור לטלטלו בשום אופן ואף על פי שאיסור תיקונו בשבת אינו אלא מדברי סופרים ומיהו דבר שנמשך איסור אכילתו לאדם גם בחול כגון החדש אף על פי שיש לו היתר לאדם אחר זמן מותר לטלטלו לצורך מקומו או ליתנו לבהמות או לנכרים כיון שנמשך איסורו לאדם זמן הרבה¹⁴.

(טו) עי' שו"ת באר משה (ח"ה סי' פה ס"ק ב).

(טז) כתב המהר"ם מרוטנבורג (דפוס פראג סי' תקיח) "ואם חפץ אחד מונח על מעות או על שום דבר מוקצה בשבת והוא צריך מן החפץ מותר לטלו משם כי דבר מוקצה אינו אסור אלא לטלטלו בשבת ממקום למקום אבל ליגע בו מותר". על פי זה פסק השולחן ערוך (סי' שח סע' מב) "דבר שהוא מוקצה מותר ליגע בו, ובלבד שלא יהא מנענע אפילו מקצתו". וכן כתב הרמ"א (סי' שח סע' ג) "כל מוקצה אינו אסור אלא בטלטולו, אבל בנגיעה בעלמא שאינו מנדנדו שרי. ולכן מותר ליגע במנורה שבבית הכנסת שנרות דולקות עליו או בתנור שדולק בו אש. וכן מותר ליקח דבר היתר המונח על דבר מוקצה...". ובביאור הגר"א (ס"ק טו) הביא מקור לדברי מהר"ם והרמ"א ממה דאיתא במשנה שבת (קנא א) "עושין כל צרכי המת סכין ומדיחין אותו ובלבד שלא יזיז בו אבר".

(יז) כתב הרמב"ם (שבת פכ"ה הכ"ג) "אסור לבטל כלי מהיכנו מפני שהוא כסותר... לפיכך אין נותנין כלי תחת התרנגולת לקבל ביצתה אבל כופה הוא הכלי עליה וכן כופה הכלי על כל דבר שאסור לטלטלו שהרי לא בטלו שאם יחפוץ יטלנו". וכתב הראב"ד "א"א בירושלמי ובלבד שלא יגע בביצה" והיינו דהראב"ד מוכיח מהירושלמי שמה שהתירו לכפות כלי על גבי המוקצה הוא דווקא בכ"ג שאינו נוגע בו. והמגיד משנה העיר על דברי הראב"ד "ולא ידעתי טעם וכי המוקצה והנולד אסור ליגע בהן כל שאינו מנענע הא ודאי לא ואפשר שמא ינענע הביצה ע"י הכלי".

אמנם בשו"ת תרומת הדשן (ח"א סי' סז) כתב "ולפי זה צריך להתיישב שפיר בהא דמייתי אשירי פרק קמא דביצה הירושלמי דכופין כלי על ביצה שנולדה ביום טוב כדי שלא תשבר וצריך ליזהר שלא יגע הכלי בביצה, ואמאי הא שרי ליגע במוקצה אפילו בידיים, ודוחק לומר כיון דביצה דבר המתגלגל הוא אם היה הכלי נוגע בה אי אפשר היה שלא יזיזנה ממקומה... אלא נראה לחלק, דהתם כיון דהנחת הכלי על הביצה היא לצורך הביצה, דהוי דבר המוקצה ולכן אסור ליגע בו, אבל בנידון דידן וכן הנהו דמייתי ראייה מינייהו כולהו והתשמיש אינו אלא לצורך דבר שאינו מוקצה ולכן אפילו אי נגע על ידי הנחה במוקצה שרי". אם כן רואים אנו מחלוקת בין המגיד משנה לתרומת הדשן האם ההיתר לגעת במוקצה הוא גם בכ"ג שנוגע במוקצה לצורך המוקצה. ובירושלמי הנ"ל (ביצה פ"ה ה"א) איתא "א"ר שמעון בי ר' ינאי אני לא שמעתי מאבא אחותי אמרה לי משמו ביצה שנולדה ביום טוב סומכין לה כלי בשביל שלא תתגלגל אבל אין כופין עליה כלי ושמואל אמר כופין עליה כלי א"ר מנא ובלבד שלא יהא כלי נוגע בגופה של ביצה". וכתב קרבן

טו. טלטול מוקצה בגופו – דעת רוב הפוסקים שמותר לטלטל את המוקצה בגופו אפילו לצורך המוקצה עצמו (ובתנאי שאין דרכו לטלטלו בגופו בימות החול) ויש מהפוסקים שחולקים ואוסרים טלטול בגופו אם הטלטול הוא לצורך המוקצה עצמו¹¹.

העדה "ובלבד שלא יהא נוגע בגופה של ביצה – כיון דהנחת הכלי אינו אלא לצורך דבר המוקצה לכך אסור אפילו הנגיעה, אי נמי לפי שהביצה סגלגלת ואי אפשר שלא ינדנדנה בנגיעה" ונראה דפירושו הראשון הוא כתרומת הדשן הנ"ל ופירושו השני הוא כהמגיד משנה הנ"ל. כתב השולחן ערוך (סי' שי סע' ו) "כל דבר שאסור לטלטלו אסור ליתן תחתיו כלי כדי שיפול לתוכו מפני שאוסר הכלי בטלטול ונמצא מבטל כלי מהיכנו, אבל מותר לכפות עליו כלי, ובלבד שלא יגע בו". והנה ממה שהשולחן ערוך כתב את האיסור לגעת בו בכל מוקצה ולא הגבילו לדבר עגול נראה להוכיח דס"ל כתרומת הדשן דכל שהוא לצורך המוקצה אסור לגעת בו. וכן כתב המגן אברהם (ס"ק ג) "אף על גב דמוקצה מותר בנגיעה וכמו שכתוב סי' שח סע' מב היינו כשהנגיעה היא לצורך דבר המותר אבל הכא הנגיעה היא לצורך דבר המוקצה ועיין סי' שיא ס"ק יח". [והנה הנתיב חיים גרס במגן אברהם "ועיין סי' שיא ס"ק יט" וכוונתו למה שכתב שם המגן אברהם "מותר לזלף חומץ על גבי בגדים שעל המת בשביל שלא יסריח למוצאי שבת ויכלו להתעסק בטהרתו דהא אין איסור בנגיעת המוקצה וגם אין לגזור כאן משום סחיטה" ולכאורה יש לתמוה דהרי זו נגיעה במוקצה לצורך המוקצה והרי המגן אברהם אוסר בכה"ג וכדלעיל, ונדבר בזאת לקמן בעז"ה].

איברא דהגר"א הקשה על דברי השולחן ערוך והמגן אברהם שהרי בסימן שיא (סע' ז) איתא "מותר לסוך המת ולהדיחו ולשמוט הכר מתחתיו כדי שלא יסריח, ובלבד שלא יזיז בו שום אבר" ומוכח דמותר לגעת במת גם לצורך המת עצמו. והיינו דהגר"א לשיטתו שהבאנו לעיל (ס"ק טז) שכתב שמקור ההיתר לגעת במוקצה הוא מנגיעה במת. וכתב הגר"א שאין לומר שדווקא במת התירו משום שמוכח מהגמרא ומהר"ן שההיתר המיוחד היחיד במת הוא טלטול על ידי כיכר או תינוק והוא משום כבוד הבריות (ולא משום כבוד המת) אך בשאר דברים מת שווה לשאר מוקצה ולא התירו עוד דברים משום כבוד המת וממילא מכח מה שהתירו לגעת במת לצורכו דמותר לגעת במוקצה גם לצורך המוקצה, והעיקר כהמגיד משנה בביאור הירושלמי ולא כתרומת הדשן. ובאמת מצאנו למגן אברהם עצמו שכתב בס"ק יט להתיר לזלף מים על המת בשביל שלא יסריח ואין איסור מוקצה כיון שרק נוגע ולא מטלטל ולכאורה יש להקשות דהרי הוי נגיעה לצורך המת ולשיטת המגן אברהם יש לאוסרו כיון שהוא לצורך המת וצריך עיון. [אמנם בפרי מגדים (א"א י"ט) תירץ דכיון שיש מחלוקת בדין זה של נגיעה במוקצה לצורך המוקצה הרי שמשום כבוד המת מתירים. אלא דלפי דברי הגר"א הנ"ל דמוכח שרק משום כבוד הבריות התירו יותר במת ממילא נדחה תירוצו של הפרי מגדים וצריך עיון].

כדברי הגר"א נראה גם בבאר הגולה (סי' שי ס"ק י) וכן כתב בדרך החיים (הביאו המשנ"ב ש"ח ס"ק יז). גם במשנ"ב נראה דס"ל כהגר"א דאף על פי שבס' שח (ס"ק יז) הביא למחלוקת המגן אברהם והגר"א ולא הכריע, הרי שבס' שי נראה שהכריע כהגר"א דז"ל "ואף על גב דמותר ליגע במוקצה כדלעיל בס' שח סע' ג הכא אביצה קאי וכדי שלא יענע אותה אבל דבר שאינו מתנדנד על ידי הנגיעה שרי [באה"ג והגר"א והביא ראיה לזה וכן כתב בדה"ח ודלא כמ"א וט"ז]". וע"ע בכל הנ"ל בשולחן ערוך ורמ"א (או"ח סי' תקיג סע' א וסע' ד), מגן אברהם (שם ס"ק ב), משנ"ב (שם ס"ק ב-ג) ושעה"צ (שם ס"ק ד-ה).

יח) כתב השולחן ערוך (סי' שיא סע' ח) "וטלטול בגופו אפילו לצורך דבר האסור מותר, הילכך

טז. טלטול מוקצה באצילי ידיו – יש אומרים שטלטול באצילי ידיו נחשב כטלטול בגופו ויש אומרים שנחשב טלטול כדרכו^ט.

קש שעל המטה דסתמו מוקצה להסקה מנענעו בגופו^י. על פי זה כתבו המשנ"ב (סי' שח ס"ק יג), ערוך השלחן (סי' שח סע' יח), כף החיים (סי' שח ס"ק כח) והגרש"ז אויערבאך (הערה בסוף ספר שש"כ ח"א) שמוותר לטלטל מוקצה בגופו כגון ברגלו אפילו לצורך המוקצה דזה לא מיקרי טלטול (משנ"ב שם). וכן נראה מהמגן אברהם (סי' שח ס"ק ז ועיין שם בלבושי שרד) ומהגר"ז (סי' שח סע' טו ויש לעיין מדבריו בסי' רעו סע' י ויש ליישב) [אמנם הגר"א נבנצל שליט"א העיר על זה שדבר שדרכו לטלטלו ברגל כגון כדור רגל אסור לטלטלו ברגלו משום שזה כן מיקרי טלטול כיון שדרכו בכך, ומצאתי מדבריו בתוספת שבת (ס"ק יח) דבכה"ג שדרכו בכך לא מיקרי טלטול בגופו אלא טלטול כדרכו].

החזון איש (סי' מ"ז ס"ק י"ב-י"ד) חלק עליהם וסובר שאין היתר לטלטל מוקצה בגופו לצורך המוקצה, ובשו"ת משנה הלכות (ח"ז סי' מה) הביא מהילקוט הגרשוני (סי' שח) שכתב גם כן כהחזון איש.

בשו"ת משנה הלכות (הנ"ל) הביא הוכחה לשיטת המשנ"ב (ונגד שיטת החזון איש) ממה שכתב בחידושי הרמב"ן (שבת קנד ב ד"ה היתה בהמתו) ז"ל "היתה בהמתו טעונה שליף של תבואה מכניס ראשו תחתיה ומסלקו לצד אחר, פירש רש"י ז"ל תבואה של טבל שאם אינה של טבל ראויה היא למאכל בהמה ותנן נוטל את הכלים הניטלין בשבת, ותימה הוא כיון שהיא תבואה של טבל שאינה ניטלת למה התיירו להכניס ראשו תחתיה ולסלקו לצד אחר, שאף על פי שאינו מטלטלה לגמרי טלטול במקצת שמיה טלטול כדמוכח בסוף פרק שואל מדתנן ולא יזיז בו אבר, והיה אפשר לומר דמשום צער בעלי חיים הוא דשרי ליה, אלא שאין הסוגיא סובלת שהתיירו כלום משום צער בעלי חיים כמו שנפרש, ואפשר לומר משום דלא הוי טלטול כי אורחיה הוא דשרי ליה משום צער בעלי חיים, ויותר נראה לומר דמכניס ראשו תחתיה אפילו בעלמא שרי שטלטול שבגופו לא גזרו בו רבנן כדתנן בפרק תולין הקש שעל גבי המטה לא ינענעו בידו אבל מנענעו בגופו, ואמרינן נמי בפרק מפנין עושה בו שביל ברגלו בכניסתו וביציאתו^י.

הגר"ש אלישיב (שלמי יהודה פתיחה סוס"ק ל) והילקוט יוסף (עמ' שיב) כתבו שיש לסמוך על המקילים במקום צורך.

יט) במשנה שבת (קמא א) "הקש שעל גבי המטה לא ינענעו בידו, אלא מנענעו בגופו" ואמרו על כך בירושלמי (פ"כ ה"ה) "א"ר יעקב בר אידי ראשונים היו שואלין מהו שינענענו דרך אצילי ידיו אמר רבי ינאי קרוח קריחה קפוח קפיחה שפוך צנינים על מאן דעדי ליה נפל ביתיה על מאן דרויה עליה". ובדעת תורה (סי' שיא סע' ח) הוכיח מדברי הירושלמי הנ"ל שטלטול באצילי ידיו אינו נחשב כטלטול בגופו. וכן מוכח מביאור קרבן העדה לדברי הירושלמי שם שביאר שרבי ינאי קילל למי שמטלטל על ידי אצילי ידיו.

אמנם הגר"ז (סי' רעו סע' י) כתב שאצילי ידיו נחשב טלטול בגופו, וכן כתב להתיר בשו"ת משנה הלכות (שם) וביאר שמה שהשיב רבי ינאי אין כוונתו לאסור אלא כוונתו ששאלה זו היא דקדוקי עניות וכמו שביאר שם הפני משה וממילא אין הוכחה מהירושלמי.

[ועיניין במשנ"ב (סי' רעו ס"ק לא) שכתב שטלטול באצילי ידיו חשיב כטלטול מן הצד (שהוא חמור יותר מטלטול בגופו). ואולי יש לומר שגם טלטול בגופו הוא סוג של טלטול מן הצד והוא הסוג הקל יותר וכמו שמשמע בגר"ז (שם). וע"ע בשו"ת חזון נחום (ח"א סי' לג ס"ק ג) שרצה

יז. טלטול מוקצה באחורי ידיו – טלטול באחורי ידיו (דהיינו שדוחף את המוקצה בגב היד או בגב אצבעות ידיו) נחשב טלטול בגופו.¹

יח. טלטול מוקצה בין שתי אצבעותיו – יש אומרים שטלטול מוקצה בין שתי אצבעותיו נחשב טלטול בגופו ומותר ויש אומרים שנחשב כטלטול כדרכו.²

יט. טלטול דבר היתר כשמחמת הטלטול יזוז מוקצה – מותר לטלטל דבר היתר אפילו אם מחמת טלטולו יזוז מוקצה (וכגון שיש מוקצה תלוי ועליו מונח דבר היתר) משום שזהו טלטול מן הצד לצורך דבר המותר.³

כ. מצוות השבת אבידה במוקצה – המוצא מוקצה בשבת אסור לו לטלטלו על מנת לקיים בו מצוות השבת אבידה.⁴

לחלק ולומר שאצילי ידיו שדיברו בירושלמי הוא תחת בית השחי והוא אסור כיון שכן היה משא בני אהרן, ואילו אצילי ידיו שדיבר בו הגר"ז הוא במקום המרפק.]

כ) כתבו הגר"ז (סי' רעו סע' י) והערך השלחן (סע' יח) שטלטול באחורי ידיו חשיב כטלטול בגופו. וביאר הגרי"ש אלישיב שליט"א (עי' שלמי יהודה בפתיחה ס"ק כט) שאחורי ידיו היינו דווקא שדוחק הדבר בגב היד והאצבעות אך להרים בין האצבעות מגבם אינו נקרא כלאחר יד אלא טלטול בידים. ויש להעיר בהנ"ל דעל פי מה שהבאנו לעיל (ס"ק יח) מהגר"א נבנצל שליט"א דכל שמטלטלו כדרכו לא חשיב טלטול בגופו ממילא דבר שדרך להודפו בגב היד לא יהיה נחשב טלטול בגופו. [ועי' במשנ"ב (סי' רעו ס"ק לא) שכתב שטלטול באחורי ידיו חשיב טלטול מהצד ועי' לעיל (ס"ק יט) מה שכתבנו בביאור דבריו.]

כא) איתא בגמרא שבת (פא א) "אמר רבא אסור למשמש בצרור בשבת כדרך שממשמש בחול. מתקיף לה מר זוטרא ליסתכן, כלאחר יד". וביאר רש"י (ד"ה ליסתכן) "ומשני כלאחר יד האי כדרך דקאמר רבא כדרך הממשמש בחול בלא שינוי משום השרת נימין אבל כלאחר יד כגון אוחז צרור בשתי אצבעותיו שפיר דמי". וכן פסק השולחן ערוך (סי' שיש סע' ז) "היה צריך לנקביו ואינו יכול לפנות שרפואתו למשמש בפי הטבעת שממשמש שם בצרור והנקב נפתח, לא ימשמש בשבת כדרך שממשמש בחול דהיינו שאוחז הצרור בכל היד משום השרת נימין, אלא ממשמש כלאחר יד דהיינו שיאחז הצרור בב' אצבעותיו וממשמש". וכתב בשו"ת משנה הלכות (שם) שמוכח מכאן שטלטול שכזה בב' אצבעותיו הוא כטלטול בגופו וכלאחר יד (וכתב דכל שכן להתיר באצילי ידיו). אמנם מדברי הגרי"ש אלישיב שליט"א (הנ"ל ס"ק כ) מוכח דלא ס"ל הכי, ונראה לענ"ד לתרץ שכל הדיון בגמרא ובשולחן ערוך שהצריכו שינוי אינו משום חשש טלטול אלא משום השרת נימין דלכן אמרו שיקנח בשינוי כך שההשרה תהיה בשינוי שלעניין זה חשיב שינוי אך לעניין מוקצה לא חשיב שינוי, וכן נראה מלשון השולחן ערוך שכתב "משום השרת נימין", וכן מוכח מלשון האחרונים.

כב) כתבו רע"א (הגהות לשולחן ערוך סי' שח ס"ק ה) והמשנ"ב (ס"ק יט) שדבר היתר המונח על גבי מוקצה והמוקצה תלוי אזי אפילו אם על ידי נטילת היתר יזוז המוקצה מותר הדבר משום דהוי טלטול מן הצד לצורך דבר המותר.

כג) שו"ת חתם סופר (או"ח סי' פב) ועיי"ש מה שדן במקרה שאי השבת האבדה תביא להפסד מרובה, וע"ע בשו"ת מנחת שלמה (ח"ב סו"ס מ) שנסתפק אם גם בכלי שמלאכתו לאיסור לא נתיר טלטולו לצורך השבת אבידה וע"ע בשמירת שבת כהלכתה (פ"כ ס"ק כח).

כא. טלטול מועט של מוקצה על מנת למנוע טלטול מרובה של מוקצה – מוקצה שאם לא יטלטלו עכשיו טלטול מועט יצטרך אחר כך לטלטלו טלטול מרובה מותר לו עכשיו לטלטלו טלטול מועט (וכגון כלי מוקצה שביר שנופל לארץ ועתיד להישבר לרסיסים אם לא יתפוס אותו באויר, ואז יצטרך לטלטל טלטולים רבים את כל הרסיסים על מנת שלא ינזקו מהם תינוקות וכד', מותר לו לתופסו באויר), אמנם במקרה שיהיה אפשרות לעשות את הטלטולים הרבים בדרך קלה יותר (וכגון בטלטול מן הצד) יש להסתפק בדברי.

פרק ב | כלי שמלאכתו לאיסור

א. הגדרת כלי שמלאכתו לאיסור – כלי שמלאכתו לאיסור הוא כלי שרוב הפעמים משתמשים בו למלאכה האסורה בשבת, ויש אומרים שאם עיקר ייעוד הכלי הוא בין למלאכת איסור ובין למלאכת היתר אלא שרוב הפעמים משתמש בו למלאכת איסור אינו נחשב כלי שמלאכתו לאיסור (ורק אם גם עיקר ייעודו וגם רוב תשמישו למלאכת איסור נחשב הוא לכלי שמלאכתו לאיסור).^א

א) איתא בחידושי הרשב"א (שבת קכג א) "הא דתנן מדוכה בזמן שיש בה שום מטלטלין אותה. יש מי שפירש דהוא הדין על ידי ככר ואף על גב דאמרינן לא אמרו ככר או תינוק אלא למת בלבד, הני מילי היכא דליכא תורת כלי כמת אבל כל מידי דאית ליה תורת כלי מיטלטל הוא על ידי ככר, וליתא אלא אין לך מוקצה מיטלטל על ידי ככר, ולא אמרו כאן אלא בשום וכיוצא בזה הנדוכין בתוכה, והיינו טעמא משום דכיון דאין זו אסורה אלא מחמת מלאכה ועכשיו משמש היתר במלאכתה הרי מה שאוסרה הוא מתירה והוה ליה כקדירה המטלטלת עם התבשיל". והיינו שמבאר הרשב"א שסיבת הדבר שמוותר לטלטלה הוא משום שכל איסורה הוא מחמת היותה למלאכת איסור (דיכת שום) וכעת כשיש בה את הדבר הנידוך משמשת להיתר אם כן הוי לצורך גופה. וכעין זה כתב גם בחידושי הרמב"ן בסוגיין (ד"ה ומדאוקי, אמנם עי' בהשלמה בסוגיין ד"ה תניא ואם שביאר אחרת את ההיתר במדוכה).

[ויש להעיר מדברי רש"י (שבת קיג א) שם אמרה הגמרא "אמר רב יהודה אמר שמואל כלי קיואי מותר לטלטלן בשבת" ופירש רש"י "מותר לטלטלן – לשני הקנים לתשמיש אחר ואשמעינן דאין גרדי מקפיד עליהם ולא הוי מלאכתן לאיסור" ומשמע מפשטות דבריו שכל שאין מקפיד על הכלי לא הוי כלי שמלאכתו לאיסור, ובמגיד משנה (שבת פכ"ו ה"א) משמע שהבין שלרש"י כל שאין מקפיד עליו מלעשות בו תשמיש אחר חשיב כלי שמלאכתו להיתר אפילו אם עיקר תשמישו לאיסור. אלא שהמגיד משנה כתב שבגמרא מוכח דהעיקר כרמב"ם שאם עיקר תשמישו לאיסור חשיב כלי שמלאכתו לאיסור אפילו אם אינו מקפיד מלעשות בו תשמישי היתר ועי' באליה רבה (ס"ק מ) וע"ע לקמן (פ"ה ס"ק ה) מה שכתבנו בזה.]

על פי דברי הרשב"א כתב הפרי מגדים (א"א סי' רעט ס"ק יד אות ב, משב"ז פתיחה לסי' שח וע"ע במבש"ז סוף ס"ק יד) להוכיח שכלי שמשמש להיתר ולאיסור אך רוב תשמישו הוא לאיסור נחשב הוא כלי שמלאכתו לאיסור וכמו קדירה שלפעמים משמשת להגיש בה פירות וכד' ואף על פי כן כיון שרוב תשמישה לבשל הרי היא כלי שמלאכתו לאיסור. שהרי המדוכה נחשבת כלי שמלאכתו לאיסור למרות שיש מיקרים שמאכסנים בה שום וכל מה שמותר לטלטלה בכה"ג הוא משום שנחשב צורך גופו. כעין זה מצאנו במשנ"ב (סי' שח ס"ק י) שכתב "כלומר שמייוחדת לדבר שאסור לעשות בשבת ואפילו אם רק רוב מלאכתו לאיסור הוא גם כן בכלל זה". וכן פסקו בכף החיים (סי' שח ס"ק לה) ובילקוט יוסף (עמ' תב ובס"ק ג' בשם אביו הגר"ע יוסף שליט"א) דאזלינן אחר רוב תשמישו. וע"ע בדעת תורה (סי' שח סע' ד ד"ה כלי) שגם מדבריו משמע קצת דאזלינן בתר רוב תשמישו.

ב. כלי המיועד למלאכה האסורה מדרבנן – גם כלי שרוב תשמישו (ועיקר תשמישו לפי היש אומרים הנ"ל) הוא למלאכה האסורה מדרבנן נחשב כלי שמלאכתו לאיסור.

אמנם בבהל"כ (ד"ה קרדם) כתב לחלוק על הפרי מגדים וכתב דנראה לו לומר שדווקא כלי שעיקרו רק למלאכת איסור ורק לפעמים משתמש בה להיתר הוי כלי שמלאכתו לאיסור, אמנם אם עיקרו בין להיתר ובין לאיסור אלא שבפועל משתמש בה יותר פעמים לאיסור אזי אינו מקצה דעתו ממנו ולא הוי כלי שמלאכתו לאיסור. ומדברי הרשב"א איו הוכחה לפרי מגדים שהרי מדוכה וקדרה היא כלי שעיקרה לאיסור. וכתב שכן נראה להסביר ברשב"א דהרי קדירה עיקרה דווקא לבשל בה ורק לפעמים יוצא משתמש בה לדברים אחרים.

[ונראה לענ"ד אולי להביא ראיה לשיטת הבהל"כ ממה דאיתא בשלטי גיבורים (שבת מח א אות ב) במה שכתב שאליבא דהרמב"ם שמחלק ואומר שמקום מרוצף מותר לכבד ושאינו מרוצף אסור לכבד צריך לומר שמכבדות הוי כלי שמלאכתו להיתר כיון שהוי כלי שמלאכתו לאיסור ולהיתר שהרי יש מקומות שמותר להשתמש במכבדות בשבת (וכן מפורש ברמב"ם הל' שבת פכ"ו ה"ב שמכבדות הוי כלי שמלאכתו להיתר), וממה שלא חילק שם כלל בין מקום שרוב תשמישם למרוצף ובין מקום שרוב תשמישם לאינו מרוצף נראה דס"ל כבהל"כ דאזלינן בתר עיקר ייעודו ולא בתר רוב תשמישו. עוד יש להביא בזה שבמגיד משנה הלשון היא "דכל דמיוחד לאיסור". גם מלשון האבני נזר (או"ח סי' נה ס"ק ב) משמע כהבהל"כ דאזלינן בתר "עיקר עשייתו". וע"ע בתוספת שבת (סי' ש"ח ס"ק יז) שגם משמעות לשונו כהבהל"כ.]

בספר שלמי יהודה (פתיחה ס"ק יד) כתב בשם הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל והגר"י זילבר זצוק"ל ויבלח"ט הגר"ש אלישיב שליט"א שהעיקר כדברי הביאור הלכה שדווקא כשהכלי גם מיוחד לאיסור וגם רוב תשמישו לאיסור חשיב כלי שמלאכתו לאיסור אך אם מיוחד בין לאיסור ובין להיתר ורוב תשמישו הוא לאיסור חשיב כלי שמלאכתו להיתר.

[מצאנו שיטה נוספת בעולת שבת (סי' שח ס"ק ט) שכתב שכלי שמלאכתו להיתר הוא "שמייוחד למלאכת היתר אף על פי שראוי גם כן למלאכת איסור" ומשמע מדבריו שכל שמייוחד גם להיתר וגם לאיסור חשיב כלי שמלאכתו לאיסור ועוד משמע מדבריו שאין צריך שיהיה רוב תשמישו לאיסור על מנת להחשיבו ככלי שמלאכתו לאיסור. אלא שלכאורה יקשה על דבריו מדברי הרמב"ן והרשב"א הנ"ל, ולא ראיתי עוד מי שכתב כהעולת שבת.]

וע"ע בשו"ת שבט הלוי (ח"י סי' נט) שחקר אם כלי שמלאכתו לאיסור הוא מכלל המוקצה אלא שהתירו בו טלטולים מסוימים, או שאינו מוקצה כלל אלא שהגבילו את טלטוליו לצרכים מסוימים (וכמו שבכלי שמלאכתו להיתר אסור לטלטלו שלא לצורך כלל וכדלקמן פ"ג סע' ג) ורצה לתלות זאת במחלוקת הרז"ה והרשב"א והביא נפק"מ ממחלוקת זו עיי"ש.

ב) כתב הפרי מגדים (משבצ"ז פתיחה לסי' שח) שגם כלי שמלאכתו לאיסור דרבנן הוי כלי שמלאכתו לאיסור, וכן כתבו בבהל"כ (סי' שח ד"ה כלי שמלאכתו) ובכף החיים (סי' שח ס"ק יט). וכן כתב הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל בשו"ת מנחת שלמה (ח"ב סי' כג סע' א ס"ק ב) אלא שכתב שאם הכלי עומד לשם גרמא במקום צורך שבת או במקום הפסד חשיב כלי שמלאכתו להיתר. וע"ע שו"ת עמק הלכה (הלוי או"ח סי' צד) מה שהאריך בזה.

וע"ע בשו"ת שבט הלוי (ח"ט ריש סי' עח) שנסתפק בכלי שמלאכתו לאיסור דרבנן אלא שדרכו שרק קטנים שלא הגיעו לחינוך עושים בו את האיסור האם גם בכה"ג נחשב כלי שמלאכתו לאיסור עיי"ש.

ג. **דין כלי חדש** – כלי חדש שעדיין לא השתמש בו אך ייחדו למלאכת איסור וניכר בכלי שהוא מיועד למלאכת איסור, הרי הוא כלי שמלאכתו לאיסור, אך אם אין ניכר שהכלי מיועד לאיסור אזי אין די במה שחשב עליו לייחדו למלאכת איסור וכל עוד לא השתמש בו פעם אחת למלאכת איסור אינו נחשב כלי שמלאכתו לאיסור.

ד. **כלי שמלאכתו לאיסור השייך לאדם החשוד על איסורי שבת** – יש מגדולי הפוסקים שכתבו שכלי שעיקר תשמישו מיועד למלאכת איסור והוא שייך לאדם שחשוד שיעשה באמצעות הכלי איסור בשבת, לא מקבל הכלי דין כלי שמלאכתו לאיסור, אך מגדולי הפוסקים כתבו שלא לסמוך על היתר זה.

ה. **טלטול כלי שמלאכתו לאיסור לצורך גופו ומקומו או מחמה לצל** – כלי שמלאכתו לאיסור מותר לטלטלו לצורך גופו של הכלי דהיינו להשתמש בכלי לצורך תשמיש היתר (כגון לפצח אגוזים בפטיש) או לטלטלו לצורך מקומו (וכמו שנבאר לקמן סע' ה).

ג) כתב בכף החיים (סי' שח ס"ק יט בשם הא"א) שכלי חדש שיחדו למלאכת איסור אף על פי שעדיין לא השתמש בו למלאכת איסור הוי כלי שמלאכתו לאיסור. ובספר שמירת שבת כהלכתה (פ"כ סע' יג) סייג דבר זה ואמר שדווקא אם ניכר בו שמיועד למלאכת איסור הוי כלי שמלאכתו לאיסור אפילו עדיין לא נשתמש בו, אך כלי חדש שלא נשתמש בו עדיין ואינו מיוחד למלאכת איסור אך הוא עצמו יחדו לאיסור (כגון סכין רגיל שייחד אותו לצורך חיתוך ניירות) לא הוי כלי שמלאכתו לאיסור כל עוד לא השתמש בה למלאכת איסור.

ד) המהרש"ם בספר דעת תורה (סי' שח סע' ג ד"ה ועי' בשו"ת) הביא בשם שו"ת בי"צ שדבר שבדרך כלל דינו כמוקצה מחמת איסור, הרי שלגבי מי שחשוד לעבור על איסור בשבת לא הוי מוקצה מחמת איסור, ובשו"ת שבט הלוי (ח"ט ריש סי' עח) הביא לדבריו ומשמע ממנו שהבין שהוא הדין שכלי שבבעלות אדם החשוד על איסורי שבת ועיקר ייעודו למלאכת איסור הרי שלפי הבי"צ לא יקבל הכלי דין כלי שמלאכתו לאיסור (ונראה לענ"ד טעמו שהרי במוקצה אזלין לפי דעת הבעלים והרי כאן הבעלים לא מקצה אותו מדעתו), והשבט הלוי שם חלק עליו ומשמע מדבריו שאין לסמוך על היתר זה.

[נשאלתי לגבי תינוק שאינו אוכל באופן רגיל אלא יש לו צינורית המחוברת לקיבתו ומאכילים אותו באמצעות מכונה חשמלית מיוחדת, האם מכונה זו נחשבת מוקצה מחמת חסרון כיס (ונפק"מ להתיר לטלטלה לצורך גופה או מקומה גם כשאר בדבר צורך פקוח נפש). ואמרת לי לדון על פי מחלוקת האחרונים הנ"ל, שהרי מכונה זו אף על פי שהיא יקרה ונזהרים מלעשות בה שימושים אחרים, הרי שבפועל משתמשים בה בכל שבת פעמים רבות (משום פקוח נפש שבצורך האכלת התינוק) ואם כן לפי דברי הדעת תורה והבי"צ הנ"ל יש לומר שכיון שלא מקצה אותה משימוש בשבת אינה נחשבת מוקצה. ואף לפי דברי השבט הלוי הנ"ל נראה לענ"ד לומר דגם הוא יודה בכה"ג שאינו נחשב מוקצה שהרי שם מיירי בדעת עבריין ובה"ג יש לומר שאין בדעתו זו להפקיע את החפץ מרגילותו להיות מוקצה, אך כאן שהתשמיש בשבת הוא בהיתר (משום פקוח נפש) נראה לכאורה דגם הוא יודה להתיר. ושאלתי בעניין זה את הגרש"א שטרן שליט"א ואת הגר"א בנצל שליט"א והשיבו לי שגם לדעתם אין המכשיר הנ"ל נחשב מוקצה מחמת חסרון כיס.]

אמנם לטלטל את הכלי שמלאכתו לאיסור מחמה לצל דהיינו על מנת למנוע קלקול למוקצה או לדבר אחר אסורי.

ה) במשנה שבת (קכד א) "כל הכלים ניטלין לצורך ושלא לצורך רבי נחמיה אומר אין ניטלין אלא לצורך". ובגמרא "מאי לצורך ומאי שלא לצורך, אמר רבה לצורך דבר שמלאכתו להיתר לצורך גופו, שלא לצורך דבר שמלאכתו להיתר לצורך מקומו, ודבר שמלאכתו לאיסור לצורך גופו אין לצורך מקומו לא. ואתא רבי נחמיה למימר ואפילו דבר שמלאכתו להיתר לצורך גופו אין לצורך מקומו לא. א"ל רבא לצורך מקומו שלא לצורך קרית ליה, אלא אמר רבא לצורך דבר שמלאכתו להיתר בין לצורך גופו בין לצורך מקומו, שלא לצורך ואפילו מחמה לצל, ודבר שמלאכתו לאיסור לצורך גופו ולצורך מקומו אין מחמה לצל לא, ואתא רבי נחמיה למימר ואפילו דבר שמלאכתו להיתר לצורך גופו ולצורך מקומו אין מחמה לצל לא".

למעשה כתבו הטור והבית יוסף דהלכה כת"ק להתיר לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור לכל צורך גופו ומקומו. וכן כתב בשולחן ערוך (סי' שח סע' ג) "כלי שמלאכתו לאיסור מותר לטלטלו בין לצורך גופו כגון קורנס של זהבים או נפחים לפצוע בו אגוזים, קורדם לחתוך בו דבילה, בין לצורך מקומו דהיינו צריך להשתמש במקום שהכלי מונח שם, ומותר לו ליטול משם ולהניחו באיזה מקום שירצה. אבל מחמה לצל דהיינו שאינו צריך לטלטלו אלא מפני שירא שישרב או יגנב שם אסור". ובשו"ת איש מצליח (ח"א או"ח סי' לב ד"ה עוד כ') כתב שרק עשיית פעולה חיובית עם המוקצה חשיב צורך גופו, אך טלטול ע"מ למנוע הפסד או נזק צדדי (אפילו שאינו בגוף המוקצה) לא נחשב צורך גופו (אלא הוא כמחמה לצל). וע"ע בשו"ת מנחת שלמה (ח"ב סי' לב אות א ד"ה הנה אם). ובעניין שליחת כלי שמלאכתו לאיסור בתור מתנה, אם מה שהמקבל שמח בו נחשב כצורך גופו עי' בגמרא ביצה (טו א), חידושי הרשב"א (ד"ה מותר), תוספות (ד"ה הכי) ושיטה מקובצת (ד"ה ומותר) וע"ע בגמרא שבת (ס א), תוספות (ד"ה לא) ובחידושי הגרע"א בסוגיא.

[נראה לעניות דעתי לבאר את מחלוקת ת"ק ורבי נחמיה על פי מה שכתוב בגמרא שבת (קמו א) "דתניא רבי נחמיה אומר אפילו תרווד ואפילו טלית ואפילו סכין אין ניטלין אלא לצורך תשמיש". לפי זה מחלוקת רבי נחמיה ות"ק היא האם צורך גופו פירושו דווקא תשמישו המיוחד או כל תשמיש. ממילא לפי רבי נחמיה אין אפשרות לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור שהרי תשמישו העיקרי אסור בשבת.

כדברים האלה נראה ברש"י (שבת קכד א ד"ה אמר ליה) שכתב "ולרבא דמוקי אליבא דרבי נחמיה, דלצורך גופו ולצורך מקומו מותר על כרחך האי לצורך גופו כגון שזה התשמיש מיוחד לו, דתניא לקמן בפרק חבית, רבי נחמיה אומר אפילו תרווד ואפילו טלית אין ניטלין אלא לצורך תשמישו, וצורך מקומו נמי לרבא כצורך גופו ותשמישו דמי, ולרבה צורך גופו הוא דשרי רבי נחמיה ודוקא לתשמיש המיוחד לו, ובין לרבה ובין לרבא דוקא דבר שמלאכתו להיתר, אבל דבר שמלאכתו לאיסור אפילו לצורך גופו לא שרי רבי נחמיה דהאי צורך גופו לאו תשמיש המיוחד לו הוא דהא מיוחד למלאכת איסור". וכן מצאנו בתוספות (שבת לו א ד"ה הא רבי נחמיה) שכתבו על פי דברי רש"י "ההיא דאסרה שופר וחצוצרות דתניא בפרק חבית אפילו תרווד אפילו טלית אפילו סכין אין ניטלין אלא לצורך תשמישו ופירש בקונטרס תשמישו המיוחד להם ומשמע לפירושו דכלי שמלאכתו לאיסור אסור לטלטלו לשום צורך דהא מיוחד למלאכת איסור ואנן בעינן שיהא מיוחד לצורך אותו דבר שנוטלו בשבת".

לפי מה שכתבנו עד כאן צריך לומר דמה שחלקו רבה ורבא הוא בשאלה האם צורך מקומו הוא

כצורך גופו או לא. ולכאורה צריך עיון דאם לרבא צורך מקומו הוא כצורך גופו המיוחד לו אם כן מדוע אוסר רבא לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור לצורך מקומו.

והנה בתוספות הנ"ל הקשה על רש"י (ועיין בהגה בתוספות ישנים) "וקשה לרבנו תם דאמר בפרק חבית חותלות של תמרים ושל גרוגרות מתיר אבל לא מפקיע ולא חותך ומוקי לה כרבי נחמיה וכן בפרק בכל מערבין הכא במנעול דקטיר במיתנא ובעי סכינא למיפסקיה ומוקי כרבי נחמיה ואמאי אסר בסכין כיון שהוא עומד ומיוחד לחתיכה והרב רבנו שמעון הזקן הקשה לפירוש הקונטרס דהיכי קאמר רבא בפרק כל הכלים ואתא רבי נחמיה למימר דאפילו כלי שמלאכתו להיתר לצורך גופו או לצורך מקומו אין מחמה לצל לא היכי שרי לצורך מקומו והלא אין זה תשמיש המיוחד לו ועוד קשה הא דא"ל אביי לרבה למר אליבא דרבי נחמיה הני קערות היכי מטלטלים להו ולדידיה מי ניחא הא לא מטלטלי אלא לתשמיש המיוחד לו ודוחק רבנו תם לומר לפירוש הקונטרס דקערות אחר שאכלו בהן דדרך להסירן כל שעה חשיב צורך מקומו תשמיש המיוחד לו".

ונראה לבאר את תירוצו של רבנו תם על פי דברי חידושי הרשב"א (שבת קכד א ד"ה ואתא רבי נחמיה) שכתב שלדעת רבנו תם בביאור שיטת רש"י הסיבה שרבא מתיר לשיטת רבי נחמיה לטלטל כלי שמלאכתו להיתר לצורך מקומו היא "וצורך מקומו נמי היינו כצורך תשמיש המיוחד לו לרבי נחמיה אליבא דרבא, דכשם שמייחדן להשתמש בהם כך מייחדן להסתלק אחר תשמישן". אם כן יוצא שגם הגדרת צורך מקומו של רבי נחמיה הוא שונה משל ת"ק שכל מה שהתיר רבי נחמיה הוא רק לטלטל את הכלי אחר גמר השימוש בו מהמקום בו השתמשו בו. (וע"ע בשו"ת באר משה ח"ח סי' כט ו ס"ק ו מה שביאר בתירוץ ר"ת אליבא דרש"י).

אמנם הרשב"א עצמו חלק על רבנו תם וכתב דאליבא דרש"י צריך לומר שיהיה מותר לרבי נחמיה לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור לצורך מקומו כיון שחשיב תשמישו המיוחד ומה שאי אפשר לטלטלו לצורך גופו אינו איסור בעצמותו של הכלי אלא שפשוט לא מצאנו מציאות שנוכל לטלטלו לצורך גופו כיון שתשמישו לאיסור. והביא ראיה לדבר ממה דאיתא בגמרא (שבת קמב ב) שכר שהניח עליו מעות מותר לטלטלו לצורך מקומו ואסור לצורך גופו. וכתב הרשב"א שנראה עיקר כמו שכתב הוא אליבא דרש"י בביאור דעת רבי נחמיה.

התוספות הביאו ביאור נוסף למחלוקתם "ונראה לרבנו תם דלא שרי רבי נחמיה אלא תשמיש הרגיל לעשות בו בחול אפילו אינו תשמיש המיוחד לו ואפילו דבר שמלאכתו לאיסור שרי כיון שדרך אותו תשמיש לעשות ממנו בחול כגון קורנס לפצע בו את האגוזים וקורדום לחתוך בו את הדבילה והיינו לצורך תשמישו דקאמר כלומר מה שרגיל לעשות בו בחול ולא אתא לאפוקי אלא מחמה לצל וכגון תשמיש שאינו רגיל לחתוך כגון חותלות של תמרים בסכין או מנעול דקטיר במיתנא ושופר נמי אין דרך בחול לגמע בו מים לתינוק והסקה בכלים דתניא בפרק כל הכלים אין מסיקין בכלים כו' ומוקי לה כרבי נחמיה...". אם כן ישנה מחלוקת בין רש"י לרבנו תם בדעת רבי נחמיה דאליבא דרש"י אין שום מציאות היתר של טלטול דבר שמלאכתו לאיסור בשבת, ואילו לפי רבנו תם מותר לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור לצורך תשמיש היתר שרגיל להשתמש בו בחול. וכן מבואר בספר הישר לרבנו תם (שו"ת סי' ב) שמה שהתיר רבי נחמיה הוא דוקא תשמישים שרגיל לעיתים לעשותם בחול (ואפילו אינם תשמיש המיוחד).

ביאור נוסף בדעת רבי נחמיה מצאנו בחידושי הרמב"ן (שבת קכד א ד"ה ואתא, והביאו גם הרשב"א שם) שכתב "ואפשר דלרבי נחמיה דבר שמלאכתו לאיסור ודבר שמלאכתו להיתר שוים הם, ודקא קשיא לך כיון דבעי רבי נחמיה צורך תשמישו המיוחד לו דבר שמלאכתו לאיסור היכי

ו. הגדרת צורך מקומו – דעת רוב הפוסקים שרק כאשר האדם מעוניין להשתמש במקום בו מונח הכלי שמלאכתו לאיסור נחשב הדבר לצורך מקומו ומותר לטלטלו, אך אם מיקומו של הכלי שמלאכתו לאיסור מפריע לו אך אין הוא מעוניין להשתמש במקומו אין זה נחשב צורך מקומו ואין להתיר מחמת זה את טלטול הכלי.

משכחת לה דשרי לצורך גופו, זו אינה קושיא דכל שמייוחד לאותה מלאכה אף על פי שהיא לאיסור מותר בכיוצא בה להיתר, כגון קורנס של נפחים או של בשמים שהוא מיוחד להכות ולשחוק והם מלאכות של איסור, אם בא לפצע בהן אגוזים תשמישו המיוחד לו מיקרי שאף זו שחיקה והכאה כיוצא בה אלא שהיא מותרת, וכגון מכבדות של תמרה לכבד בהן השלחן מלאכתו לאיסור הן ויש להן היתר בשבת לתשמישן". והיינו דלדעת הרמב"ן רבי נחמיה סובר שצורך גופו נמדד בצורת הפעולה ולא בחפץ הנפעל וממילא יהיה מותר לעשות את צורת המלאכה בדברים המותרים בשבת (אמנם עיין שם בהמשך הרמב"ן שלכאורה דוחה קצת הסבר זה).

אם כן בסיכום שיטות הראשונים בדעת רבי נחמיה מצאנו ששיטת רש"י והרשב"א שלדעת רבי נחמיה התירו רק לטלטל לצורך התשמיש המיוחד של הכלי וממילא אין מציאות של היתר לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור בשבת. לשיטת רבנו תם רבי נחמיה מתיר לטלטל לכל צורך שרגילים להשתמש בו לחול אפילו אינו התשמיש המיוחד לאותו כלי, ואם כן ישנה אפשרות לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור בשבת גם לרבי נחמיה. ולשיטת הרמב"ן מתיר רבי נחמיה לטלטל לצורך הפעולה המיוחדת לאותו כלי אפילו אינו בדבר שרגילים לפעול בו בחול עם אותו כלי, ואם כן ישנה אפשרות לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור בשבת גם לרבי נחמיה.]

(ו) במשנה שבת (קנ"ג א) "מי שהחשיך בדרך נותן כיסו לנכרי ואם אין עמו נכרי מניחו על החמור. הגיע לחצר החיצונה נוטל את הכלים הניטלין בשבת ושאינן ניטלין בשבת מתיר החבלים והשקין נופלין מאליהם". ובגמרא שבת (קנ"ד ב) "אמר רב הונא היתה בהמתו טעונה כלי זכוכית מביא כרים וכסתות ומניח תחתיה ומתיר החבלים והשקין נופלים. והאנן תנן נוטל את הכלים הניטלין בשבת, כי קאמר רב הונא בקרני דאומנא דלא חזיא ליה, והא קא מבטל כלי מהיכנו, בשליפי זוטרי. מיתיבי היתה בהמתו טעונה טבל ועשיות מתיר את החבלים והשקין נופלין ואף על פי שמשתברין, התם בכולסא, דיקא נמי דקתני דומיא דטבל מה טבל דלא חזי ליה אף הכא נמי לא חזי ליה, ומאי אף על פי שמשתברין מהו דתימא להפסד מועט נמי חששו קמ"ל".

וכתב בחידושי הרשב"א "ואם תאמר שליפי רברבי נמי יביא כרים ויניח תחתיהן, ואי משום ביטול כלי מהיכנו לכשיצטרך לכרים יסלק שליפין ביד, דהא כלי שמלאכתו לאיסור מותר לטלטלו לצורך מקומו וכדאמר רבא בפרק כל הכלים, ורב דהוא רביה דרב הונא הכין ס"ל כדאיתא בפרק כל הכלים, ובשלמא לסלק מעל גבי חמור אסור משום דהא גבא דחמרא לא צריך ליה בשבת אבל מעל גבי כרים מיהא שרי... ונראה לי דאילו היו שליפי רברבי מוטלין על גבי כרים וכסתות אי נמי על גבי קרקע והוא צריך למקומן מטלטלין לצורך מקומו, אבל להביא כרים לכתחילה ולשים תחתיהם כדי שיטלטלם ביד לאחר מכן לצורך מה שעשינו לו מקום בידיים לא, שאינו בדין דמה שהוא אסור לטלטלו נסבב ונגרם אנו לטלטלו ממש בידיים, ועוד דמיחזי כחוכא ליטלו מעל גבי חמורו אסרתו ואתה בא להתיר לטרוח ולהביא כלים ולטלטלו בידיים לבסוף, ואינו דומה למה שהתיר רב הונא להביא כרים ולהניח תחת שליפי זוטרי דהתם לא מטלטל ליה בידיים אבל מנער הוא את הכר והן נופלין מאליהם כן נראה לי".

והנה ממה שכתב הרשב"א "ובשלמא לסלק מעל גבי חמור אסור משום דהא גבא דחמרא לא

יש מהפוסקים שכתבו שאם מחמת הימצאות הכלי שמלאכתו לאיסור בחדר ימנע מלהשתמש באותו חדר (וכגון שבאו אליו אורחים ומתבייש להכניסם לחדר שהמוקצה מונח במרכזו) נחשב הדבר לצורך מקומו ויהיה מותר לטלטלו.

צריך ליה בשבת" נלמד שאם המוקצה מונח במקום שאינו רוצה בו (והוא אף מזיק שם), הזתו משם אינה נחשבת צורך מקומו (כל עוד אינו צריך להשתמש באותו מקום). וכן מצאנו שכתב המאירי בסוגיין ז"ל "יש שואלים בדברים שאין ניטלים ושליפי זוטרי שאין בהם ביטול כלי מהיכנו מה צריך לכרים וכסתות ויטלם ביד שהרי צריך הוא למקומם ואם מפני שאינו יכול להשתמש במקומו שהרי גב הבהמה הוא ואסור להשתמש בבעלי חיים הרי מכל מקום צריך למקומו שלא תמות בהמתו נראה שאין צורך מקומו נאמר אלא שצריך למקומו ממש לישב בו". וכדברים האלה נראה פשוטות לשון השולחן ערוך שכתב (סי' שח סע' ג) "בין לצורך מקומו דהיינו שצריך להשתמש במקום שהכלי מונח שם".

[עייין בספר שמירת שבת כהלכתה (פ"כ ס"ק כד) שלמד מהרשב"א והמאירי כדברינו שבכה"ג לא חשיב צורך מקומו. אמנם עיין בשו"ת באר משה (ח"ח סי' כט ס"ק ז) שכתב שאפשר לדחות את הראייה מהמאירי בנקל, ולא ביאר מהי הדחיה. ולעניות דעתי העיקר כהבנתו וכהבנת השמירת שבת כהלכתה. ובס"ד מצאתי סיעתא לדברינו בדברי הרמ"ך (שבת פכ"ה ה"ג) שהרמב"ם כתב שם "כל כלי שמלאכתו להתיר בין היה של עץ או של חרס או של אבן או של מתכת מותר לטלטלו בשבת, בין בשביל עצמו של כלי בין לצורך מקומו בין לצורך גופו" והרמ"ך שם העיר על דבריו "לדבריו אסור להסיר המפה והסכין והקערה מעל השולחן שהרי אינו מסיר כל אותם הדברים לא לצורך גופו או לצורך מקומו ולא בשביל עצמו של כלי", והנה בפשוטות צ"ל שמה שאדם מסיר את הכלים המלוכלכים מעל השולחן (אפילו שאינו צריך כעת להשתמש בשולחן) הוא משום שמפריע לו מציאות כלים מלוכלכים על השולחן ואף על פי כן אומר הרמ"ך שלא נחשב צורך מקומו (ובדומה לכלים שעל גב החמור ומצערים אותו שלא נחשב צורך מקומו).

לפי זה יש לבאר דהנה בשולחן ערוך (סי' שח סע' יח) כתב "קוץ המונח ברשות הרבים מותר לטלטלו פחות פחות מד' אמות ובכרמלית מותר לטלטלו להדיא משום דחיישינן שמא יזקו בו רבים ובמקום הזיקא דרבים לא גזור רבנן שבות". אמנם בשעה"צ (סי' תקיח ס"ק כח) כתב "ולפי זה אם נמצא שפוד בשבת ברשות הרבים יהיה אסור לטלטלו פחות פחות מד' אמות, וכן כתב במאירי לאסור ז"ל דאף על גב דמדמי לקוץ לאו דמיון גמור הוא שאין הזקו מצוי כל כך". ולכאורה היה לנו לומר דכיון שהשפוד הוא כלי שמלאכתו לאיסור (עי' בבהל"כ סי' תקיח ד"ה לקח עץ וע"ע במאירי ביצה כח ב ד"ה שפוד ובתהלה לדוד סי' שח סוס"ק ד) ובמקומו הוא מזיק היה לנו להתיר לטלטלו לצורך מקומו, אלא שכיון שאין צריך להשתמש באותו מקום לא חשיב צורך מקומו וכמו שכתבנו לעיל.

כדברים האלה פסק גם בשו"ת באר משה (ח"ח סי' כט) שכלי שמלאכתו לאיסור הנמצא במקום שמפריע מנוחתו של בעה"ב אין לטלטלו בשבת דכיון שאינו צריך להשתמש באותו מקום לא חשיב צורך מקומו, וכעין זה כתב גם בשו"ת אגרות משה (או"ח ה סי' כב ס"ק לא).

ז) בשו"ת באר משה (שם ס"ק ה) הוסיף לדון במקרה שבאו אליו אורחים והמוקצה מונח על השולחן המיוחד לקבלת אורחים וכו' והוא מתבייש לקבלם כשכלי זה מונח שם אפשר דחשיב צורך מקומו כיון דאי אפשר להשתמש שם בלא זה, אמנם למעשה כתב לטלטלו על ידי גוי או קטן ואם אי אפשר יטלטלו כלאחר יד, אך אחר כך (ס"ק ז) הביא הבאר משה מהגרש"ז אויערבאך

ז. טלטול כלי שמלאכתו לאיסור שלא לצורך גופו או מקומו אגב כלי אחר שמלאכתו לאיסור שמטלטלו לצורך גופו ומקומו – כשמטלטל כלי שמלאכתו לאיסור לצורך גופו או מקומו אין היתר לטלטל יחד איתו (בנטילה אחת) כלי אחר שמלאכתו לאיסור המונח בצמוד לכלי הראשון, אם אין צריך לכלי השני לצורך גופו או מקומו".

זצוק"ל להתיר טלטול בעצמו כדרכו בכה"ג וכתב שדבר נכון הוא ולא נתבאר אם חזר בו הבאר משה ממה שכתב שיעשה על ידי גוי וכדומה או לא.

בספר שמירת שבת כהלכתה (פ"כ סע' י וס"ק כד) כתב גם כן לאסור זאת ואפילו אם מתבייש מהאורחים, אמנם בהערה שם הביא בשם חכם אחד שאם בשל כך ימנע מלהכניס את האורחים לחדר חשיב צורך מקומו, וע"ע בשמירת שבת כהלכתה (מהדורה ג פ"כ סע' י ובהערה שם) שאחר שכתב לאסור כתב "ויש שמתירים" ולא כמו במה"ת שבהלכות למעלה לא הזכיר כלל לדעתם. בשו"ת אגרות משה (שם) כתב שאין להתיר טלטול כלי שמלאכתו לאיסור המונח במקום שאינו מכובד (וכתב שכבוד שבת הוא במה שאינו מטלטלו בשבת).

בספר שלמי יהודה (פתיחה ס"ק י"ח) הביא בשם הגר"י זילבר זצוק"ל ויבלח"ט הגר"ש אלישיב שליט"א שצורך סידור הבית בלחוד לא נחשב צורך מקומו. וכן כתב בשו"ת דבר חברון (או"ח סי' ש) לאסור לטלטל כדרכו פלאפון (שאינן על הצג שלו שעון כל הזמן וממילא הוא מוגדר ככלי שמלאכתו לאיסור) שהשעון המעורר שלו פועל והוא מפריע לבני הבית לישון משום שאין זה נחשב צורך מקומו, ורק היתר לטלטלו ברגלו וכדומה. וכן כתב בספר ילקוט יוסף (סי' שח עמ' תטו) שהעיקר לאסור לטלטלו כדרכו בשביל לסדר את הבית לצורך האורחים והביא שם כן גם בשם הגר"מ פיינשטיין זצ"ל (אך הוסיף בסוף דבריו שהמקל לטלטלו כדרכו יש לו על מי לסמוך). איברא דבספר ים יששכר (תוספתא ביצה הביא לשונו בבאר משה ח"ח סי' ל ס"ק ט) דן בעניין תשה"מ בחדר שיש בו נר דולק אם חשיב צורך מקומו ומותר לטלטל את הנר לחדר אחר וכתב "כלי מלאכתו לאיסור שרי לטלטל לחדר אחר, דהוי כצורך למקומה, דודאי אין הפירוש בצריך למקומו מקומו ממש אלא כל שמונעו לעשות צרכו שרי, וכן מוכח בשבת קכ"ג ב דקאמר רבא מכדי היתרו קתני מה לי לצורך גופו מה לי לצורך מקומו ופירש רש"י וז"ל מכדי לצורך היתרו בפעם ראשונה מה לי גופו מה לי מקומו תרווייהו צורך נינהו עכ"ל אלמא כל שהוא לצורך שרי, וכיון שזה מונעו מתשמיש שרי לטלטלו".

ובשו"ת באר משה (שם) הקשה על דברי הים יששכר (וכתב מחד לדחות ראייתו ומאידך הביא ראייה אפשרית אחרת לדבריו עיין שם) ואחר כך כתב שאף לדעתו אין להתיר אלא בכה"ג שאינו יכול להשתמש בחדר לצרכיו מחמת הימצאותו של הכלי שמלאכתו לאיסור בחדר אך ודאי שגם לשיטתו אין להתיר טלטול כלי שמלאכתו לאיסור רק משום שהימצאותו שם מפריע למנוחתו. גם בספר שמירת שבת כהלכתה הנ"ל נראה דהבין שהים יששכר יאמר דבריו רק בכה"ג שאם תאסור עליו את הטלטול ימנע מלהשתמש בחדר.

[נראה לענ"ד להעיר דאולי ישנו הבדל בין הים יששכר לבאר משה והשמירת שבת כהלכתה שלדעת הים יששכר די במה שימנע משימוש ספציפי בחדר מחמת הימצאות הכלי שמלאכתו לאיסור בחדר (וכגון שלא ישמש בחדר בגלל שיש שם תפילין) ואילו לבאר משה ושמירת שבת כהלכתה אפשר שרק אם ימנע לגמרי מלהשתמש בחדר (כגון שלא יכנס כלל עם האורחים לשם) יחשב כצורך מקומו וכן נראה דעת שו"ת דבר חברון הנ"ל וצ"ע.]

ח) עי' שו"ת רב פעלים (ח"א או"ח סי' כד) דאף על פי שנוטל שנייהם יחד ועושה רק פעולה

ח. טלטול לצורך גופו כשעיקר כוונתו היא למחמה לצל – הרוצה לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור על מנת שלא ינזק במקומו (מחמה לצל) מותר לו להערים ולטלטלו לצורך גופו או מקומו אף על פי שעיקר כוונתו היא בשביל שהכלי לא ינזק^ט.

אחת והיא פעולה שעיקרה מותרת (דהוי לצורך גופו או מקומו) אין להתיר נטילת המוקצה הנוסף. (ט) בירושלמי (ביצה פ"ה ה"א) "מצדתא הוויין פריסין והויין משתרפן גו שמשא אתון שאלון לרב מהו מטלטלתון אמר לון אסור ליגע בהון חשבין עליהון מיתגנין תוחתי ראשיכון ושרי לכון מטלטהון".

והנה בשולחן ערוך (סע' ג) איתא "כלי שמלאכתו לאיסור מותר לטלטלו בין לצורך גופו כגון קורנס של זהבים או נפחים לפצוע בו אגוזים, קורדם לחתוך בו דבילה, בין לצורך מקומו דהיינו שצריך להשתמש במקום שהכלי מונח שם, ומותר לו לטול משם ולהניחו באיזה מקום שירצה, אבל מחמה לצל דהיינו שאינו צריך לטלטלו אלא מפני שירא שישבר או יגנב שם אסור". וכתב המגן אברהם (ס"ק ח) "אבל מחמה לצל – ואיתא בירושלמי פ"ה דביצה כשמחשב עליו לתשיש מותר לטלטלו אפילו עיקר כוונתו מחמה לצל ועיין בשבת דף קכד ב". ומשמעות דבריו שהבין בירושלמי שרב השיב להם שיחליטו במחשבתם לשבת עליהם ואז יהיה מותר להם לטלטלם דהוי לצורך גופם, ומשמע דאף על פי שזו הערמה שהרי עיקר כוונתו לטלטול מחמה לצל בכל זאת הדבר מותר.

אמנם קרבן העדה שם ביאר בדברי הירושלמי "ואמר לון אסור ליגע בהון וכו' – אסור ליגע בהן אף על פי שמתקלקלן ואפילו מחמה לצל אסור אלא אם כן שחשבו עליהן מערב שבת שיתנו המצודות תחת ראשן לישן עליהן שרי לטלטלן דהוי ליה כלי שתשישו להיתר". ולפי פירושו לא רק שאין הוכחה מדברי הירושלמי להיתרו של המגן אברהם אלא אף מוכח ממנו הפוך מהמגן אברהם דאם לא כן מדוע הצריך רב שתהיה מחשבתם מבעוד יום לישן עליהם. וכן העיר בתהלה לדוד (ס"ק ה) דלפי מה שביאר קרבן העדה אין ראייה מהירושלמי להיתרו של המגן אברהם (ונתקשתי שהתהלה לדוד כתב שם שגם לפי הפני משה שם אין ראייה למגן אברהם ואני לא מצאתי היכן בפני משה ביאר לדברי הירושלמי הנ"ל).

והנה המגן אברהם (שם) אחר שהביא את ראייתו מהירושלמי כתב "ועיין בשבת דף קכד ב", ויש לברר לאיזו גמרא כוונתו ומה רצה להוכיח משם לעניינו. הפרי מגדים, התוספת שבת והתהלה לדוד (ס"ק ה) ביארו שכוונת המגן אברהם למה דאיתא שם בגמרא "ואף רב סבר לה להא דרבא דאמר רב מר שלא יגנב זהו טלטול שלא לצורך ואסור, טעמא שלא יגנב אבל לצורך גופו ולצורך מקומו מותר. איני והא רב כהנא איקלע לבי רב ואמר אייתו ליה שותא לכהנא ליתבי עליה, לאו למימרא דדבר שמלאכתו לאיסור לצורך גופו אין, לצורך מקומו לא, הכי אמר להו שקולו שותא מקמי כהנא, ואי בעיית אימא התם מחמה לצל הוה". והיינו דיש לבאר בגמרא דאף על פי שהיה צריך מחמה לצל כיון שהוא גם צורך גופו מותר.

[לעניות דעתי יש להעיר בהנ"ל דראשית ההוכחה מהבבלי אינה כההוכחה מהירושלמי דמהירושלמי מוכיח המגן אברהם דמותר אפילו להערים ואילו מהבבלי משמע רק שאם כוונתו גם לצורך גופו אין פגם במה שיש בנוסף לכך גם כוונה למחמה לצל (אמנם להתיר להערים אין ללמוד מכאן). כעין זה ראיתי שהעיר בתוספת שבת (ס"ק יב) שכתב שאין הוכחה מהבבלי כיון שאפשר שעיקר כוונתו הייתה למיתב עליה.

עוד יש להעיר דהפרי מגדים (שם) כתב שמלשון רש"י נראה קצת כהמגן אברהם, ונתקשתי בזאת

דז"ל רש"י "מחמה לצל הוה – במקום הרע לה היתה, ואי לאו דפריש בהדיא ליתבי עלה מאן דחזי סבר דמחמה לצל שרי..." ולעניות דעתי משמעות רש"י שעיקר מחשבתו הייתה לצורך גופה וכל מה שחששו למחמה לצל הוא רק משום הרואים שיבואו להתיר (ולכן היה צריך לפרש שהוא צורך גופו) אמנם אם לא היה עיקרו לצורך גופו נראה לכאורה מרש"י שלא היה מתיר. ובתהלה לדוד (שם) כתב גם כן שמרש"י דווקא משמע דלא כמגן אברהם, אמנם מבעל המאור מוכח כמגן אברהם להתיר על ידי הערמה והוא ממה שכתב בעל המאור (מז א ברי"ף) לגבי היתר טלטול מדוכה על ידי שום שבתוכה, ז"ל "ולפום הכי אצטריך רבה לאוקמה במחמה לצל כלומר הא קמ"ל כל היכא דבעי לטלטולה מחמה לצל לא הותר לו אלא על ידי שום שבתוכה שאף על פי שעיקר כוונתו לטלטל מחמה לצל מתוך שהותרה לו לטלטלה על ידי השום בטלטול קדרה של בשר הותר לו לטלטלם אף מחמה לצל כהיא דאמר רב אייתו ליה שותא לכהנא ואוקימנא מחמה לצל שאף על פי שעיקר כוונתו לטלטלה לא היה אלא מחמה לצל הערים וטלטלה לצורך גופה לשום שישב עליה רב כהנא אף במדוכה על ידי שום מותר לעשות בהערמה ואין מותר לו לטלטל בהדיא מחמה לצל שדבר שמלאכתו לאיסור מחמה לצל אפילו רבנן מודו דאסור".]

המחצית השקל ביאר שכוונת המגן אברהם לדברי הגמרא "רב מרי בר רחל הוה ליה ההיא בי סדיותא בשמשא, אתא לקמיה דרבא א"ל מהו לטלטלינהו א"ל שרי, אית לי אחרינא חזו לאורחין, אית לי נמי לאורחים, א"ל גלית אדעתך דכרבה ס"ל, לכו"ע שרי לדידך אסיר". ביאר המחצית השקל שמתחילה חשב רבא שרב מרי שואל האם מותר לטלטל כלי שמלאכתו להתיר (בי סדיותא) מחמה לצל והשיב לו שמוותר, אמנם אחר כך שאמר לו שיש לו אחרים הבין שרב מרי סובר כרבה שאסור לטלטל כלי שמלאכתו להתיר מחמה לצל וכוונתו לשאול האם מותר לו להערים בשביל להתיר טלטול מחמה לצל, ועל זה השיב לו רבא שמוותר להערים (וכגון לצורך אורחים), אמנם אחר כך כשאמר לו רב מרי שיש לו גם לאורחים השיב לו רבא דאם כן אין לו איך להערים וממילא חזר הדין לעיקרו וכיון שבעיקר הדין ס"ל כרבה דכלי שמלאכתו להתיר אסור מחמה לצל ממילא הדבר אסור לו בטלטול. והוסיף המחצית השקל דהרי דין כלי שמלאכתו להתיר לרבה הוא כמו כלי שמלאכתו לאיסור לדין וממילא כמו שלשיטת רבה מותר להערים לצורך טלטול כלי שמלאכתו להתיר מחמה לצל הוא הדין לדין בכלי שמלאכתו לאיסור.

ביאור נוסף מצאנו בספר מנחת פיתים (בשיירי מנחה על מגן אברהם שם) שכוונת המגן אברהם לגמרא (קכג ב) "אמר רבי אלעזר קנין ומקלות גלוסטרא ומדוכה כולן קודם התרת כלים נשנו. קנין דתנן לא סידור הקנין ולא נטילתן דוחה את השבת..." ואמרו על כך בהמשך הגמרא (קכד א) "אמר רבה ממאי דילמא לעולם אימא לך לאחר התרת כלים נשנו. קנים טעמא מאי משום איעפושי, בהאי פורתא לא מיעפש". והרשב"א שם ביאר שכיון שבהאי פורתא לא מיעפש ממילא טלטולן אינו נחשב לצורך גופו אלא כמחמה לצל. ומוכח מכאן דכל שאפשר ללא טלטול הכלי שמלאכתו לאיסור טלטולו אסור, וממילא מוכח דלא כירושלמי דמתיר אפילו הערמה לצורך טלטול מחמה לצל, וכן כתב הרא"מ הורוויץ (על הגמרא שם) לבאר על פי הרשב"א "ויש להוכיח מכאן לדין בכלי שמלאכתו לאיסור שאין לטלטל לצורך גופו היכא דאפשר בלא"ה". ומבאר המנחת פיתים דזו כוונת המגן אברהם במה שציין לדף קכ"ד דהיינו שמהבבלי נראה דלא כהיתר הירושלמי. לעניין מעשה הגר"ז (סי' שח סע' יב), משנ"ב (סי' שח ס"ק טז), כף החיים (סי' שח ס"ק כט) והשש"כ (פ"כ סע' יב) סתמו להתיר להערים בכה"ג כמו שביארו רוב האחרונים בדברי המגן אברהם. ייש להעיר בהנ"ל הערה חשובה דהנה לקמן סע' יא וס"ק יב הבאנו מהמשנ"ב ועוד פוסקים]

ט. טלטול כלי שמלאכתו לאיסור מחמה לצל כשמעוניין להשתמש בו לצורך גופו בהמשך השבת – כלי שמלאכתו לאיסור שעתיד להשתמש בו לצורך גופו, מותר לו כבר עכשיו לטלטלו שלא ייגנב או שלא ישבר, והוא הדין בכלי שמלאכתו לאיסור ומעוניין להשתמש בו לצורך גופו והוא מלוכלך, שמותר לטלטלו קודם השימוש ע"מ לרוחצו'.

י. טלטול כלי שמלאכתו לאיסור לצורך כלי שמלאכתו להיתר – מותר לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור לצורך כלי שמלאכתו להיתר או שאר דבר היתר אף על פי שאינו צריך לו עכשיו (וכגון שהכלי שמלאכתו לאיסור נמצא במקום שמפחד שיפול על כלים שיזדקק להם בהמשך השבת וישבור אותם, אזי מותר לו כבר עכשיו להזיז משם את הכלי שמלאכתו לאיסור)^{יא}.

יא. טלטול כלי שמלאכתו לאיסור לצורך גופו או מקומו כשיש לו כלי שמלאכתו להיתר לאותו צורך – נחלקו הפוסקים בדין טלטול כלי שמלאכתו לאיסור לצורך גופו ומקומו כשיש לו אפשרות לטלטל לאותו צורך כלי שמלאכתו להיתר, יש אומרים שגם במקרה

דס"ל שכל שיש לאדם אפשרות להשתמש בכלי שמלאכתו להיתר אסור לטלטל לאותו צורך כלי שמלאכתו לאיסור אפילו שהוא צורך גופו. לפי זה צריך לומר שגם הערמה לדעת המשנ"ב צריכה להעשות בדרך של היתר דהיינו להערים להשתמש לצורך גופו בתשימי היתר שאי אפשר לעשותו על ידי כלי שמלאכתו להיתר (או לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור לצורך מקומו כשאין לו מקום אחר מתאים לאותו צורך). על פי זה נראה לבאר את הגמרא הנ"ל דרמי בר רחל, שהבאנו שביאר מחצית השקל שרמי בר רחל שאל לרבא על אפשרות לטלטל על ידי הערמה ומה שאחר שאמר לו שיש לו גם לאורחים אמר לו רבא שלך אסור לטלטל היינו כיון שיש לו של היתר לכל צרכיו ממילא אין היתר לטלטל את המוקצה וממילא לא התירו להערים בכה"ג.]

(י) כן כתבו התהלה לדוד (ס"ק ה), קצות השלחן (ק"ח ס"ק ו) והש"כ (פ"כ סע' י"ב) וע"ע בשו"ת דברי יציב (או"ח סי' קנא ס"ק ג-ד).

(יא) במשנ"ב (ס"ק כא) כתב בשם הט"ז להתיר לטלטל כלי שמלאכתו להיתר שכרגע אין לו צורך בו כלל אם יצטרך לו בהמשך השבת והוא רוצה שיהיה מוכן אצלו לאותו זמן. ולכאורה היה לנו לומר שממה שכתב המשנ"ב היתרו לטלטל לצורך עתידי דווקא בכלי שמלאכתו להיתר יש לומר שהיתר זה לא יהיה שייך בכלי שמלאכתו לאיסור, אמנם בשו"ת אז נדברו (חי"א סי' כא ריש עמ' מא) כתב שאין כל סברא לחלק ומה שכתב זאת המשנ"ב בכלי שמלאכתו להיתר הוא משום שהט"ז דיבר בכלי שמלאכתו להיתר וכן דרכו של המשנ"ב להביא את הדינים כפי שמופיעים באחרונים ולא לחדש דינים מדעתו. לפי זה כתב האז נדברו שמותר לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור לצורך דבר היתר שאינו צריך לו עכשיו וכגון שהכלי שמלאכתו לאיסור נמצא במקום שמפחד שיפול על כלים שיזדקק להם בהמשך השבת וישבור אותם, אזי מותר לו כבר עכשיו להזיז משם את הכלי שמלאכתו לאיסור.

וע"ע בשמירת שבת כהלכתה (פ"כ ס"ק ל) שהביא מהגרש"ז אויערבאך צ"ל שנסתפק אולי יש להתיר אפילו טלטול כלי שמלאכתו לאיסור לצורך שמירת מוקצה אחר (וכגון שמטלטל פטיש לסגור בו דלת על מנת שלא יכנסו גנבים ויגנבו כסף) ואף שלא הכריע שם אך נטיית דעתו נראית להקל עיי"ש.

זה מותר לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור ויש אומרים שבמקרה שכזה מחויב לטלטל דווקא את הכלי שמלאכתו להיתר.^י

יב) בגמרא שבת (קכג ב) "אמר רבי אלעזר קנין ומקלות גלוסטרא ומדוכה כולן קודם התרת כלים נשנו. קנין דתנן לא סידור הקנין ולא נטילתן דוחה את השבת..." ואמרו על כך בהמשך הגמרא (קכד א) "אמר רבה ממאי דילמא לעולם אימא לך לאחר התרת כלים נשנו. קנים טעמא מאי משום איעפוש, בהאי פורתא לא מיעפש". ובחידושי הרשב"א שם ביאר שכיון שבהאי פורתא לא מיעפש ממילא טילטולן אינו נחשב לצורך גופו אלא כמחמה לצל, והגמרא שם היא אליבא דרבה ש"ל לאסור מחמה לצל בכלי שמלאכתו להיתר. וכתב בהגהות הרא"מ הורוויץ (על הגמרא שם) לבאר על פי דברי הרשב"א "ויש להוכיח מכאן לדין בכלי שמלאכתו לאיסור שאין לטלטל לצורך גופו היכא דאפשר בלאו הכי".

ויש לעיין האם כוונת הרא"מ הורוויץ לאסור טלטול כלי שמלאכתו לאיסור לצורך גופו היינו דוקא היכן שאפשר להסתדר בלי טלטול כלל אך אם יש לו אפשרות לעשות את אותו מעשה בעזרת כלי שמלאכתו להיתר כיון שבכל מקרה יצטרך לטלטל התרנו לו לעשותו על ידי כלי שמלאכתו לאיסור, או שכוונתו לאסור גם ככה"ג שיכול לעשות את אותו מעשה על ידי כלי שמלאכתו להיתר וכל שנוכל למעט בטלטול כלי שמלאכתו לאיסור נמעט.

והנה על דברי השולחן ערוך (סע' ג) "כלי שמלאכתו לאיסור מותר לטלטלו בין לצורך גופו..." כתב המשנ"ב (ס"ק יב) "ומיירי שאין לו כלי היתר לתשמיש זה דאי לאו הכי אין לו להשתמש בכלי זה". ומתבאר מדבריו שכאשר יכול להשתמש לאותו צורך גם בכלי אחר שברשותו המיועד להיתר הרי שאסור להשתמש בכלי שמלאכתו לאיסור. ובשעה"צ (ס"ק י"ג) כתב להוכיח כן מהגמרא בשבת (קכד א) שם איתא "מקלות אפשר כרבי אלעזר" ופרש"י "כדרכי אליעזר – מניח ידו על כתף חברו", וכתב בשער הציון "הרי דאף שמוכנין היו לזה מערב שבת דדקין וחלקין היו ושם כלי שמלאכתו להיתר הוא אפילו הכי אסור כיון דשלא לצורך הוא וכדלקמן וכל שכן בזה שהוא כלי שמלאכתו לאיסור".

[לענ"ד יש להעיר בדברי שעה"צ שתי הערות: א. לכאורה מוכח דס"ל שה"ה שאין לטלטל כלי שמלאכתו להיתר לצורך גופו אם אפשר לעשות את אותה פעולה ללא הטלטול, וצ"ע למעשה שהרי במשנ"ב כתב דבריו רק לגבי כלי שמלאכתו לאיסור. ב. יש להקשות על ראייתו של שעה"צ שאפשר שדווקא שם שאפשר ללא טלטול כלל אסור לטלטל, אך ככה"ג שחייב לטלטל איזה כלי התירו לו לטלטל גם כלי שמלאכתו לאיסור אם ירצה וכנ"ל].

כדברי המשנ"ב פסקו גם בכף החיים (ס"ק כ"ב) ובשו"ת אז נדברו (חי"א סי' כא ריש עמ' מא). וכתב האז נדברו דה"ה אם רוצה להשתמש במקומו של הכלי אך יכול להסתדר במקום אחר לא חשיב צורך מקומו. וכ"כ בשו"ת שבט הלוי (ח"א סי' קכז ס"ק ט וח"י סי' נא) ובשו"ת חשב האפד (ח"ג סי' פ) שיש להחמיר כהמשנ"ב, אך הוסיף בחשב האפד שאם יש לו איזו תועלת קצת יותר במה שמטלטל כלי שמלאכתו לאיסור ולא כלי שמלאכתו להיתר מותר.

והנה בספר שמירת שבת כהלכתה (פ"כ סע' ח) כתב שאם יש לו כלי של היתר "עדיף להשתמש בו ולא יקח את כלי שמלאכתו לאיסור". אמנם בהערות (שם ס"ק יט) הקשה על הוכחת שער הציון שהרי קיי"ל שאין הלכה כרבי אליעזר. ויש להביא סיוע לקושייתו מדברי המאירי בסוגיין (קכד א ד"ה הפסח) שכתב "ואף על פי שהמקל ראוי לטלטל הואיל ואפשר בכך לא הקלו ויש חולקים בזו מצד שחכמים לא הודו בה וכן נראין הדברים". וע"ע בספר מתנת משה (ח"ב הל' מוקצה סע' יד).

יב. הנחת כלי שמלאכתו לאיסור במקומו אחרי שטלטלו לצורך גופו או מקומו – אחר שטלטל את הכלי שמלאכתו לאיסור לצורך גופו או מקומו אינו חייב להניחו מייד מידו אלא מותר לו להניח את הכלי במקום שירצה"י.

ובריך רחמנא דסייען למצוא בקצות השלחן (סי' קח ס"ק יד) שכתב בדומה לדברינו לדחות את ראית המשנ"ב ממקלות דרבי אליעזר, דשם מיירי שאינו מטלטל שום דבר במקום המקלות, אך לחייב לטלטל כלי שמלאכתו להיתר במקום כלי שמלאכתו לאיסור אין נראה שהרי את שניהם מטלטל לצורך ואת שניהם מטלטל לדבר שאינם מיוחדים אליו. וכתב שכל שכן להתיר במקרה שעל ידי כלי שמלאכתו לאיסור יעשה את הפעולה בפחות טורח מעל ידי כלי שמלאכתו להיתר. וכדברים האלה להתיר מצאנו גם בתוספת שבת (הקדמה לסי' ש"ח עמ' רפח) שכתב "דכלי שמלאכתו לאיסור דשרי לטלטלו לצורך גופו ומקומו, בזה התירו חז"ל אף אם אפשר לטלטל בענין אחר בהיתר גמור" (ויש להעיר דמלשון התוספת שבת משמע היתר יותר גדול מהיתרו של הקצות השלחן, שהקצות השלחן דיבר בכה"ג שחייב לטלטל איזה כלי ובתוספת שבת משמע שמתיר אפילו בכה"ג שיוכל להסתדר בלי טלטול כלל). וכן כתבו להתיר בדעת תורה (סע' ג), בשו"ת באר משה (ח"ח סי' עה) בחזון עובדיה (שבת ח"ג עמ' מט) ובילקוט יוסף (סי' שח עמ' תיג). ונראה לעניות דעתי להביא סייעתא לדבריהם דכתב השולחן ערוך (סי' שח סע' יד) "מנעל חדש מותר לשמטו מעל הדפוס אף על פי שמלאכתו לאיסור כיון דשם כלי עליו מותר לטלטלו לצורך מקומו" וכתב על כך הט"ז (ס"ק יג) "ונראה דאם היה רפוי אין צריך שישמוט המנעל ממנו אלא נוטל הדפוס מן המנעל כמו שכתוב בסמוך גבי חלוק באם יש בתוכו כלי אלא דכאן שמייירי בחדש שהוא מהודק שפיר אי אפשר ליטול הדפוס אלא אם כן שומט המנעל ולהכי נקט שומטו במנעל". וכעין זה כתב גם הב"ח (עמ' שג ד"ה מנעל). והנה לפי דברי המשנ"ב היה לנו לומר דכיון שאפשר בלי טלטול הדפוס אין לנו להתיר טלטולו לצורך מקומו, אלא נראה דהט"ז ס"ל להתיר טלטול לצורך מקומו אפילו כשאפשר בלעדיו ודלא כמשנ"ב. וע"ע במשנ"ב (סי' שח סוף ס"ק נז). ועוד יותר דמהט"ז מוכח דאף היכן שאפשר בלי טלטול כלל התירו לטלטל, ומה שלכאורה קשה עליו מגמרא דמקלות יש לתרץ דלא קיי"ל להלכה כר"א וכמו שכתבנו לעיל. [ואולי יש לומר בזה דגם כאן בכל מקרה יצטרך לטלטל שהרי מטלטל את הנעל והיא לכאורה כלי שמלאכתו להיתר וממילא אין להוכיח מהט"ז דפליג על המשנ"ב אפילו היכן שיוכל שלא לטלטל כלל, אמנם נראה לדחות שהרי גם כשמטלטל את הדפוס מטלטל מיד אחר כך גם את הנעל שהרי צריך ללובשה ואם כן לדעת המשנ"ב היה לנו לאסור כיון שאפשר בטלטול כלי אחד בלבד.]

מאיך מצאנו בדרישה (ס"ק ו) ובאליה רבה (ס"ק לב) שחלקו על הט"ז וכתבו שכל שאפשר בלא טלטול הדפוס אסור לטלטלו (אמנם אפשר שאין מכאן הוכחה למשנ"ב שאפשר דווקא בכה"ג שאת המנעל יצטרך בכל מקרה לטלטל אסרו עליו לטלטל את הכלי שמלאכתו לאיסור דהיינו הדפוס, אך בכה"ג שיוכל לטלטל רק אחד מהם אפשר שיתירו לו לטלטל את הדפוס). וע"ע בשו"ת תפלה למשה (ח"א סי' יז) שהאריך בזה והסיק שאם בכל מקרה יצטרך לטלטל אחד מן הכלים (לצורך גופו או מקומו) אינו חייב לטלטל דווקא את הכלי שמלאכתו להיתר אלא אם ירצה יכול לטלטל את הכלי שמלאכתו לאיסור. אמנם אם יוכל להסתדר בלי טלטול כלל (ואפילו אם מחמת זה יקשה עליו מעט) אזי אסור לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור. וע"ע בשו"ת מנחת שלמה (ח"ב סי' לד ס"ק ל) ובשו"ת מחזה אליהו (סי' מה).

יג) כתב המגיד משנה (שבת פכ"ה ה"ה) "וכתבו המפרשים ז"ל כשהוא מטלטל כלי שמלאכתו

יג. הנחת כלי שמלאכתו לאיסור במקומו בשכח ונטלו באיסור – נחלקו הפוסקים האם מה שהתרנו לעיל (סע' יא) הוא רק במקרה שנטל את הכלי שמלאכתו לאיסור בהיתר (כגון לצורך גופו) או שגם כשנטלו כששכח ונטלו באיסור יהיה מותר להניח את הכלי במקומו, אמנם במקרה שנטל את המוקצה באיסור במזיד מוסכם הדבר שצריך לשומטו מיד ואסור לו לטלטלו למקומו^{יד}.

לאיסור לצורך מקומו אין אומרים כיון שסלקו מאותו מקום שצריך לו לשומטו מיד ומניחו במקומו אלא כיון שטלטלו לצורך מקומו מניחו באי זה מקום שירצה ויש ראיות לזה ועיקר^{יז} וכן איתא בתוספות (ביצה ג ב ד"ה אבל) ובר"ן (ב א ברי"ף ד"ה ומינה). וכן פסק בשולחן ערוך (סע' ג). וכן כתב בשו"ת רב פעלים (ח"א או"ח סי' כג ד"ה מיהו נראה) שמותר לשים כלי שמלאכתו לאיסור במקומו אחר שטלטלו לצורך גופו או מקומו, והביא ראיה לדבר מדברי הירושלמי. וע"ע במה שכתבנו בזה לעיל, וכן כתבו בערוך השלחן (סי' שח סע' יח) ובספר חזון עובדיה (שבת ח"ג עמ' נד ועמ' נט). [ואמנם יש מהפוסקים שכתבו שאם אפשר לסלק את המוקצה ולהניחו לא ישהנו בידו עי' בפרי מגדים (משב"ז ס"ק ה) ובספר שמירת שבת כהלכתה (פ"כ ס"ק כה)].

יד) כתב הרמ"א (סי' רסו סע' יב) "ומי ששכח כיסו עליו בשבת אם הוא בביתו יכול לילך עמו לחדר להתיר חגורו וליפול שם להצניעו". וכתב על כך המגן אברהם (ס"ק יט) "כיון שהוא בידו יכול להניחו בכל מקום שירצה כמו שכתוב סי' שח סע' ג, וצריך עיון בשבת דף לה איתא שהצריכו להמתין לקבל שבת עד שיצניע התוקע השופר ויש לומר דעל כל פנים עדיף שלא יבוא לידי כך" והיינו דס"ל למגן אברהם דבכל מקרה שהיה המוקצה מעיקרא בידו מותר לטלטלו להיכן שירצה. ומה שקשה מהגמרא לגבי השופר מתרץ המגן אברהם דכיון שיש דרך להמנע מטלטול בשבת עשו זאת. וכן כתב עוד המגן אברהם (סי' שח ס"ק ז) להתיר אפילו בשכח ונטלה באיסור דכיון שהוא בידו מותר לטלטלו יותר. וכדברי המגן אברהם פסקו גם האליה רבה (סי' שח ס"ק ז), החכמת שלמה (סי' שח סע' ג), וכתב שם שאם נטל את המוקצה במזיד פשוט שלא שייך היתרו של המגן אברהם) והערוך השלחן (סי' שח סע' יח).

אמנם בביאור הגר"א (ס"ק טז) הביא מקור לדברי הרמ"א מהגמרא שבת (מג א) "רב יוסף אמר היינו טעמא דרב חסדא משום דקא מבטל כלי מהיכנו, איתיביה אביי חבית של טבל שנשברה מביא כלי אחר ומניח תחתיה אמר ליה טבל מוכן הוא אצל שבת שאם עבר ותקנו מתוקן. נותנין כלי תחת הנר לקבל ניצוצות אמר רב הונא בריה דרב יהושע ניצוצות אין בהן ממש. וכן קורה שנשברה סומכין אותה בספסל או בארוכות המטה, דרפי דאי בעי שקיל ליה. נותנין כלי תחת הדלף בשבת, בדלף הראוי... א"ר יצחק כשם שאין נותנין כלי תחת תרנגולת לקבל ביצתה כך אין כופין עליה כלי בשביל שלא תשבר, קסבר אין כלי ניטל אלא לדבר הניטל בשבת, מיתבי כל הני תיובתא ושני בצריך למקומו" ופירש רש"י "בצריך למקומו – להשתמש במקום הכלי ומתוך שיכול ליטלו לצורך מקומו מוליכו למקום שירצה".

אמנם הגר"א הקשה שאין מהגמרא הוכחה למקרה הספציפי של הרמ"א "אבל לא נראה דשם התחלת הטלטול הוא בהיתר וכל הטלטול הוא בהיתר מה שאין כן כאן שבאיסור הוא ומי שאכל שום וריחו נודף וכו'" והיינו דס"ל לגר"א שדווקא בנידון הגמרא שתחילת הטלטול היה בהיתר התירו לו להניחו אחר כך היכן שירצה, אך אם מתחילה שגג וטילטל באיסור לא התירו לו להמשיך לטלטלו על מנת להניחו במקומו. ומוסיף הגר"א להוכיח כדבריו מדברי הגמרא שהביא המגן אברהם לגבי שופר, וכותב הגר"א שמה שכתב המגן אברהם לתרץ בגמרא זו "לא נראו דבריו כלל

יד. נתינת הכלי שמלאכתו לאיסור לחברו על מנת שהוא יניחו במקומו – יש מהפוסקים שכתבו שגם כאשר התרנו להניח את הכלי שמלאכתו לאיסור במקומו יהיה אסור למוסרו לחברו על מנת שהחבר יניחו במקומו, אמנם רוב הפוסקים סוברים להתיר גם את נתינת החפץ לחברו על מנת שזה יניחו במקומו⁴⁹.

בעניין כלי שמלאכתו לאיסור שנטלו בהיתר האם מותר להעבירו מידו האחת לידו השנייה עיין כאן בהערה למטה⁵⁰.

וכלל". עוד הוכחה מביא הגר"א מדברי התוספתא (סוכה פ"ד ה"ז) לגבי התוקע לפני כניסת שבת שם כתוב "גמר מלקרות אפילו מיחם בידו אין תומנו אלא מניחו בארץ אפילו נר בידו אין נותנו על גבי מנורה אלא מניחו על גבי הארץ" והרי לשיטת הרמ"א והמגן אברהם קשה מדוע צריך להניחו בארץ הרי כיון שהוא בידו היה לנו להתיר לטלטלו ולהניחו במקומו (ונראה לעניות דעתי דעיקר ההוכחה מנר דבמיחם היה אפשר לומר שהאיסור הוא בגלל הטמנה בשבת). וכדעת הגר"א נראה גם בתוספת שבת (סי' שח ס"ק יא), בהגהות הגרע"א (סי' רסג ס"ק ז) ובדעת תורה (סי' רסג סע' י). וע"ע במשנ"ב (סי' רסו ס"ק לה) במה שכתב לגבי שיטת הגר"א בכה"ג שיש חשש הפסד. בבה"כ (סי' רסו ד"ה יכול) כתב בשם הדרך החיים שבכיס שאינו מוקצה מצד עצמו ויש עליו תורת כלי אפשר להקל כהרמ"א והמגן אברהם כיון שהניחה בשיכחה ואין לה תורת בסיס אך בדבר שהוא מוקצה מחמת גופו או מחמת חסרון כיס יש להחמיר כדעת הגר"א.

טו) בתוספת שבת (סי' רסו ס"ק טז) מוכח שאף היכן שאנו אומרים שאם המוקצה בידו יכול להוליכו למקום שירצה הרי שאם העבירו לחברו עבר (לכאורה כוונתו לחבר שקיבל את החפץ) על איסור מוקצה. וכ"כ בחזון עובדיה (ח"ג עמ' נט) לאסור למוסרו לחברו.

אמנם בפרי מגדים (סי' שלו א"א ס"ק יג), חכמת שלמה (סי' שח סע' ג) ובדעת תורה (סי' שח סע' ג סוד"ה ועי' א"א סי' שלא) חלקו על התוספת שבת וכתבו שכשם שמותר לו להוליכו למקום שרצה הוא הדין שיכול ליתנו לחברו וחברו יניחו במקומו, והביאו הוכחה לדבריהם מהירושלמי (סוכה פ"ג ה"א) שם כתוב "כך היה המנהג בירושלם אדם הולך לבית הכנסת ולולבו בידו קורא את שמע ומתפלל ולולבו בידו נכנס לבקר את החולה ולולבו בידו לשאת את כפיו ולקרות בתורה נותנו לחבירו הניחו בארץ אסור לטלטלו" (בעניין הגדרת לולב כמוקצה עי' בתוספות סוכה מב ב ד"ה טלטול בעלמא). [והוסיף החכמת שלמה שנראה שגם התוספת שבת לא אסר אלא בכה"ג שנטל מעיקרא את המוקצה במזיד, ולעניות דעתי הסבר החכמת שלמה קשה משום שמדברי התוספת שבת בסי' שח נראה דס"ל כהגר"א דההיתר אמור דווקא בנטלו בהיתר אך בנטלו בשוגג שווה לנטלו במזיד ואפילו לאדם עצמו אוסר התוספת שבת לטלטלו].

בשו"ת שבט הלוי (ח"ג סי' ל ס"ק א) הביא לראיית החכמת שלמה מהירושלמי והקשה על ראייה זו וכתב "ולא ידעתי מה קאמר דהא ברווח יש לומר דעדיין ראוי לחברו כמנהגם הטוב שהיו קורין קריאת שמע ומתפללים ולולבם בידם, אבל פשוט מאד דליתן לחבירו הוא טלטול חדש ואסור". וע"ע בספר מנוחת אהבה (ח"א פ"ב ס"ק 49).

טז) בדעת תורה (סי' רסו סע' יב ד"ה יכול) כתב שכשהמוקצה בידו אסור להעבירו מיד ליד (וטעמו דהוי כטלטול מחדש), והוסיף שם (ד"ה גם יש) שאולי אפילו היכן שאוחזו מעיקרא בשתי ידיו אסור לו אח"כ להעבירו ליד אחת.

אמנם בפרי מגדים (סי' תמו מש"ז ס"ק ב) כתב שאפשר שכיון שכשהמוקצה בידו יכול להוליכו

טו. טלטול כלי שמלאכתו לאיסור מחמה לצל על ידי גוי – מותר לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור מחמה לצל על ידי גוי, ויש שכתבו שלא להקל בזה אלא אם כן יש בטלטול צורך לגוייז.

טז. טלטול כלי שמלאכתו לאיסור על ידי כיכר או תינוק – יש מהפוסקים שכתבו שמוותר לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור על ידי שמניח עליו דבר היתר (כגון כיכר או תינוק) ואחר כך מטלטלו (כשדבר היתר מונח עליו) ויש שכתבו שאין דבר זה מועיל להתיר את הטלטול"ח.

להיכן שירצה "ואפשר אף מיד ליד שרי". ובהערות על הדעת תורה (שם) כתב להקשות על הדעת תורה מדברי הפרי מגדים הנ"ל (ולעניות דעתי יש להקשות יותר מכך שהרי הדעת תורה עצמו סי' שח סע' ג ד"ה ומותר ציין לדברי הפרי מגדים הנ"ל). [ואני בעניי ניתקשתי בדברי שניהם שהרי לעיל (ס"ק טו) הבאנו ששניהם התירו להעביר לחברו וחברו ישימו במקום ואם כן אם נתינת המוקצה לחברו לא חשיב טלטול מחדש לכאורה כל שכן שהעברה מיד אחת ליד שנייה באותו אדם לא חשיב טלטול מחדש, ומדוע הפרי מגדים רק מסתפק אולי להתיר בזה והדעת תורה אף אוסר זאת. ובדברי הפרי מגדים אפשר אולי לתרץ דמה שכתב "אף מיד ליד" אין כוונתו באותו אדם אלא מאדם אחד לחברו (והיינו מהשואל למו"ץ עיי"ש בפרי מגדים) ואם כן מה שמסופק בהלכות פסח אחר כך הכריע בהלכות שבת, אמנם בדברי הדעת תורה אין לי תירוץ. ואין לומר שכל מה שהתירו לתת לחברו הוא רק בכה"ג שחברו מניחו מיד במקומו ולא מטלטלו עוד שהרי בפרמ"ג ובדעת תורה שם התירו לתת לחברו וחברו זה יתן לחבר אחר וח"ה, ובחכמת שלמה (הנ"ל) כתב במפורש "וחבירו יוליכו למקום שירצה" וצ"ע.]. ובספר חזון עובדיה (שבת ח"ג עמ' נט) התיר להעביר את החפץ מיד ליד.

יז) בשולחן ערוך (סי' רעו סע' ג) כתב "אם אומר אדם לעבדו או לשפחתו לילך עמו והדליקו הנר, אף על פי שגם הם צריכים לו אין זה לצורך הגוי, כיון שעיקר ההליכה בשביל ישראל". והעיר על כך הרמ"א "ומותר לומר לגוי לילך עמו לטול נר דלוק כבר הואיל ואינו עושה רק טלטול הנר בעלמא". המגן אברהם (שם ס"ק יא) הביא מרבנו תם דכל מוקצה שיכול הישראל לטלטלו בטלטול מן הצד מותר ליהודי לומר לגוי לטלטלו כדרכו. ובט"ז (סי' שח ס"ק ז) כתב שכל טלטול מוקצה מותר על ידי גוי וציין לדברי הרמ"א הנ"ל, ולכאורה נראה לבאר דבריו אליבא דרבנו תם כנ"ל. ובפרי מגדים (מש"ז שם) כתב שכוונתו להתיר דוקא בכה"ג שמטלטל הגוי לצורך עצמו או כשאפשר על ידי טלטול מן הצד. ובמשנ"ב (ס"ק טו) התיר לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור מחמה לצל על ידי גוי. וע"ע בשו"ת חזון נחום (ח"א סי' לג ס"ק א) במה שכתב לגבי טלטול מוקצה על ידי גוי.

אמנם בדעת תורה (סי' רעו סע' ג) הביא לדברי שו"ת מן השמים שם החמיר מאוד בטלטול הנר על ידי גוי ולכן סיים בה הדעת תורה "וצריך עיון להקל אם לא באופן שיהיה צורך לעכו"ם".

יח) בגמרא שבת (קכב ב) "איתביה אביי מדוכה אם יש בה שום מטלטלין אותה ואם לאו אין מטלטלין אותה, הכא במאי עסקינן מחמה לצל". עוד בגמרא שבת (קמב ב) "רב אשי אמר אפילו שכח נמי לא ולא אמרו ככר או תינוק אלא למת בלבד".

נחלקו הראשונים על פי גמרות אלו מתי יש להתיר טלטול על ידי שמניחים עליו כיכר או תינוק. כתב הרא"ש (שו"ת הרא"ש כלל כב סי' ח) "דבר המוקצה מחמת מלאכתו שהיא מלאכת איסור,

לכל השיטת אם הניח על המוקצה דבר היתר שדרך המוקצה לשמשו מותר יהיה לטלטלו¹.

קקורנס הנפחים וכיוצ"ב מותר לטלטל לצורך גופו ולצורך מקומו אבל מחמה לצל על ידו לא. אבל יש לו היתר אפילו מחמה לצל על ידי ככר או תינוק. וזהו ששינוי מדוכה, אם יש עליה שום מטלטלין. ואף על גב דלא אמרו ככר או תינוק אלא במת, התם במוקצה כל שלא מחמת מלאכה, אבל במדוכה כיון שיש עליה תורת כלי שרי לטלטלה אגב אוכלין שעליה. כך נראה לרבינו אב"ן... ויש מי שמתרץ מדוכה היינו טעמא דשרי לטלטולה אגב שום שעליה מפני שהמדוכה לשום כקדירה לתבשיל, שהוא תשמיש לשום מבעוד יום הילכך שרי לטלטולה אפילו מחמה לצל". ובכלבו (סי' לא) "ונר שהדליקו בו באותה שבת אסור לטלטלה אפילו על ידי ככר או תינוק הואיל והוקצה כשהוא דולק הוקצה בכל היום כולו שלא התירו ככר או תינוק אלא למת, וכן הדין לכל כלי שמלאכתו לאיסור שלא יועיל בו נתינת ככר או תינוק לטלטלו מחמה לצל וכן דעת הבעל השלמה ז"ל".

אם כן רואים אנו כי דעת הראב"ן שמוותר לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור מחמה לצל על ידי כיכר או תינוק, ומה שאמרו שלא התירו כיכר או תינוק אלא למת היינו בשאר מוקצה מחמת גופו שאין בו תורת כלי. לעומת זאת דעת היש מי שמתרץ שהביא הרא"ש וכן דעת ההשלמה והכלבו היא שהגמרא כפשוטה שאין היתר כיכר או תינוק שייך אלא במת דווקא, ומה שהתירו לטלטל המדוכה אגב השום הוא משום שהמדוכה בטלה לשום.

ובביאור סברא זו כתב המשנ"ב (ס"ק כו) "וכל זה דוקא אם יניח בתוך הכלי שאר דבר שאינו מיוחד לה אבל אם מונח שם דבר המיוחד לה כמו שום במדוכה ששוחקין בה או שמונח בקדירה קצת מהתבשיל לכו"ע מותר לטלטל הכלי אגב המאכל".

[ויש להעיר שבלשון חלק מהראשונים משמע לכאורה שההיתר אינו מדין כיכר או תינוק אלא שההיתר שהונח בתוך המוקצה הפך את המוקצה להיתר ואכמ"ל].

כתב השולחן ערוך (סי' שח סע' ה) "יש מתירים לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור אפילו מחמה לצל ע"י ככר או תינוק". וביאר המשנה ברורה (ס"ק כו) שההיתר אינו דווקא בכיכר או תינוק אלא הוא הדין לשאר חפץ המותר בטלטול. וכדברי השולחן ערוך להתיר על ידי כיכר או תינוק בכלי שמלאכתו לאיסור נראה גם במגן אברהם (ס"ק יג) ובלבושי שרד (ס"ק ח). וכן כתוב בספר חזון עובדיה (שבת ח"ג עמ' נד) ובספר ילקוט יוסף (עמ' תיב) שמוותר לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור מחמה לצל על ידי כיכר או תינוק וכפשט דברי השולחן ערוך.

אמנם הט"ז (ס"ק ד), הגר"א (ס"ק כד) והמקור חיים (להגאון מליסא) חלקו על השולחן ערוך וכתבו שהיתר דכיכר או תינוק הוא במת בלבד.

הגר"ז, כף החיים (סי' שח ס"ק נב) והשמירת שבת כהלכתה (עמ' שצט ס"ק סב ועמ' רלד ס"ק שז) כתבו שאין להקל אלא במקום הפסד מרובה.

(ט) משנ"ב (סי' שח ס"ק כו).

פרק ג | כלי שמלאכתו להיתר

א. הגדרת כלי שמלאכתו להיתר – כלי שרוב תשמישו עומד לשם מעשים המותרים בשבת נחשב כלי שמלאכתו להיתר, ויש אומרים שאפילו אם בפועל רוב תשמישו של הכלי הוא למלאכת איסור אך הוא כלי שעיקר ייעודו הוא הן להיתר והן לאיסור, גם הוא נחשב כלי שמלאכתו להיתר.^א

ב. לאיזה צרכים מותר לטלטל כלי שמלאכתו להיתר – כלי שמלאכתו להיתר מותר לטלטל הן לצורך גופו או מקומו והן לצורך שמירתו של הכלי (מחמה לצל).^ב

ג. טלטול כלי שמלאכתו להיתר שלא לצורך כלל – כלי שמלאכתו להיתר אין לטלטלו ללא כל צורך (ודינו קל יותר רק לעניין טלטולו לשם שמירתו), אמנם נראה שמי שאינו מקפיד בדבר זה אין למחות בו.^ג

(א) עי' מש"כ בזה לעיל (פ"ב סע' א) לגבי כלי שמלאכתו לאיסור, וע"ע שם (פ"ב סע' ג) מש"כ לגבי כלי חדש שעדיין לא השתמש בו.

(ב) במשנה בשבת (קכד א) "כל הכלים ניטלין לצורך ושלא לצורך, רבי נחמיה אומר אין ניטלין אלא לצורך". ובגמרא "מאי לצורך ומאי שלא לצורך, אמר רבה לצורך דבר שמלאכתו להיתר לצורך גופו שלא לצורך דבר שמלאכתו להיתר לצורך מקומו. ודבר שמלאכתו לאיסור לצורך גופו אין לצורך מקומו לא. ואתא רבי נחמיה למימר ואפילו דבר שמלאכתו להיתר לצורך גופו אין לצורך מקומו לא. אמר ליה רבא לצורך מקומו שלא לצורך קרית ליה, אלא אמר רבא לצורך דבר שמלאכתו להיתר בין לצורך גופו בין לצורך מקומו. שלא לצורך ואפילו מחמה לצל. ודבר שמלאכתו לאיסור לצורך גופו ולצורך מקומו אין, מחמה לצל לא. ואתא רבי נחמיה למימר ואפילו דבר שמלאכתו להיתר לצורך גופו ולצורך מקומו אין מחמה לצל לא". להלכה פסק הטור (סע' ד) כת"ק אליבא דרבא שמוותר לטלטל כלי שמלאכתו להיתר אפילו מחמה לצל ז"ל "וכלי שמלאכתו להיתר אפילו לצורך הכלי מותר לטלטלו שלא יגנב או שלא ישבר". וכ"כ השולחן ערוך (סע' ד) "כלי שמלאכתו להיתר, מותר לטלטלו אפילו אינו אלא לצורך הכלי שמא ישבר או יגנב".

(ג) כתב הרמב"ם (שבת פכ"ה ה"ג) "כל כלי שמלאכתו להיתר בין היה של עץ או של חרס או של אבן או של מתכת מותר לטלטלו בשבת בין בשביל עצמו של כלי בין לצורך מקומו בין לצורך גופו". וכתב המגיד משנה "ודע שמדברי רבינו נראה שאין לטלטל שום כלי שלא לצורך כלל... וכן בדין שהרי בגמרא נחלקו אביי ורבה על רבא ואמרו דאפילו כלי שמלאכתו להיתר אינו מותר בשביל עצמו של כלי דהיינו מחמה לצל. ופירשו שלא לצורך דמשנתנו לצורך מקומו ורבא בא והתיר ופי' דלא לצורך אפילו מחמה לצל ואם דעת רבא היא להתיר אפילו שלא לצורך כלל לא היה לו להזכיר מחמה לצל אלא היה לומר שלא לצורך דמשנתנו דהיינו שלא לצורך כלל. וכן הדברים מוכרעים שם לפי דעתו. ויש מפרשים מתירין כלי שמלאכתו להיתר אפילו שלא לצורך כלל ואין להם על מה שיסמוכו". ומתבאר מהמגיד משנה דלשיטת הרמב"ם אפילו בכלי שמלאכתו להיתר אין היתר לטלטלו שלא לצורך כלל ורק מחמה לצל או לצורך גופו ומקומו התיירו.

ובהגהות הרמ"ך העיר על דברי הרמב"ם "לדבריו אסור להסיר המפה והסכין והקערה מעל השולחן שהרי אינו מסיר כל אותם הדברים לא לצורך גופו ולא לצורך מקומו ולא בשביל עצמו של כלי, ומנהיגו ליטול לטלטל הסכין והקערות ממקום למקום, ויש לנו סיוע מן ההלכה מהנהו בי סדייתא דהוּו בשימשא ובי סדייתא אינם מתקלקלות בשמש וצ"ע". ומתבאר מהרמ"ך דס"ל ג"כ בדעת הרמב"ם דההיתר הנוסף בכלי שמלאכתו להיתר הוא רק לצורך הכלי אך שלא לצורך הכלי אין היתר לטלטלו ומשמע דאפילו סידור הבית לא נחשב צורך דאינו צורך גופו או מקומו או הכלי וממילא לרמב"ם יהיה אסור לטלטלו לשם כך. והרמ"ך פליג עליו וס"ל להיתר אפילו ללא צורך כלל, והביא ראיה מהגמרא (קכד ב) "רב מרי בר רחל הוה ליה ההיא בי סדיותא בשמשא, אתא לקמיה דרבא א"ל מהו לטלטולינהו, א"ל שרי, אית לי אחרינא חזו לאורחין, אית לי נמי לאורחים, א"ל גלית אדעתך דכרבה ס"ל, לכו"ע שרי לדידך אסיר" וכתב הרמ"ך דבי סדיותא אינם ניזוקים בשמש וממה שבכ"ז התירו לטלטלם מוכח דמותר לטלטל כלי שמלאכתו להיתר גם שלא לצורך כלל. גם בעולת שבת (ס"ק י) כתב שמשמעות הרמב"ם לאסור לטלטל שלא לצורך כלל. [לענ"ד יש לדחות ראיית הרמ"ך שהרי פשטות הגמרא ממה שהדגישה לומר "בשמשא" משמע שהשמש כן מזיקה לה וממילא הטלטול הוא מחמה לצל. וכן מוכח מרש"י שפירש שם "א"ל שרי- רבא לטעמיה, דאמר דבר שמלאכתו להיתר אף מחמה לצל מותר", וכן פירשו הרשב"א (ד"ה הא דאמר), הריטב"א (ד"ה רב מרי) והמחצית השקל (סי' שח ס"ק ח) שהמדובר בגמרא בטלטול מחמה לצל.

אמנם בגוף דינו של הרמ"ך נלענ"ד דיש לצדד להתיר טלטול בסכין וקערות וכד' אך מטעם אחר, דהנה בגמרא שבת (קכג ב) "בראשונה היו אומרים שלשה כלים ניטלין בשבת מקצוע של דבילה וזוהמא ליסטרין של קדרה וסכין קטנה שע"ג שלחן" ומוכח שכלים אלו לא היו מעולם בגזירת מוקצה וממילא מותר לטלטלם אפילו שלא לצורך כלל. וברש"י שם פירש "וסכין קטן- שחותכין בו לחם ובשר ואוכלין, דהני תדירין בתשמיש" והיינו שטעם הדבר שלא גזרו בהם הוא משום שתשמישם תדיר. לפי"ז נ"ל דה"ה לכל כלי שתשמישו תדיר כקערות וצלוחיות דאינם בכלל גזירת מוקצה ומותר לטלטלם שלא לצורך כלל. וכ"כ תוס' (שם ד"ה מקצוע), ריטב"א (קכג ב ד"ה ת"ר), חי' הר"ך (ד"ה בראשונה) ושלט"ג (מח א אות א) שקערות וכוסות וצלוחיות לא היו בגזירה, וכן פסקו כמה מגדולי האחרונים וכמו שנביא לקמן (סע' ה), ממילא מובן מדוע נהגו להתיר לטלטל את הקערות והסכינים אפילו שלא לצורך כלל.

אמנם בשיטת הרמ"ך נראה דס"ל דאין דין הסכין והקערות כדין מקצוע של דבילה אלא הם כשאר כלי שמלאכתו להיתר וממילא מוכרחים אנו לומר שלדעת הרמ"ך מותר לטלטל כל כלי שמלאכתו להיתר גם שלא לצורך כלל. ובאמת מצאנו ברמב"ם בפה"מ (שבת פי"ז מ"ד) "לצורך ושללא לצורך, ר"ל בין לצורך גופן ובין לצורך מקומו ואפילו מחמה לצל, ובתנאי שיהו אותן הכלים ראויים להשתמש בהן בשבת כגון הסכינים והכסאות והקערות והן הנקראין דבר שמלאכתו להתר" וכתבו הא"ר (ס"ק י) והדעת תורה (סי' שח סע' ד ד"ה ומצאתי בכת"ק) להוכיח מכאן שדין קערות וסכינים כדין כל כלי שמלאכתו להיתר וממילא יהיה אסור לטלטלם שלא לצורך כלל. ולענ"ד אינו מוכרח ואולי אפשר לבאר אחרת דהרי מהמשך דברי הרמב"ם שם נראה שבא לאפוקי מכלי שמלאכתו לאיסור שאסור לטלטלם מחמה לצל וממילא לעניין זה הם זהים לכלי שמלאכתו להיתר אך לא מוכח שזהים לחלוטין (ובאמת בא"ר כתב שהוא קצת הוכחה ולא הוכחה גמורה). ועוד יש להעיר שאף א"נ כהא"ר בדברי הרמב"ם הרי הבאנו לקמן דלפי הערוך השולחן והתהלה

לדוד אפשר לומר דהרמב"ם מתיר בכל כלי שמלאכתו להיתר לטלטלו אפילו שלא לצורך כלל (וע"ע בתהלה לדוד ריש ס"ק ד שביאר בטו"ט את שיטת הרמב"ם בזה וע"ע בשעה"צ ס"ק כא). איברא דבכל בו משמע שאפילו כוסות וכד' אין לטלטל ללא צורך כלל שכתב "וכל כלי שמלאכתו להיתר כגון כוס לשתות בו נוטלו אפילו לצורך עצמו של כלי" ומשמע דגם בכוסות וכד' התירו דווקא לצורך הכלי כמחמה לצל אך ללא צורך כלל לא התירו. וכן יש לדייק במהרש"א (קכד א ד"ה לרבה) דגם בקערות וכד' הייתה גזירת כלים. אמנם אף אם נאמר כהכלבו ישנו הבדל בינו ובין הרמ"ך דלכלבו המשוואה בין כוסות וקערות ובין שאר כלי שמלאכתו להיתר היא לחומרא ובכולם אין לטלטל אם אינו לצורך כלל, אך לרמ"ך המשוואה היא לקולא ובכל כלי שמלאכתו להיתר מותר לטלטל אפילו שלא לצורך כלל (ועי' לקמן מה שהוספנו בזה).

הערוך השולחן (סי' שח סע' טו) והתהלה לדוד (ריש ס"ק ד) חלקו על המגיד משנה וכתבו שאין הוכחה מלשון הרמב"ם שאסור לטלטל שלא לצורך כלל ממה שכתב הרמב"ם להתיר מחמה לצל שי"ל שהרמב"ם נקט את לשון הגמרא ולכן לא כתב להתיר אף בטלטול שלא צורך כלל. ועוד כתב הערוך השולחן לדחות ראיית המגיד משנה מלשון רבא בגמרא (שהוכיח ממה שרבה כתב להתיר מחמה לצל משמע דבלא צורך כלל אינו מתיר), וכתב על זה הערוך השולחן "דאטו בשופטני עסקינן" ורבא נקט מציאות הרגילה כיון שבד"כ אדם מטלטל לאיזה צורך.

הרשב"א (שבת מג ב ד"ה כבר) כתב "ואפשר דשמעתין מוכחא דלכו"ע אין כלי ניטל שלא לצורך, דהא לרבה לא התירו לטלטל להצלה שאינה מצויה ואפילו בדברים הניטלים ולר' יצחק נמי דוקא בצריך למקומו הא בלאו הכין לא, ולא מצינו מי שהתיר לטלטל להצלה שאינה מצויה ואפילו דברים הניטלים, ומיהו יש בדבר לדון ולהקל דמה שלא התירו כאן לטלטל אפילו לצורך דבר הניטל כגון מי שנשברה לו חבית בראש גגו אלא דוקא בהצלה מצויה, היינו דוקא במקום הצלה שבהצלות החמירו כדי שלא יבא לטלטל ולהביא אפילו מרה"ר כדי להציל מתוך שהוא בהול על ממונו... ומכל מקום המחמיר תבוא עליו ברכה". במגיד משנה (שם) ובעולת שבת (שם) כתבו שמוכח מכאן דגם הרשב"א ס"ל כהרמב"ם דאין לטלטל כלי שמלאכתו להיתר שלא לצורך כלל. אמנם בערוך השולחן (שם) כתב שהרשב"א מסתפק בזה ולא מכריע לאסור, והתהלה לדוד (ס"ק ד סוד"ה וז"ל הרמב"ן) כתב דלרשב"א הוא מחומרא ואינו אסור מדינא.

והנה בגמרא שבת (קכד א) נאמר לגבי קנים של שולחן לחם הפנים "אמר רבה ממאי דילמא לעולם אימא לך לאחר התרת כלים נשנו, קנים טעמא מאי משום איעפושי בהאי פורתא לא מיעפש". וכתב הרשב"א "אמר רבה ממאי דילמא לעולם אימא לך לאחר התרת כלים כו' בהאי פורתא לא מיעפש, כלומר והלכך לאו צורך גופו מיקרי אלא הוה ליה כמחמה לצל, ואם תאמר אם כן לישתרי דהא כלי שמלאכתו להיתר אפילו מחמה לצל שרי כדרבא, ויש לומר דהכא רבה גרסינן דהוא רבה בר נחמני דאסר אפילו כלי שמלאכתו להיתר במחמה לצל", וכתבו בשו"ת אבני נזר (או"ח סי' תג ס"ק ב) ובתהלה לדוד (ס"ק ד ד"ה בשבת) דממה שקורא הרשב"א לטלטול הקנים לטלטול מחמה לצל מוכח דס"ל להתיר לטלטל כלי שמלאכתו להיתר אפילו שלא לצורך כלל ונראה כוונתם שהרי לטלטול הקנים אינו צורך שמירת הקנים ולא צורך שמירת הלחם (בהאי פורתא) ממילא מוכח דאף שלא לצורך כלל מותר לטלטל (וע"ע בזה בחי' הר"ן קכג ב ד"ה וחזרו והתירו). ולכאורה נראה לומר שלא יקשה על האבני נזר והתהלה לדוד ממה שהבאנו לעיל מהרשב"א דיש לומר דמה דמספקא ליה להרשב"א בדף מג מכריע כאן לקולא. וראיתי תירוץ נוסף (במהדיר על הרשב"א קכד א ס"ק 54) לפיו כשיש איזה צורך מועט אפילו אינו צורך שמירת הכלי מתיר

הרשב"א לטלטלו וכגון שיש לו תענוג בטלטולו וכד' וזהו הדין בסידור קנים. אמנם כשאינן כלל צורך בטלטול בזה אוסר הרשב"א ולזה נתכוון הרשב"א בדף מג. המאירי (שבת קכד א ד"ה אפיית) מבאר דמה שלא התירו את טלטול המקלות למרות שהם כלי שמלאכתו להיתר היינו משום דהוי טלטול שלא לצורך כלל וממילא מוכח דס"ל שטלטול שלא לצורך כלל אסור גם בכלי שמלאכתו להיתר (ודלא כרשב"א הנ"ל).

הר"ן כתב (שבת מח א ברי"ף ד"ה ואיכא, חי' הר"ן קכג ב ד"ה וחזרו) שהלכה כמ"ד שטלטול כלי שמלאכתו להיתר שלא לצורך כלל אסורה והוכחה ממה דאיתא בגמרא שמעיקרא גזרו על כל הכלים חוץ משלשה שלא לטלטלם כלל ומשך הזמן התירו קצת מהדברים וממילא מש"כ שהתירו דווקא הוא מותר אך מה שלא כתבו שהתירו נשאר באיסורו הראשון, וכיון שכתוב שהתירו מחמה לצל ממילא שיותר מכך אסור. אמנם מוסיף הר"ן דאוכלים וכתבי הקודש מותרים בכל טלטול כיון שלא נאסרו בגזירת מוקצה מעולם.

גם ריא"ז (שלט"ג מ"ח א אות א) כתב לאסור לטלטל כלי שמלאכתו להיתר ללא צורך כלל. בשיטה לר"ן (שבת קכג ב ד"ה מה לי) כתב "מחמה לצל כלומר בכדי" ומשמע דכל שאינו לצורך כלל הוא כטלטול מחמה לצל. וכן מצאנו המפורש בדברי השיטה לר"ן שכתב (קכו ב) "והא דשרינן כלי שמלאכתו להיתר מחמה לצל ה"ה אפילו בכדי אלא דאורחא דמלתא נקט תדע דלקמן אמרי' דרבא מנח סכינא אבר יונה ומטלטל ואמרינן עלה דמדינא לא צריך אי לאו משום דאדם חשוב הוה והא התם דטלטולו בכדי לגמרי ושרינן וכן כתב הרא"ה". אם כן רואים אנו כי שיטת הרא"ה והשיטה לר"ן דבכלי שמלאכתו להיתר מותר לטלטל אפילו שלא לצורך כלל. גם בריטב"א (קכג ב ד"ה אלא אמר) אחר שהביא לשיטת האוסרים לטלטל שלא לצורך כלל כתב בשם רבו (הרא"ה) להתיר.

אם כן בסיוע שיטות הראשונים ראינו ששיטת הרמב"ם (אליבא דהמגיד משנה והעולת שבת), מגיד משנה, רשב"א (אליבא דהמגיד משנה), מאירי, ר"ן, כלבו וריא"ז שאסור לטלטל כלי שמלאכתו להיתר ללא צורך כלל. ואילו שיטת הרשב"א (אליבא דאבני נזר והתהלה לדוד), רא"ה ושיטה לר"ן שיותר לטלטל כלי שמלאכתו להיתר גם ללא צורך כלל.

כתב השולחן ערוך (סי' שח סע' ד) "כלי שמלאכתו להיתר מותר לטלטלו אפילו אינו אלא לצורך הכלי שמא ישבר או יגנב אבל שלא לצורך כלל אסור לטלטלה". וכן פסקו לאיסור הלבוש (סע' ד) והעולת שבת (ס"ק ב וס"ק י). וכ"כ בספר חזון עובדיה (שבת ח"ג עמ' א) לאסור טלטול כלי שמלאכתו להיתר.

בערוך השולחן (סי' שח סע' טו) העיר על דברי השולחן ערוך "ואינו מובן הא כיון שמטלטלן וודאי יש לו איזה כונה בזה וצ"ל כגון דאינו אלא מתעסק בעלמא ואין לו שום כונה בטלטולו אך אם יש לו תענוג במה שמטלטלו נהי דבמלאכתו לאיסור לא נחשוב זה צורך הגוף מכל מקום במלאכתו להיתר ודאי דמותר". וכעין זה כתבו בשו"ת אז נדברו (ח"א סי' עט) ובשו"ת באר משה (ח"א סי' כג) שאדם שמשחק בכלים שלפניו ע"מ להשקיט את עצביו חשיב הדבר לצורך ומותר. [ויעיניו במנחת שבת (סי' פח ס"ק ג) שהביא מהגה"צ רד"מ מטשורטקוב צ"ל שבעת התחזקותו בדביקותו היה מנענע את קופסאת הטבק אף על פי שלא היה מריח בו].

וע"ע בשו"ת אבני נזר (או"ח סי' תג) שכתב שהעולם לא נהגו ליזהר בטלטול כלי שמלאכתו להיתר ויש ללמד עליהם זכות דנראה ברשב"א ובתוס' בסוכה דמתירים בדבר זה וממילא יש על מי לסמוך (ומשום דבריו כתבנו למעלה שאין למחות במקילים).

ד. **דין אוכלים וכתבי הקודש** – אוכלים הראויים לאכילה וכן כתבי הקודש אין בהם דין מוקצה כלל ומותר לטלטלם אפילו אם אין שום צורך בטלטולם.¹

ה. **כלים שתשמישם תדיר טלטולם שלא לצורך כלל** – נחלקו הפוסקים בדין כלים שתשמישם תדיר כגון כוסות וקערות וסכו"ם האם שייך בהם גדר כלי שמלאכתו להיתר או שלא שייך בהם גדר מוקצה כלל ומותר לטלטלם שלא לצורך כלליה.

ו. **דין בגדים ותכשיטים** – נחלקו הפוסקים האם בגדים ותכשיטים דינם כאוכלים וכתבי הקודש שאין בהם כלל גזירת מוקצה ומותר לטלטלם אפילו ללא כל צורך או שדינם ככלים ואסור לטלטלם שלא לצורך כללי.

(ד) לעיל (ס"ק ג) הבאנו מהר"ן שכתב שאוכלים וכתבי הקודש מותרים בכל טלטול כיון שלא נאסרו בגזירת מוקצה מעולם. [אמנם עי' בעולת שבת (סי' שח ס"ק יא) שהקשה על דברי הר"ן ממה דאיתא בגמרא (גיטין ס א) דספרא דאפטרטא אי לאו דשרי למיקריא ביה הוה אסור לטלטלו. ועי' במקו"ח (על שולחן ערוך סע' ד) שתירץ קושיית העולת שבת].

וכן פסק בשולחן ערוך (סי' שח סע' ד) "כתבי הקודש ואוכלין, מותר לטלטלם אפילו שלא לצורך כללי". וכ"כ להתיר הגר"ז (סע' יז), בן איש חי (שנה ב מקץ אות א) ומשנ"ב (ס"ק כב-כג) ועיי"ש שכתבו שכל ספר שמותר לקרוא בו בשבת אינו בכלל גזירת מוקצה).

ה) עי' לעיל (ס"ק ג) מה שהבאנו מהרמב"ם, מגיד משנה ורמ"ך ומשמע מדבריהם דלרמב"ם כל כלי אסור לטלטל שלא לצורך כלל, וכן שמשמעות לשון השולחן ערוך (סי' שח סע' ד) שכתב "כלי שמלאכתו להיתר מותר לטלטלו אפילו אינו אלא לצורך הכלי שמא ישבר או יגנב, אבל שלא לצורך כלל אסור לטלטלה. כתבי הקודש ואוכלין, מותר לטלטלם אפילו שלא לצורך כללי" וממה שסתם ולא חילק בין סוגי הכלים ורק לגבי כתבי הקודש ואוכלים כתב להתיר טלטול שלא לצורך כלל מוכח שס"ל שאף כלים שתשמישם תדיר הם בכלל גזירת כלי שמלאכתו להיתר. וכ"כ לאסור בזה הגר"ז (סי' שח סע' טז-יז), בן איש חי (שנה ב מקץ אות א וכתב שם שכ"נ דעת השולחן ערוך וכדברינו הנ"ל) ובספר חזון עובדיה (שבת ח"ג עמ' א).

אמנם מצאנו בגמרא שבת (קכג ב) "בראשונה היו אומרים שלשה כלים ניטלין בשבת מקצוע של דבילה וזוהמא ליסטרן של קדרה וסכין קטנה שע"ג שלחן" ומוכח שכלים אלו לא היו מעולם בגזירת מוקצה וממילא מותר לטלטלם אפילו שלא לצורך כלל, וברש"י שם פירש "וסכין קטן- שחותכין בו לחם ובשר ואוכלין, דהני תדירין בתשמיש" והיינו שטעם הדבר שלא גזרו בהם הוא משום שתשמישם תדיר. לפי"ז נ"ל דה"ה לכל כלי שתשמישו תדיר כקערות וצלוחיות דאינם בכלל גזירת מוקצה ומותר לטלטלם שלא לצורך כלל. וכ"כ תוס' (שם ד"ה מקצוע), ריטב"א (קכג ב ד"ה ת"ר) והח"י הר"ן (ד"ה בראשונה) שקערות וצלוחיות לא היו בגזרה, וכן פסקו מלבושי יום טוב (ס"ק ד), אליה זוטא (ס"ק ג), תוספת שבת (ס"ק יח), באה"ט (ס"ק י), א"א מבוטשאטש (סי' שח סע' ד), וכ"כ בשו"ת דבר חברון (או"ח סי' רצ"ג). וע"ע במשנ"ב (ס"ק כג) שהביא מחלוקת לגבי כלים שתשמישם תדיר כגון "כוסות וקערות וכו'" אם הם בכלל גזירת מוקצה או שמותר לטלטלם שלא לצורך כלל ולא הכריע בזאת. וע"ע בשו"ת אבני ישפה (ח"ב סי' כה ענף ג).

ו) עי' קצות השולחן (סי' קה ס"ק ז), שש"כ (פ"כ ס"ק רסה), שו"ת אז נדברו (חי"א סי' יט) ושו"ת אבני ישפה (ח"ב סי' כה ענף ב).

פרק ד | מוקצה מחמת גופו

א. הגדרת מוקצה מחמת גופו – כל דבר שאינו כלי ואינו ראוי למאכל (אדם או בהמה) כגון אבן ומת הרי זה מוקצה מחמת גופו ואסור לטלטלו בשבת, והוא מסוגי המוקצה היותר חמורים שכמעט ואין בהם היתרי טלטול (וכמו שיבואר לקמן).^א

א) עיין לעיל (ריש פ"א) שהבאנו שגזירת מוקצה מחמת גופו היא גזירה קדומה לפחות מימי דוד ושלמה ע"ה.

ובעניין הגדרת מוקצה מחמת גופו מצאנו בגמרא שבת (מו א) "אמר רב יהודה שרגא דמשחא שרי לטלטולה, דנפטא אסור לטלטולה. רבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו דנפטא נמי שרי לטלטולה. רב אויא איקלע לבי רבא הוה מאיסן בי כרעיה בטינא אתיבי אפוריא קמיה דרבא. איקפד רבא בעא לצעוריה. א"ל מ"ט רבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו שרגא דנפטא נמי שרי לטלטוליה, א"ל הואיל וחזיא לכסויי בה מנא. אלא מעתה כל צרורות שבחצר מטלטלין הואיל וחזיא לכסויי בהו מנא, א"ל הא איכא תורת כלי עליה הני ליכא תורת כלי עליה מי לא תניא השירים והנזמים והטבעות הרי הן ככל הכלים הנטלים בחצר, ואמר עולא מה טעם הואיל ואיכא תורת כלי עליה הכא נמי הואיל ואיכא תורת כלי עליה. אמר רב נחמן בר יצחק בריך רחמנא דלא כסיפיה רבא לרב אויא". מבואר כי בדבר שאין בו תורת כלי מסכימים האמוראים שהוא מוקצה מחמת גופו אפילו אם ראוי לכסויי ביה מנא וכד', אלא שנחלקו בדבר שיש בו תורת כלי אך בשבת אינו ראוי לתשמיש רגיל ורק לכסויי ביה מנא וכד' האם הוא מוקצה מחמת גופו או לא.

נרש"י ביאר את דברי רב יהודה שאוסר לטלטל נר של נפטא בשבת "אבל בנפטא – דמסרח, אפילו רבי שמעון מודה דלא חזי אלא למלאכתו" והיינו דכיון דחזי רק למלאכת הדלקה והדלקה אסורה בשבת ממילא לא חזי למידי. בחידושי הרמב"ן ביאר את שיטת רבה ורב יוסף שמתירים לטלטל שרגא דנפטא בשבת "הא דאמר רבא מאי טעמיהו דרבה ורב יוסף בנפטא. הכי פירושו לפי שהנר של נפט מסריח הוא ואין משתמשין בו אלא להדלקה נמצא שהוא בשבת כשברי כלי שאין עושין מעין מלאכה, ופריק אף על פי שאינו עושה מעשה כלי חזי למידי לכסויי מנא, ואקשי ליה הו"ל כצוררות שבחצר שאין עושין מעין מלאכה כלל, ופריק כיון דכלי גמור הוא ותורת כלי עליו להשתמש בו לאחר השבת מטלטל הוא ככלי הראוי, דבשבת גופיה חזי למידי הוא".

וז"ל הרא"ש (פ"ג סי' כב) "אמר רב יהודה שרגא דמשחא שרי לטלטולה. דנפטא אסור. ואפילו לרבי שמעון ואפילו של מתכת. לפי שאינו ראוי לעשות בו שום תשמיש אלא הדלקה מפני ריח הנפט. וגריעה מנר ישן של חרס דאף על גב דמאיס ראוי לתת בו שמן לסוך. רבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו דנפטא נמי שרי הואיל ותורת כלי עליו וראוי לכסויי ביה מנא. ונראה דהלכה כרבה ורב יוסף כיון דרבא מהדר לפרושי טעמייהו". ומתבאר מדבריו דהלכה כרבה ורב יוסף שהקובע בגדר מוקצה מחמת גופו הוא אם יש בו תורת כלי ורק מה שאין לו תורת כלי עליו הוי מוקצה מחמת גופו. וכדבר הזה נראה לענ"ד לדייק גם בלשון המהר"ם מרוטנבורג שכתב (ד' פראג סי' תקיח) "...וכלי שמלאכתו לאיסור אם צריך לגופו או למקומו מותר לטלטלו לבד מעץ ואבן שאינו כלי". וע"ע ברמב"ם (שבת פכ"ה ה"ו).

ב. כלי שאין בו שימוש אפילו בימות החול – כלי שאין בו כל שימוש ואפילו לא בימות החול (וכגון בגד שעטנז), נחלקו הפוסקים בדינו, דעת השולחן ערוך שדין כלי יש לו ומותר לטלטלו (וי"א שדינו ככלי שמלאכתו לאיסור ומותר לטלטלו רק לצורך גופו ומקומו) אמנם דעת רוב האחרונים שכלי זה נחשב כדבר שאין לו תורת כלי והוא מוקצה מחמת גופו.

כתוב בשולחן ערוך (סי' שח סע' ז) "אבל דבר שאין בו שייכות כלי כגון צרורות או אבנים אף על פי שראויים לכסות בהם כלי, אסור לטלטלם. הגה: וכל דבר שאינו כלי כלל אסור לטלטלו אפילו לצורך גופו כל שכן לצורך מקומו".

ובערוך השלחן (סי' שח סע' כד) כתב "אבל דבר שאין בו שייכות כלי כגון צרורות ואבנים או כלים הנשברים קודם שבת ונזרקו קודם שבת לאשפה ולא הגביהן עני קודם השבת דאז בשבת דינם גם כן כצרורות ואבנים ואפילו אם ראויים לכיסוי כלים אסור לטלטלן בשבת אפילו רוצה לכסות בה כלי אלא אם כן ייחדן מבעוד יום לזה וזהו כלל גדול במוקצה דכל דבר שאין תורת כלי עליו מבעוד יום הוא מוקצה גמורה דאסורה בטלטול אפילו לצורך גופו או מקומו".

וע"ע בספר שמירת שבת כהלכתה (פ"כ סע' כה) שכתב הגדה ברורה בעניינינו "כל דבר שאינו כלי ואינו ראוי למאכל אדם או בהמה כגון אבנים וחול הרי זה מוקצה בשבת ואסור לטלטלו, והוא הנקרא 'מוקצה מחמת גופו' או 'מוקצה דלא חזי למידי'".

ב) במשנה ביצה (יד ב) "משלחין כלים בין תפורין בין שאינן תפורין ואף על פי שיש בהן כלאים, והן לצורך המועד. אבל לא סנדל המסומר... זה הכלל כל שנאותין בו ביום טוב משלחין אותו" ובגמרא "בשלמא תפורין חזו למלבוש, שאין תפורין נמי חזו לכסוי, אלא כלאים למאי חזו... אלא בקשין וכי הא דאמר רב הונא בריה דרב יהושע האי נמטא גמדה דנרש שריא... אבל לא סנדל המסומר. סנדל המסומר מ"ט, משום מעשה שהיה. אמר אביי סנדל המסומר אסור לנעלו ומותר לטלטלו, אסור לנעלו משום מעשה שהיה, ומותר לטלטלו מדקתני אין משלחין, דאי ס"ד אסור לטלטלו, השתא לטלטולי אסור משלחין מבעיא". וכתב רש"י "ומותר לטלטלו – דכלי הוא". ובשיטה מקובצת ביאר כוונת רש"י "פירש רש"י ז"ל דכלי הוא ע"כ. פירוש לפי דתורת כלי עליו. ואף על גב דהוה ליה ככלי שמלאכתו לאיסור מאחר שאינו מותר להשתמש בו במה שהוא מיוחד דהיינו לנעלו מכל מקום מותר הוא לצורך גופו ולצורך מקומו כן כתב מורי נר"ו". והיינו דכל דיש לו תורת כלי אינו בגדר מוקצה מחמת גופו ואף אם באופן נורמלי אין כל דרך להשתמש בו. [הרשב"א (ד"ה מותר) הקשה דאף אם תאמר שהסנדל מותר בטלטול לצורך גופו ומקומו עדיין שייכת תמיהת הגמרא שהרי לכאורה שליחת הסנדל לחברו אינה צורך גופו ומקומו ואסור לטלטלו ואם כן "השתא לטלטולי אסור משלחין מבעיא". ותירץ הרשב"א "יש לומר דלשלחו נמי היינו לצורך גופו שחברו שמח ונהנה בדבר".]

והנה מצאנו שכתב האור זרוע (ח"ב סי' נג וע"ע ח"א סי' תשעו אות ג, ח"ב סי' שמא אות ד, מרדכי ביצה רמז תרסו) "ושוב מעשה שבא ליטול משכוננו מישראל ביום טוב שכבר היה פדוי מערב יום טוב ואסרתי אני משום דשעטנז הוא ואסור בטלטול הואיל ואינו רשאי ללבוש והוי כלאים ויש שנחלק עלי והתירי ושלחתי למורי הרב רבנו שמחה וזה אשר השיב לי... ושעטנז אינו אסור לטלטל דתורת כלי עליו מידי דהוה אסנדל המסומר דאסור לנעלו ומותר לטלטלו בפרק קמא דביצה ומדקא שקיל וטריי אכלאים למאי חזי והא לא חזי לא למלבוש ולא למימך תותי ש"מ שמותר לטלטל שמחה בר שמואל". ונלמד מדבריו שסובר רבנו שמחה שכל שיש תורת כלי עליו אינו מוקצה אפילו אם אסור לטלטלו (וכגון שרובץ עליו איסור וכד').

איברא דמצאנו שדעת המהר"ם מרוטנבורג (בתשב"ץ קטן סי' מו וע"ע במיוחסות לרמב"ן סי' ריא) לאסור טלטול כלאים בשבת ז"ל "ואומר שאסור לטלטל מלבוש של כלאים בשבת וביום טוב. ומביא ממס' ביצה משלחין כלים בין תפורים בין אינם תפורים אף על פי שיש בהם כלאים שהם לצורך המועד. ומקשה עלה בגמרא בשלמא תפורים חזו למלבוש אלא שאינם תפורים למאי חזו. ומסיק התם בקשין דחזו להציע תחתיו. מכלל דלא חזו כלל אסור לטלטלם".

[ונראה לעניות דעתי בביאור מחלוקתם דנחלקו מה מגדיר דיני מוקצה תורת כלי, דלדעת רבנו שמחה צורת הכלי של החפץ שהוא כצורת כל חפץ אחר נותן לו תורת כלי וממילא לא שייך להגדירו כמוקצה מחמת גופו, לעומת זאת לדעת מהר"ם מרוטנבורג צורת החפץ אין בה די על מנת להגדירו ככלי אלא צריך שבימות החול תהיה אפשרות להשתמש באותו כלי אך כיון שגם בימות החול אין שימוש נורמלי באותו חפץ או כלי ממילא נחשב (לעניין מוקצה) שאין תורת כלי עליו. ונראה שזכינו לכוון לביאור הגר"א (סי' שח ס"ק צב-צג) עיי"ש].

כתב השולחן ערוך (סע' מז) "יש אוסרים לטלטל בגד שעטנז, ויש מתירים" ומשמעות דבריו שפוסק כדעת רבנו שמחה והשיטה מקובצת וכפשטות הגמרא בביצה. והמהרש"ל (ים של שלמה ביצה פ"א סוף סי' מד) כתב "וענין טלטול בגד כלאים שכתב פה האור זרוע להתיר וכן המרדכי, שדיתי ביה נרגא בפרק כירה סי' לד, אם לא לצורך גופו ומקומו". ומשמעות דברי מהרש"ל שהבין שרבנו שמחה החשיב בגד שעטנז ככלי שמלאכתו להיתר והתיר לטלטלו אפילו מחמה לצל, והמהרש"ל חולק על זה וסובר דכיון שאסור בלבישה חשיב ככלי שמלאכתו לאיסור ומותר לטלטלו רק לצורך גופו ומקומו.

ובמגן אברהם (ס"ק עד) הביא להעיר על דברי השולחן ערוך מדברי המהרש"ל שמתיר רק לצורך גופו ומקומו, ואחר כך הביא לדברי האגודה דס"ל כמהר"ם מרוטנבורג לאסור כל טלטול בשעטנז. וממה שהביא המגן אברהם למהרש"ל כחולק על השולחן ערוך משמע דס"ל שהשולחן ערוך התיר טלטולו אפילו לצורך גופו ומקומו. [ובעניי נראה דלכאורה אין כאן כל מחלוקת וגם מה שהתירו רבנו שמחה והשולחן ערוך הוא רק לצורך גופו ומקומו שהרי אם כלי ששימושו המרכזי אסור בשבת בלבד לא התירו לטלטלו מחמה לצל, כל שכן כאן שאסור בשימושו המרכזי כל השבוע שאין לטלטלו מחמה לצל. וכן מפורש בלשון חידושי הרשב"א והשיטה מקובצת כנ"ל. אמנם שמעתי לבאר שכיון שישנם שימושי היתר בבגד שעטנז כגון לכסות כלים וכד', וכיון שאין לובשים את הבגד (מחמת איסור שעטנז) ממילא הופכים שימושים אלה לשתמישו העיקרי ואם כן יהיה דינו ככלי שמלאכתו להיתר ויהיה מותר לטלטלו אפילו מחמה לצל].

האליה רבה (ס"ק פח) כתב שנראה עיקר כדעת האוסרים בטלטול אפילו לצורך גופו ומקומו שכן כתבו האגודה התשב"ץ והרמב"ן (ונראה לענ"ד להעיר בזה שאין כאן שתי דעות והתשובה שיש במיוחסות לרמב"ן היא של המהר"ם מרוטנבורג).

וכן כתב הגר"ז (שח סע' פה) דהלכה כמהר"ם מרוטנבורג וביאר כדברינו לעיל "יש אוסרים לטלטל בגד שעטנז של ישראל אפילו לצורך גופו ומקומו מפני שאינו ראוי לכלום לא להתלבש בו ולא להציעו תחתיו אם אינו בגד קשה על דרך שנתבאר ביו"ד סי' שא, ויש מתירים לצורך גופו ומקומו מפני שמכל מקום יש תורת כלי עליו אלא שמלאכתו לאיסור, והעיקר כסברא הראשונה מפני שאין תורת כלי מועיל אלא לכלי שמלאכתו לאיסור בשבת בלבד אבל בחול מלאכתו להיתר שאף אם בשבת אינו ראוי כלל לשום תשמיש מותר לטלטלו הואיל ויש עליו תורת כלי דהיינו שראוי הוא למלאכתו בחול כגון נר שמדליקין בו נפט שבשבת אינו ראוי לכלום ומותר לטלטלו

ג. כלי שמלאכתו לאיסור שאין לו שום תשמיש היתר בשבת – כלי שמלאכתו לאיסור שאינו ראוי בשבת לשום מלאכת היתר בעולם (וכגון נר של חלב או שעווה) דינו כמוקצה מחמת גופו, ויש מהפוסקים שכתב שאינו כמוקצה מחמת גופו ומותר לטלטלו לצורך מקומו.

מפני שיש עליו תורת כלי כמו שנתבאר למעלה אבל אם גם בחול אינו ראוי למלאכה כגון בגד שעטנז שאסור להתלבש בו גם בחול אין עליו תורת כלי ומלבוש כלל שאף שראוי להשתמש בו תשמיש אחר כגון לכסות בו כלים או להאהיל בו למעלה מראשו וכיוצא בתשמישים אלו שאין הבגד מיוחד להם ולא נעשה בשביל כך אינן מורידין עליו תורת כלי אלא אם כן ייחדו לכך כמו שכל צדורות ואבנים שהם ראויים לכיסוי כלים ואף על פי כן אין עליהם תורת כלי על ידי כך אלא אם כן ייחדם לכך כמו שנתבאר למעלה ואין מועיל כלל להבגד מה שיש עליו צורת ותואר מלבוש כיון שאסור ללבושו כמו שאין מועיל למאכל האסור באכילה בשבת להתירו בטלטול מפני שיש עליו תואר אוכל ותורת אוכל עדיף מתורת כלי". וכן כתבו המשנ"ב (ס"ק קסא) והכף החיים (ס"ק רסג) וכן נראה גם באבני נזר (או"ח נ"ה) שהעיקר לאסור טלטולם אפילו לצורך גופו ומקומו. בעניין מתי נחשב בגד שעטנז כעומד לצורך גוי ואז פקע ממנו שם מוקצה ע"י בשמירת שבת כהלכתה (מהד"ג פ"כ ס"ק קמג).

ג) ע"י בהערה הקודמת וע"י בערוך השלחן (סי' שח סע' כג וע"ע בסי' רעט סע' א) שכתב "ופתילה מקרי כלי ושיורי פתילה מקרי צדורות ואם הפתילה ראויה לאיזה תשמיש מותר לטלטלה לצורך גופה או מקומה אבל נר של חלב או של שעווה דאינן ראויים לשום מלאכת היתר בעולם אסורים אפילו לצורך מקומן כיון דאין להן צורך גופן כלל ממילא דהויין כצדורות ואבנים דלא כיש טועים בזה ואומרים דנר שלימה מותרת בטלטול. וכן הנרות שלנו שמדליקין בהם נרות או שמנים כמו לאיכטער"ס ולאמפי"ן אף על פי שלא הדליקו בהן באותה שבת או אפילו לא הדליקו בהם עדיין כלל הויין מוקצה גמורה כצדורות ואבנים כיון שאין ראויים לשום מלאכת היתר ולא דמי לאלו שבזמן הגמרא שהיו דולקין שמן בכלים גמורים וראוי לזכור זאת ולא לטעות בזה..." וכדברי הערוך השלחן שחשיב מוקצה מחמת גופו אפילו שיש לו תורת כלי כיון שאין לו כל שימוש בשבת כתבו גם הפרי מגדים (סי' שח א"א ס"ק יב) והאבני נזר (שם) וכן כתב בשו"ת באר משה (ח"ח סי' כא ס"ק ב). וע"ע בשו"ת אז נדברו (ח"א סי' עט ס"ק קנה).

[אמנם נראה לענ"ד להעיר בהנ"ל מדברי הרשב"א בתשובה (ח"א סי' תרו) שכתב "כל מוקצה בין מחמת איסור בין מחמת מיאוס כל שיש תורת כלי מותר לטלטלו לצורך גופו ולצורך מקומו. ולא אמרינן מוקצה אסור בטלטול אפילו לצורך גופו ומקומו אלא בשאין לו תורת כלי כביצה או גרעיני תמרה וקליפין ועצמות וכיוצ"ב. אבל כשיש לו תורת כלי אין הפרש בין מוקצה מחמת מיאוס למוקצה מחמת איסור לטלטלו לצורך גופו ומקומו. ולא הוציאו מכלל זה אלא מסמר הגדול וחבירו המיוחד לו מקום". ומשמע מדברי הרשב"א שפרט למוקצה מחמת חסרון כיס אין כל מציאות של דבר שיש לו תורת כלי ויכנס לגדרי מוקצה מחמת גופו. וע"ע בחידושי הרשב"א (שבת קנד ב ד"ה והא).]

אחר זאת מצאתי בשו"ת תפלה למשה (ח"א סי' טז) שהאריך בזה והסיק שכיון שתורת כלי עליו ואינו מקפיד בימות החול מלטלטלו מותר גם בשבת לטלטלו לצורך מקומו (אמנם לצורך גופו א"א לו לטלטל כיון שאין לו תשמיש היתר). וע"ע במשנ"ב (סי' שח ס"ק לד).

ד. **טלטול מוקצה מחמת גופו לצורך גופו ומקומו** – מוקצה מחמת גופו הוא מוקצה חמור ואסור לטלטלו אפילו לצורך גופו ומקומו.¹

ה. **יחוד מוקצה מחמת גופו על מנת להתיר טלטולו** – ישנה אפשרות להתיר טלטול מוקצה מחמת גופו בשבת והיא ע"י שייחד אותו לתשמיש היתר, ויש לחלק בדין זה בין יחוד לתשמיש שדרך לייחדו לכך ובין יחוד לתשמיש שאין דרך לייחדו לכך וכמו שנבאר לקמן.²

ו. **יחוד מוקצה מחמת גופו לתשמיש שאין דרך לייחדו לכך** – הרוצה להשתמש בשבת במוקצה מחמת גופו לצורך תשמיש שאין רגילות להשתמש בו לכך וכגון שרוצה לכסות קדירה באבן, צריך לפני שבת לייחדה לכך לעולם.³

אם היה רגיל להשתמש בו לאותו תשמיש בימות החול (וכגון שהיה רגיל לכסות את הקדרה עם האבן) חשיב כייחדו ומותר אפילו אם לא יחוד בפירושי.⁴

ז. **יחוד מוקצה מחמת גופו לתשמיש שדרך לייחדו לכך** – הרוצה להשתמש בשבת במוקצה מחמת גופו לצורך תשמיש שישנה רגילות להשתמש בו לכך וכגון שרוצה לפצח אגוזים עם אבן, צריך לייחדו לכך לפני שבת, אלא נחלקו הפוסקים בדינו, י"א שדי במה שמייחדו לכך לאותה שבת בלבד וי"א שצריך לייחדו לכך לעולם. דעת השולחן ערוך להקל בזה שדי בייחוד לאותה שבת והמשנ"ב כתב לסמוך על זה במקום צורך.⁵

ד) כתב בשו"ת מהר"ם מרוטנבורג (דפוס פראג סי' תקיח) "...וכלי שמלאכתו לאיסור אם צריך לגופו או למקומו מותר לטלטלו לבד מעץ ואבן שאינו כלי". וכן מבואר בעוד ראשונים שמוקצה מחמת גופו אסור בטלטול אפילו לצורך גופו ומקומו. וכן פסקו הרמ"א (סי' שח סע' ז) והערות השולחן (סי' שח סע' כד) וכן כתבו עוד אחרונים רבים.

ה) כתב השולחן ערוך (סי' שח סע' כב) "אסור לכסות פי חבית באבן או בבקעת או לסגור בהן את הדלת או להכות בהן בברזא, אף על פי שחשב עליה מבעוד יום אסור אלא אם כן יחדה לכך לעולם אבל יחדה לשבת זה בלבד לא. וה"מ בדבר שאין דרכה לייחדה לכך כגון הני דאמרו אבל בכל מידי דאורחיה בהכי כגון לפצוע בה אגוזים ביחוד לשבת אחת סגי. ויש מי שאומר דלא שנא. ויש אומרים שצריך שיעשה בה שום מעשה של תיקון מבעוד יום". מתבאר מדבריו שבדין יחוד למוקצה מחמת גופו יש לחלק בין יחוד לשימוש שאין דרך לייחדו לכך ובין יחוד לשימוש שדרך ליחודו לכך וכמו שנבאר בעז"ה לקמן (סע' ו-ז).

ו) מבואר בדברי השולחן ערוך (שם) שבייחוד לצורך שאין רגיל להשתמש לכך צריך לייחדו לעולם, וביארו הגר"ז (סע' נג) והמשנ"ב (ס"ק צא) שעל ידי היחוד חשיב כלי, ומשמע דאחר כך לא הוי מוקצה כלל (משנ"ב סוס"ק צב). [בשו"ת שבט הלוי (ח"ה סי' מ ס"ק ג) הביא ממה שכתב הגרע"א שהמייחד נייר כתיבה לשם קינוח צריך שייחדו לעולם, והשבט הלוי הקשה שהרי כל מה שצריך ייחוד לעולם הוא דווקא אם דרך העולם שאחר השימוש בו חוזר להיות מוקצה כמקודם (וכגון באבן), אך דבר שאחר השימוש אי אפשר לעשות בו עוד שימוש (וכגון נייר שקינח בו) מה שייך ייחוד לעולם ונשאר בצ"ע].

ז) עי' משנ"ב (סי' שח ס"ק צג).

ח) עי' בשולחן ערוך (שם) שכתב שדי בייחוד לשבת אחת וכ"כ הגר"ז (סע' נג) ובמשנ"ב (סי'

לדעת הסוברים שדי בייחוד לאותה שבת, ה"ה שדי בכך שיעשה בו מעשה לאותו צורך פעם אחת מבעו"י ואז יהיה מותר לטלטלה אפילו לא יחדה כלל"ט.

ח. התועלת בייחוד המוקצה לתשמיש שדרך לייחודו לכך – אם ייחד את המוקצה לאותה שבת לתשמיש שדרך לייחודו לכך, מועיל הייחוד להתיר טלטולו לכל צורך ולא רק לשם מה שייחד אותו'.

ט. צורת הייחוד – כשמייחד את המוקצה לתשמיש שדרך לייחודו לכך די בייחוד במחשבה"א, אמנם נחלקו הפוסקים במקרה שמייחד את המוקצה לתשמיש שאין דרך לייחודו, יש מהפוסקים שכתבו שדי במה שייחד במחשבה את המוקצה לשימוש, ויש מהפוסקים שכתבו שחייב להוציא את הייחוד בפיו"ב.

י. האם צריך שהייחוד יהיה לשם שימוש – נחלקו הפוסקים האם בשביל להפקיע דין מוקצה הייחוד חייב להיות לשם שימוש, או שגם ייחוד לשם קישוט הבית לשבת או לחג מועיל להפקיע מהם דין מוקצה (וכגון הרוצה לשטוח אילנות בחג השבועות בבהכנ"ס האם די במה שחשב לייחדם לשם שטיחתם בבהכנ"ס או שצריך לייחדם לשם תשמיש כגון להבריא באמצעותם זבובים וכד')"ג.

שח ס"ק צז) כתב לסמוך על זה במקום צורך.

(ט) עי' בהל"כ (סי' שח ד"ה ביחוד).

(י) כ"כ הגר"ז (שם), הבן איש חי (ויגש ש"ב סע' א) והחזון עובדיה (שבת ח"ג עמ' צח ס"ק א), ועי' בבאור דברי הגר"ז בספר תהלה לדוד (סי' שח ס"ק ל) ובשו"ת מנחת יצחק (ח"ה סי' קכט). [ובענין ייחוד לעולם לתשמיש שאין דרך לייחודו לכך, בדברי הגר"ז שם לא כתב דינו במפורש, אמנם עיין שם בשו"ת מנחת יצחק שמשמעות דבריו שהבין בגר"ז שגם במקרה שכזה יהיה מותר לטלטלו לכל צורך. ושמעתי מאחד מידידי ראייה להתיר מלשון הרמב"ם (שבת פכ"ו הי"ב) שכתב "וכן גיזי צמר אין מטלטלין אותן מפני שהוא מקפיד עליהן, לפיכך אם ייחד לתשמיש מותרין" וממה שסתם הרמב"ם "שייחדן לתשמיש" משמע לכאורה לכל תשמיש אפילו שאין דרכו בכך, ומאידך סתם הרמב"ם "מותרין" משמע שהותרו לגמרי בטלטול. ושאלתי בענין זה את הגרש"א שטרן שליט"א ואמר שנראה שאף בייחוד לעולם (לדבר שאין דרכו בכך) יועיל לטלטל לכל צורך שירצה משום שעצם הייחוד מפקיע לגמרי מדין מוקצה.]

(יא) כ"כ בבן איש חי (שם) [ואף שבפרי מגדים (סי' רנט א"א ס"ק ב) כתב שצריך להוציא בפיו ולכאורה היה אפשר לומר דדינו אמור אף בתשמיש שדרך לייחודו לכך ודלא כבן איש חי, אך לענ"ד זה אינו שהרי הפרי מגדים דיבר שם על ייחוד אבנים להניח סביב הקדרה ובכה"ג הוי לכאורה תשמיש שאין רגיל בכך.]

(יב) נחלקו הפוסקים האם צריך להוציא את הייחוד בפיו דעת הפרי מגדים (שם) והבן איש חי (שם) שצריך להוציא את הייחוד בפיו, ודעת המשנ"ב (סי' שח ס"ק צג) והילק"י (עמ' שצט ס"ק לו) שסגי בייחוד במחשבה ואין צריך להוציא את הייחוד בפיו, וע"ע בכף החיים (סי' רנט ס"ק ב).

(יג) עי' בכל זה בשו"ת בצל החכמה (ח"ד סי' פז) [ודע שמנהג שטיחת האילנות בבהכנ"ס אף שהוא מנהג נפוץ מאוד, הרי שחלק מגדולי ישראל התנגדו לו, עי' בספר מעשה רב (סי' קצה)

יא. ילד קטן שייחד – ילד קטן שייחד מוקצה (כדינו כנ"ל) אינו מועיל להפקיעו מדין מוקצה¹⁷.

יב. עשיית מעשה כתחליף לייחוד – אף בשימוש שאין דרך לייחדו לכך, הרי שאם עשה בגוף המוקצה מעשה המוכיח שעומד לאותו שימוש אין צורך שייחדו לכך לעולם¹⁸.

יג. התועלת בעשיית מעשה כתחליף לייחוד – על ידי מה שעשה מעשה בגוף המוקצה המוכיח שעומד לאותו שימוש התיר לטלטלו בשבת רק לצורך אותו שימוש אך לא לשאר צרכים¹⁹.

יד. שימוש במוקצה כתחליף לייחודו – אם השתמש במוקצה שבת אחת (וכגון שהטמין קדרה בצמר גפן) אין די בכך על מנת להפקיע ממנו דין מוקצה, אמנם אם בשבת שאח"כ חזר והשתמש במוקצה לאותו צורך פקע ממנו דין מוקצה, אלא אם כן היה מדובר בדבר שאין לו חשיבות ודרך להשליכו לאחר השימוש בו (כגון אבנים) שאז לא מועיל שימוש בו שתי שבתות וחייב לייחדו²⁰.

טו. טלטול מוקצה מחמת גופו בגופו – דעת רוב הפוסקים שגם מוקצה מחמת גופו מותר לטלטל בגופו (ועיין לעיל פ"א שביארנו מה נקרא טלטול בגופו)²¹.

טז. הנחת מוקצה מחמת גופו במקומו אחרי שטלטלו בהיתר – נחלקו הפוסקים האם במקרה שטלטל מוקצה מחמת גופו בהיתר יהיה מותר להניחו אח"כ במקומו או שמיד אח"כ חובה עליו להניחו מידו²².

ובליקוטים על המעשה רב (שם), חכ"א (כלל פט סע' א), משנ"ב (סי' תצד ס"ק י) וערוך השלחן (סי' תצד סע' ו).

יד) פרי מגדים (סי' שח א"א ס"ק עב).

טו) עי' גר"ז (סי' שח סע' נג), משנ"ב (סי' שח ס"ק צד).

טז) עי' גר"ז (שם), בן איש חי (שם), תהלה לדוד (שם), שו"ת מנח"י (שם) וחזון עובדיה (שם).

יז) כתבו הטור והשולחן ערוך (סי' רנט סע' א) "מוכין שטמן בהן דרך מקרה אסור לטלטלן אלא מנער הכיסוי והן נופלות...", והב"ח (ריש סי' רנט) דייק מלשון "דרך מקרה" דהיינו דווקא אם נשתמש בהם שבת אך אם נשתמש בהם שתי שבתות פקע מהם דין מוקצה, אמנם בהמשך דבריו (סע' ב) סייג זאת ואמר שאבנים ולבנים שדרך להשליכם אחר השימוש בהם לא מועיל מה שנשתמש בהם שתי פעמים וצריכים דווקא יחוד. כדברי הב"ח פסק בשו"ת מהרש"ם (ח"ח סי' מג), וע"ע בפרי מגדים (סי' רנט א"א ס"ק ב) שהביא לדברי הב"ח, וע"ע במחצית השקל (ריש סי' רנט) ובשו"ת שבט הלוי (שם).

יח) עי' בפרי מגדים (מש"ז הקדמה לסי' שח ד"ה הד' וע"ע בא"א סוף ס"ק ז) ומשמע מדבריו שרק במוקצה מחמת חס"כ הוא מחמיר אך לא במוקצה מחמת גופו, וע"ע בהגהות רע"א (סי' שב ס"ק ז), תהלה לדוד (סי' שב ס"ק ז, ש"ח ס"ק ב), משנ"ב (סי' רנט ס"ק ג) ושש"כ (פכ"ב סע' לד וס"ק פ).

יט) כתב המגיד משנה (שבת פכ"ה ה"ה) "וכתבו המפרשים ז"ל כשהוא מטלטל כלי שמלאכתו

לאיסור לצורך מקומו אין אומרים כיון שסלקו מאותו מקום שצריך לו לשוטמו מיד ומניחו במקומו אלא כיון שמטלטלו לצורך מקומו מניחו באי זה מקום שירצה ויש ראיות לזה ועיקרן וכן איתא בתוס' (ביצה ג ב ד"ה אבל) ובר"ן (ב א ד"ה ומינה). וכן פסק בשולחן ערוך (סע' ג). וכ"כ בשו"ת רב פעלים (ח"א או"ח סי' כג ד"ה מיהו נראה) שמותר לשים כלי שמלאכתו לאיסור במקומו אחר שטלטלו לצורך גופו או מקומו, והביא ראיה לדבר מדברי הירושלמי. וע"ע מש"כ בזה לעיל.

יש לעיין בטעם הדבר מדוע התירו לטלטל את החפץ למקומו וכן האם היתר זה הוא דווקא בכלי שמלאכתו לאיסור או גם בשאר כלים. והנה כתב ר' ירוחם (נ"א ח"ב) "ומותר לטלטל הסכין ולהסירו אחר המילה דמאחר שטלטל הכלי בהיתר מחזירו לאי זה מקום שירצה אף על פי שאין לו תינוק אחר למול כך כתב הרמב"ן בתשובה". לעומתו מצאנו במהרי"ל (הלכות מילה אות כא) "וצוה מהר"י ס"ג שתכף אחר המילה יסירו מידם כל צורכי המילה דחשובים מוקצה להלאה שאין צורך בהן עוד. וגם המוהל לא יחזור ליטול האיזמל מן החול שהטיל שם עם הערלה בהיותו בהול על הפריעה".

הרמ"א (יו"ד סי' רסו סע' ב) פסק כדעת ר' ירוחם "ומותר לטלטל האיזמל לאחר המילה להצניעו בחצר המעורב אע"ג דאינו צריך לו עוד באותו שבת, דהא לא הוקצה בהש"מ מאחר דהיה צריך לו באותו שבת, כן נ"ל". גם רש"ל (הביאו הט"ז יו"ד שם ס"ק א) פסק כרמ"א להתיר לטלטלו ולהצניעו אחר המילה. וכן פסקו אברהם (או"ח סי' שלא ס"ק ה) והבית מאיר (או"ח סי' שח על מגן אברהם ס"ק ז).

אמנם הט"ז (שם) הקשה עליהם מכמה סוגיות דטעם דאין מוקצה לחצי שבת אינו שייך כאן, והוסיף שגם ברמב"ן נראה דכל מה שהתירו הוא דווקא להצניעו באותו חדר בשביל שלא יתקלקל האיזמל, שנראה שטעמו של הרמב"ן שחיישינן שאם תדרוש ממנו לזורקו במקומו יש חשש שיתקלקל ולכן לא יסכים מעיקרא למול לכן התירו סופם משום תחילתם. הש"ך בנקה"כ (על הט"ז שם) דחה לקושיות הט"ז, אך הוסיף שנראה שכל מה שהתיר הרמ"א הוא דווקא להצניעו אך לא לטלטלו בחנם, ומשמע שגם הוא לא ס"ל שטעם ההיתר משום שאין מוקצה לחצי שבת דאם לא כן היה לנו להתירו גם שלא לצורך הצנעתו.

והנה בבבאור הגר"א (יו"ד שם ס"ק ג) כתב "ומותר לטלטל כו'. כמ"ש בפ"ג די"ט אין מוקצה כו' אבל מהרי"ל כתב דמיד אחר המילה יזרוק האזמל מידו ודרכ"מ כתב שנראה לו דברי רי"ו ואשתמיטתהו דברי תוספתא וירושלמי מפורש כדברי מהרי"ל שבתוספתא ספ"ב דסוכה רי"א י"ט הראשון של חג שחל להיות בשבת כיון שיצא י"ח בו אסור לטלטלו ובירושלמי ספ"ג שם הניחו בארץ אסור לטלטלו ולא שייך כאן אין מוקצה דבאמת מוקצה הוא אלא שמותר משום צורך מצוה וכן השיגו בט"ז ע"ש וגם מ"ש מהרי"ל שצריך לזרוק מידו הדין עמו ואע"ג דגבי מל"א כשמטלטלו לצורך מקומו מותר להצניעו כמ"ש באו"ח סי' שח סע' ג כאן אסור וראיה מ"ש מספ"ב דשבת שמעתי שאם בא כו' מקום כו' דדוקא בכלי שמלאכתו לאיסור שאינו מוקצה שמותר לטלטל לצורך גופו ומקומו רק מחמה לצל אסור דהוי שלא לצורך דאפילו ר"ש דל"ל מוקצה כלל מודה בזה כמ"ש תוס' ספ"ב דשבת שם דאינו מחמת מוקצה וכמו כלי שמלאכתו להיתר שלא לצורך כלל בזה מותר כיון שמטלטל לצורך מה שאין כן במה שאסור לטלטל אף לצורך מקומו וברייתא דשם אוקמהו כר' נחמיה... ומ"ש סופן משום תחלתן אינו ענין לכאן דלא אמרו אלא בשמחת י"ט ובירושלמי הנ"ל הניחו בארץ כו' ובי"ט מתירין להחזיר התריסין וליתן לפני הדורסין".

[ז"ל התוספתא שהביא הגר"א (סוכה פ"ב הי"ג) "יום טוב הראשון של חג אין אדם יוצא ידי חובתו

בלולבו של חבריו אלא אם כן נותנו לו במתנה גמורה מעשה בר"ג וזקנים שהיו באין בספינה ולא היה עמהן לולב לקח ר"ג לולב בדינר זהב כיון שיצא בו ידי חובתו נתנו לחבירו וחבירו לחבירו עד שיצאו כולן ואח"כ החזירוהו לו ר' יוסי או' יום טוב הראשון של חג שחל להיות בשבת כיון שיצא בו ידי חובתו אסור לטלטלו" והגר"א הוכיח דבריו מדברי ר' יוסי בסוף התוספתא (דממש"כ"א אסור לטלטלו" משמע שנאסר לגמרי ואפילו שנלקח מתחילה בהיתר אין לי לטלטלו כעת ע"מ להניחו במקומו) ועיי"ש במנחת ביכורים דציין לדברי הגר"א אמנם עיי"ש בחסדי דוד שכתב "והרמב"ם והפוסקים לא פסקו כר' יוסי ואפשר דסברי מדקתני ר' יוסי אומר משמע דרבנן פליגי אע"ג דלא אשכחן להדיא" ולפי"ז אפשר אולי לתרץ את הוכחת הגר"א ודוחק.

ז"ל הירושלמי שהביא הגר"א (סוכה פ"ג הי"א) "חברייא אמרין דברי ר' יוסה שמ"ע דוחה למצוה בלא תעשה אמר לון ר' יוסי לא מן הדא אלא מן הדא דאמר ר' אילא ותניי תמן כך היה המנהג בירושלם אדם הולך לבהכנ"ס ולולבו בידו קורא את שמע ומתפלל ולולבו בידו נכנס לבקר את החולה ולולבו בידו לשאת את כפיו ולקרות בתורה נותנו לחבירו הניחו בארץ אסור לטלטלו אמר ר' אבון זאת אומרת שהוא אסור בהנייה תני מטלטלין עצי בשמים להריח בהן לחולה בשבת רבנן דקיסרין אמרין ערבה מותר להניף בה לחולה בשבת" ועיי"ש בקר"ע.

ז"ל הגמרא בשבת שהזכיר הגר"א (לה ב) "תנו רבנן שש תקיעות תוקעין ערב שבת... אמר רבי יוסי ברבי חנינא שמעתי שאם בא להדליק אחר שש תקיעות מדליק שהרי נתנו חכמים שיעור לחזן הכנסת להוליך שופרו לביתו, אמר לו אם כן נתת דבריך לשיעורין, אלא מקום צנוע יש לו לחזן הכנסת בראש גגו ששם מניח שופרו לפי שאין מטלטלין לא את השופר ולא את החצוצרות. והתניא שופר מיטלטל וחצוצרות אינם מיטלטלין... אלא לא קשיא, הא רבי יהודה הא רבי שמעון הא רבי נחמיה". והנה הגמרא העמידה את מה דאיתא שאסור לקחת את השופר למקומו אחר שימוש (אפילו שנטלו בהיתר) אליבא דרבי נחמיה דס"ל שאף על פי ששופר הוא כלי שמלאכתו לאיסור אין היתר לטלטלו כלל כיון שאין כלי ניטל אלא לצורכו המיוחד לו, אמנם לשאר התנאים שמתירים טלטול לצורך גופו ומקומו בכלי שמלאכתו לאיסור ממילא נתיר לו גם שופר ליטלו אחר כך למקומו, אמנם מכאן מוכח דבמוקצים המוסכמים לכו"ע שאין כל היתר לטלטלם וכגון מוקצה מחמת גופו או מחמת חסרון כיס, יהיה אסור ליטלם למקומם אחר גמר השימוש בהם.

וע"ע מגן אברהם (סי' רסו ס"ק יט) וביאור הגר"א (שם ס"ק טז).

ואם כן הגר"א מוכיח מבבלי ירושלמי ותוספתא דהעיקר להלכה כמהרי"ל ורק במקרה של כלי שמלאכתו לאיסור היתרו אחר השימוש לטלטלו למקומו, וטעם הדבר דכלי שמלאכתו לאיסור אינו מוקצה אלא הוא כלי שהגבילו את היתרי הטלטול שלו לצורך, אך חלק ממה שהגדירו לטלטול לצורך גופו ומקומו כצורך הוא כולל גם הנחתו במקומו בסוף השימוש. אמנם מוקצה מחמת גופו או מחמת חסרון כיס הוא מוקצה ואין היתר לטלטלו ומה שמטלטל הסכין לצורך מילה אינו משום שחשיב טלטול לצורך אלא משום שהמילה דוחה (או מתירה) את השבת. וכדברי הגר"א פסקו גם האבן העוזר (רס"ו בהג"ה סע' יב), התוספת שבת (רס"ו ס"ק כ"ט), המקו"ח (לגר"י מליסא על מגן אברהם ס"ק ז), הפרי מגדים (רס"ו א"א י"ט) והדעת תורה (רס"ו סע' י"ב) [ועיי"ש בתוספת שבת בביאורי המהדיר על התוספת שבת שכתב שהגר"א הסכים עם התוספת שבת בדין אך לא בטעמו והביא מהמשנ"ב שהביא בשם הגר"א שטעמו שנטלו באיסור, ולענ"ד יש להעיר שאף שבאמת הגר"א פליג גם בזה וכמש"כ בביאור הגר"א בס' רס"ו, הרי שבביאור הגר"א ביו"ד מבואר שגם בחילוק זה בין מוקצה לכלי שמלאכתו לאיסור חולק הגר"א וכמו שכתבנו למעלה].

יז. **טלטול מוקצה מחמת גופו מחמה לצל על ידי גוי** – אין היתר לומר לגוי לטלטל בשבילו מוקצה מחמת גופו מחמה לצל (דהיינו כדי לשמור את המוקצה שלא ינזק וכדומה)². אמנם אם אי טלטול המוקצה יגרום להפסד גדול מותר לומר לגוי לטלטל³.

יח. **מוקצה בצעצועים** – לדעת הרמ"א וגדולי אשכנז כדור ושאר צעצועים אינם מוקצה (אלא אם כן מדובר בצעצוע חשמלי וכד' שלעיתים הם כלי שמלאכתו לאיסור) ומותר לטלטלם ולשחק בהם בשבת (וכמובן שכל זה אמור לגבי קטנים אך לגדולים, אף שאינו מוקצה, ראוי ונכון שינצלו את יום השבת ללימוד התורה"ק ולא לבזבז זמנם לריק).

ונראה להביא סייעתא (סייעתא זו הזכיר החק יעקב המובא לקמן) לדבריהם ממש"כ בשו"ת מהר"י וויל (סי' קצג) לגבי הפרשת חלה ביום טוב מהמצות "ואל יפריש חלה מן העיסה דאם כן היה אסור לאפותה דהוי אפייה שלא לצורך. אלא יעשה עוגה קטנה ולא יקרא לאותה עוגה שם חלה כלל. ולאחר אפייה יניח כל המצות בכלי ויזהר שלא יהא יוצא שום מצה לחוץ לכלי והעוגה קטנה יהא נוגע לכל המצות. והכי משמע בהג"ה באשר". ויטלטלם אצל התיבה או כלי שרוצה להניח בתוכו החלה ויברך להפריש חלה. ויניחנו בתוך הכלי ואל יטלטל החלה לאחר הפרשתה אע"ג דאיכא כהן קטן בעיר דאין נוהגין לתת החלה לכהן קטן ומעתה הוי מוקצה. והטעם נ"ל דחיישינן שמא יפרר ואתי לידי תקלה או שמא משום דלא מוחזקין בזמן הזה בכהן ודאי. ובחובה"מ ישרוף החלה". והנה ממה שאסר המהר"י וויל לטלטל את החלה אחר שקרא לה שם מוכח דלא ס"ל שכל מוקצה שהוא בידו יכול להוליכו ולהניחו היכן שירצה, ונראה טעמו דכיון שחלה היא מוקצה חמור לא התירו להוליכו.

וכעין זה מצאנו בחק יעקב (סי' תמו ס"ק ד וע"ע בפרי מגדים שם מש"ז ס"ק ב ובדעת תורה סי' שח סע' ג ד"ה ומותר) שכתב שלמורה הוראה יהיה חדר או ארגז מיוחד בפסח כדי שאם יחמיץ לשואל דבר מה יוכל מיד להניחו שם שהרי אחרי שהוחמץ כבר הוי מוקצה ואסור לטלטלו יותר (ומשמע לכאורה אפילו שהוא בידו).

[נראה להביא קצת טעם לשיטת החולקים על הגר"א והוא על פי מה שכתב האו"ש (הל' שבת פכ"ד הי"ב) לבאר את טעם ההיתר להניח את המוקצה במקומו בסוף השימוש והוא על פי דברי רש"י והראב"ד שגזירת טלטול היא משום גדר דהוצאה, ואם כן הרי כאן תחילת הטלטול אינו בשביל הוצאה ובכה"ג אפילו יוציא לבסוף הרי זה פטור (כיון שלא היתה תחילת מחשבתו להוציא) ואם כן כיון שתחילת הטלטול לא היה לשם הוצאה אלא לצורך מקומו לא גזרו בו חכמים גזירת טלטול ויכול לטלטלו להיכן שירצה (ואולי אפשר להביא סייעתא לדברי האור שמח ממה שכתב בשו"ת מהר"ם מינץ סי' קטו עיי"ש). ואף על פי שהאור שמח כתב במפורש טעם זה דווקא לגבי כלי שמלאכתו לאיסור לכאורה נראה טעמו נכון גם לגבי שאר סוגי המוקצה.]
וע"ע לעיל (פ"ב סע' יב) מה שדנו לגבי כלי שמלאכתו לאיסור אם ההיתר הנ"ל הוא דווקא בנטל בהיתר או גם בשכח ונטלו.

כ) עי' לעיל (פ"ב סע' יד) מש"כ לגבי טלטול כלי שמלאכתו לאיסור ע"י גוי. אמנם במוקצה מחמת גופו כתב הגר"ז (סי' רעו סע' י) שאסור לטלטלו ע"י גוי מחמה לצל כיון שאסור לטלטלו בטלטול מן הצד מחמה לצל. וע"ע בשו"ת חזון נחום (ח"ט ריש סי' לג). ובעניין אמירה לגוי לטלטל מוקצה במקום נזק והפסד עי' בשולחן ערוך (סי' שלד סע' ב) ובמשנ"ב (שם ס"ק ח-ט).

כא) עי' שולחן ערוך (סי' שז סע' ה) ובמשנ"ב (שם ס"ק סח).

ודעת השולחן ערוך וגדולי ספרד שכדור ושאר צעצועים הם מוקצה מחמת גופו ואסור לטלטלם ולשחק בהם בשבת, ויש שכתבו שבימינו שצעצועים מיוצרים במפעל גם השולחן ערוך יסכים שאינם מוקצה²¹.

כב) בירושלמי תענית (פ"ד ה"ה) "טור שמעון הוה מפיך תלת מאון דגרבין דמרקוע לקייטא כל ערובת שובא ולמה חרב י"א מפני הזנות וי"א שהיו משחקין בכדור" (ועי' במקו"ח סי' שח סע' מה שרצה לומר שמשמעות מהירושלמי שאסור לשחק בכדור גם בחול). ובאיכה רבה (פרשה ב סי' ד) "טור שמעון הוה מפיך תלת מאה גרבין ולמה חרבו אי תימא מן הזנות, והלא לא היתה אלא ריבה אחת והוציאוה משם, א"ר הונא משום שהיו משחקין בכדור בשבת".

מצאנו מחלוקת בין הראשונים הנובעת בין היתר מדרך הביאור של הירושלמי. כתב בשבלי הלקט (סי' קכא) "ומורי ר' יהודה אחי שני פי' דדוקא אותו כדור שנחלקו בו ר' אליעזר וחכמים הנראה חלל שלו חשיב כלי אבל אלו הכדורים שלנו אפילו כלי לא חשיבי ומחשבת השחוק שחישב לשחק בו לא משוי ליה כלי מכל מקום בין שיש תורת כלי עליו בין שאין תורת כלי עליו נראה שאסור לשחק בו ולטלטלו בשבת ויום טוב שהרי אין צריך בטילטולן ואפילו לכסות בו פי' צלוחיתו אינו ראוי דהא ממאיס ע"י ששוחקים בו ומטניף בטיט ועפר וכן כדור של עץ אסור לטלטלה ולשחק בה ומצינו במדרש איכה טור שמעון הוה מפיך תלת מאה גרבין דמרקוע בכל ערובת שבא לאילן קייטיא ולמה חרב אין תימר משום זנות והלא ריבה אחת היתה שם והוציאוה משם ולמה חרב אמר רב הונא על ידי שהיו משחקים בכדור בשבת". והנה ממש"כ השבלי הלקט "ומחשבת השחוק שחישב לשחק בו לא משוי ליה כלי מכל מקום בין שיש תורת כלי עליו בין שאין תורת כלי עליו נראה שאסור לשחק בו ולטלטלו בשבת ויום טוב שהרי אין צריך בטילטולן" משמע שמחשבה לשם משחק בכדור לא נותנת לו תורת כלי, ועוד משמע דס"ל שאף אם תאמר שיש לו תורת כלי אסור לטלטלו בשבת משום שטלטול לשם משחק חשיב טלטול שלא לצורך כלל. [עוד משמע מדבריו שרק כדור שיש לו חלל חשיב כלי אך אם אין לו חלל לא הוא כלי (וצריך לומר שמה שכתב בסוף דבריו "ואפילו לכסות וכו'" כוונתו להסביר מדוע יחוד הכדור לצורך שכזה לא ייתן לו שם כלי). ובספר מנוחת אהבה (ח"א פי"ב תחילת ס"ק 121 וע"ע שם בד"ה ואין לומר) כתב שעוד משמע מדברי השבלי הלקט דאפילו אם יש עליו תורת כלי אין להתיר טלטולו לצורך גופו ומקומו דכיון שהוא מאוס ומטונף ומקפידים שלא לכסות בו שום כלי מחמת מאיסותו ממילא מקצה דעתו ממנו לגמרי בשבת. וע"ע במנוחת אהבה (שם ד"ה בשבלי הלקט וד"ה ובאמת) שמדבריו נראה לתלות מחלוקת השבלי הלקט ואחיו רבנו יהודה במחלוקת הרא"ש ומהר"ח אור זרוע אם ציפור העומדת לשיר הוי מוקצה או לא עיי"ש].

וכן איתא בתשובת הרמב"ם (מהד' פריימן סי' קח וע"ע במנוחת אהבה שם ד"ה ובאמת שמצאתי) שמשחקים הם מוקצה (ורק משחקים שראויים באכילה היתר שם לטלטל), [ואמנם ממה שהתיר הרמב"ם לשחק בדברים הראויים באכילה משמע לכאורה דס"ל שמשחק כן הוי טלטול לצורך, ויש לדחות שאוכלים לא היו בגזירת מוקצה כלל, אך אפשר שהרמב"ם לא ס"ל הכי וכבר הארכנו בזה לעיל וע"ע בזה בספר מנוחת אהבה (שם ד"ה ובאמת) ואכמ"ל]. וכ"כ האגור (סי' תקכא) והתניא רבתי (סי' יט ד"ה נר שהדליקו) שאין לשחק בכדור בשבת משום איסור מוקצה שאינו ראוי אפילו לצור ע"פ צלוחיתו והוי מוקצה.

[והנה במגן אברהם (סי' שח ס"ק עב) כתב על שיטה זו "ואסור לטלטל הכדור דבמחשבתו לא משוי ליה כלי (שבלי הלקט) ועי' סע' כא". ובמחצית השקל ביאר שכוונת המגן אברהם במה שציין

לסע' כא לומר שכדור יש לו (לפי דעת השבלי הלקט והשולחן ערוך) דין אבן ולאבן לא מועיל מחשבה בלחוד להוציאה מדין מוקצה. ובפרמ"ג (א"א ס"ק עב) ביאר עוד דאף שנאמר שמחשבה לא מועילה וכמו באבן (לדעת השולחן ערוך) הרי לכאורה אם שחק בו מערב שבת חשיב הכנה ואינו מוקצה, וסיים בצ"ע. ובשו"ת באר משה (ח"ב סי' כז ס"ק ב) כתב שעל פי המגן אברהם והפרי מגדים יש להתיר לשחק בכדור פינג פונג ששחקו בו מערב שבת, אך הביא מדברי המגן אברהם בסי' שלח (ס"ק ח) שלכתח' יש לחוש בזה לעובדין דחול אך למעשה אין למחות במי שמקל.

ואני הקטן לא זכיתי להבין דברי כל אלו גדולי עולם, דראשית בשולחן ערוך סע' כ מוכח שמחשבה מועילה יותר משימוש (ורק מעשה עדיף ממחשבת יחוד), והרי לשחק בו הוי שימוש ולא מעשה ואם מחשבת יחוד לא מועילה כל שכן ששימוש לא מועיל. ועוד צ"ע שהרי מלשון שבלי הלקט מוכח שאפילו אם תאמר שהכדור הוא כלי שמלאכתו להיתר יהיה אסור לטלטלו כיון שהוי טלטול ללא צורך כלל. ובר"ח רחמנא דסייען דאחר כותבי זאת ראיתי מש"כ האליה רבה (ס"ק פו) "ז"ל שבלי הלקט דמחשבת התינוק שחישב לשחוק בו לא משוי לו כלי מכל מקום בין יש תורת כלי וכו' אסור לשחוק בו ולטלטלו שהרי אין צורך בטלטלו ואפילו לכסות בו פי צלוחיתו אינו ראוי דהא ממאיס ע"י ששחקין בו וכו' ע"כ, ומגן אברהם חיסר מדבריו וטעה בהבנתו ודו"ק" ולענ"ד כוונתו להקשות כדברינו הנ"ל דראשית מחשבה לא מהני לשוות לו שם כלי, ואף אם יש לו שם כלי עדיין אסור לטלטלו דהוי טלטול שלא לצורך כלל.

אמנם יש להעיר בזה שהפרי מגדים קודם שביאר את המגן אברהם ציין לדברי האליה רבה ולכאורה אם צדקו דברינו מדוע לא משיב הפרי מגדים על קושיית האליה רבה אלא מבאר והולך לפי שיטת המגן אברהם. ונראה לענ"ד לבאר שהפרי מגדים הבין באליה רבה שקושייתו ממה שכתב האליה רבה מלשון השבלי הלקט "דמחשבת התינוק" (ולפנינו איתא "שחוק" ולא "תינוק") ומקשה מדוע המגן אברהם כותב שמחשבה לא מועילה והרי משמעות השבלי הלקט דדוקא מחשבה של קטן לא מועילה (אך מחשבת גדול כן מועילה). ויש להוכיח כנ"ל מלשון הפרי מגדים שכתב "באליה רבה אות פו ופז. והנה לשחוק לאו דווקא, הוא הדין לטלטול אסור. ואם קטן וודאי אין מחשבתו כלום...". ושמחתי מאוד כשראיתי אחר כך בשו"ת באר משה (בהערה על סי' הנ"ל) שכתב כעין דברינו בביאור הבנת הפרי מגדים באליה רבה אלא שהוא קיצר ואנו הארכנו ובר"ח רחמנא דסייען. אמנם לענ"ד אחבה"מ העיקר בביאור האליה רבה הוא כמו שכתבנו לעיל דהאליה רבה מקשה על כלל עניין התועלת על ידי מחשבה (ומה שכתב השבלי הלקט על פי גירסת האליה רבה והפרי מגדים "מחשבת תינוק", היינו משום שדיבר בהווה) ועוד מקשה שאף אם תאמר שיש לו תורת כלי עדיין הוי כטלטול שלא לצורך כלל.]

לעומת כל הנ"ל מצאנו לתוספות (ביצה יב א ד"ה ה"ג) שבבואו לתת דוגמא לדבר שיש בו צורך קצת (ולכן התירו לעשותו ביום טוב) כתב "דלאו דוקא קטן למולו דהוא הדין שלא למולו דשרי גם טיול דהא אשכחן נמי דמשחקין בכדור שקורין פלוט"א בלע"ז ביום טוב ברשות הרבים אף על גב דליכא אלא טיול". ודברי התוספות הובאו גם ברבנו ירוחם (תולדות או"ח נ"ד ח"א). על פי דברי תוספות אלה כתב הבית יוסף שמוכח שתוספות חולקים על דברי שבלי הלקט הנ"ל וס"ל שאין כל איסור מוקצה בטלטול כדור.

והב"י שם אחר שהביא לדברי התוס' כחולק על שבלי הלקט הביא לדברי הירושלמי הנ"ל שמדבריו מוכח דלא כתוס'. ויש לברר כיצד יבארו התוס' לדברי הירושלמי שהרי מדבריו מוכח לכאורה כהשבלי הלקט וכמו שכתב הב"י.

והנה בבהגר"א כתב לפרש לדעת התוס' את הירושלמי והמדרש, שלדעתם י"ל שהירושלמי מיירי בכה"ג ששחקו בכדור ברה"ר, וכעין זה ביאר גם בשו"ת אורח משפט (או"ח סי' קנב). ביאור נוסף נראה ע"פ מה שמצאנו ברוקח (סי' נה) "ויקהל משה אמר הקב"ה למשה עשו קהלה גדולה ודרוש להם ברבים הלכות שבת שילמדו ממך דורות הבאים להקהיל קהלות בכל שבת ושבת לדרוש לישראל איסור והיתר וכן דוד היה מקהיל קהלות בשבתות בשורת צדק בקהל רב והיינו דוד דגלי באסמכתא כתיב וה' עמו ואין להניח הדרשה עבור הסעודה השלישית כדאמר בפ' השולח גט. ובמדרש משלי בפס' אקת חיל מי ימלא אמר ר' חמי בר חנינא מפני מה נתחייבו שני בניו של רבי מאיר שמתו שניהם ביחד בשבת במנחה מפני שהיו רגילים להניח בית המדרש במנחה ואוכלים. בפר' בתרא דתענית בירושלמי טור דשמעון למה חרב מפני שהיו משחקים בכדור ובטליון מן התורה". ונראה דלרוקח אין איסור מוקצה בכדור ולכן פירש את הירושלמי שהחורבן היה משום ביטול תורה. על פי זה נראה לבאר גם אליבא דתוספות שכוונת הירושלמי והמדרש שהאיסור היה משום משחק בשבת אך לא עצם המשחק הוא האסור בשבת אלא מה שהיו בטלים משום כך מהדרשה בשבת וממילא אם משחק שלא בזמן הדרשה יהיה מותר. וכן מצאנו במטה משה (סי' תע"ז) שאחרי שהביא את דברי הרוקח כתב "ומשמע דלשחוק בכדור שלא בזמן בית המדרש מותר וכן כתבו התוספות בפ"ק דביצה דמותר לשחוק בכדור בשבת וביום טוב", וכן כתב בשו"ת באר משה (ח"ב סי' כז ד"ה ועל גודל).

[אמנם גם לפי הרוקח נלענ"ד שאין האיסור לשחק בכדור מנותק לגמרי מעניין השבת שהרי המעיין בתחילת דבריו יראה שמדבר שם על החיוב ללמוד תורה בשבת ובגלל שהיו עוסקים במשחק בכדור בשבת במקום ללמוד תורה בשבת נחרבה עירם. לפי"ז לא יקשה על הרוקח מדברי האיכה רבה דאפשר לפרש דחרבה משום שהיו משחקים בכדור בשבת ומחמת זה בטלים מבית המדרש]. אם כן בסיכום דעות הראשונים דעת השבלי הלקט, אגור ותניא רבתי שאין לשחק בכדור בשבת משום איסור מוקצה שאינו ראוי אפילו לצור ע"פ צלוחיתו והוי מוקצה (ובשבלי הלקט כתב שמה שמיחדים אותו לשחק בו לא חשיב צורך שבת). והוסיף השבלי הלקט שאפילו אם היה לו תורת כלי היה אסור לשחק בו דחשיב טלטול ללא צורך כלל. מאידך דעת התוס' והרוקח שאין איסור מוקצה בכדור והצורך לשחק בו ולטייל בו הוי צורך, ומה שאסרו בירושלמי הוא או בגלל שהיו משחקים ברה"ר או בגלל שהיו בטלים מן התורה.

כתב השולחן ערוך (ש"ח מ"ה) "אסור לשחוק בשבת ויום טוב בכדור". [ונראה לענ"ד שהשולחן ערוך ס"ל לגמרי כהשבלי הלקט דאפילו אם יהיה עליו תורת כלי אסור דהוי טלטול שלא לצורך כלל, וכן ביאר בדעת השולחן ערוך בספר מנוחת אהבה (ח"א פי"ב ס"ק 121 סוד"ה בשבה"ל). ואף שאפשר היה לומר שהשולחן ערוך ס"ל כהשבלי הלקט רק במה שכתב שאין לו תורת כלי, וכמו שלכאורה נראה בב"י שראה רק לדברי האגור בשם שבלי הלקט ולא לדברי השבלי הלקט עצמו (ובאגור לא נזכר הטעם דחשיב טלטול שלא לצורך כלל). אמנם לענ"ד זה אינו שהרי ידוע שמרן ראה לספר שבלי הלקט אחר שכתב את הב"י, וכמו שהעיד הב"י עצמו (סי' שח סע' כב ד"ה אחר, וע"ע בזה במנוחת אהבה שם), וממה שסתם לאסור משחק בכדור בשבת ויום טוב ולא חילק בין יש בו תורת כלי לאין בו, נראה דס"ל לגמרי כהרב שבלי הלקט שאפילו אם היה בו תורת כלי הוי טלטול שלא לצורך כלל].

וכן כתב לאסור בשו"ת מהריט"ץ (ח"ב סי' רב) "ואין להניח דברי הפוסקים בעל שבלי הלקט וגמרא ירושלמית והרב הב"י זלה"ה שפסק בש"ע א"ח סי' ש"ח סעיף מה, דאסור לשחוק בשבת

יום טוב בכדור מפני שאין שם כלי עליו ואינו ראוי לכלום אפילו לצור ע"פ צלוחית דמתטנף ומתמאס ואסור לטלטלו. ולא נחרב טור שמעון אלא על ששחקו בכדור בשבת, ונמנע מבלי עשות איסור". וכן איתא בשו"ת הרדב"ז (ח"ג סי' תרנא) תשובה מגדולי עולם מהר"י חמי ומהר"ם גאוזין ומהר"ם כפוס (שחיו בתקופת המהריט"ץ ומהריק"ש) שמשחקים הם מוקצה בשבת ואפילו משחקים של חוכמות. וכ"כ בשו"ת זרע אמת (ח"א ס"ס לג) דדינא כהשולחן ערוך. [ועוד כתב בזרע אמת שאף לרמ"א אם משחק על גבי קרקע אסור משום אשווי גומות ומה שכתב הרמ"א בסי' שלח סע' ה שאין למחות היינו דווקא בנשים וקטנים כמו שכתב הרמ"א שם ודווקא בכה"ג שודאי לו שלא ישמעו לו].

ובברכי יוסף (סי' שלח אות א) הביא לדברי החכמים שהזכרו בתשובת רדב"ז (הנ"ל) שאוסרים שימוש במשחקים, ומשמע שם שהרב ברכי יוסף ס"ל כמותם לאסור, והביא הברכי יוסף לדברי הכנה"ג שכתב "דגדולי ישראל נטפלו בו", וכתב על כך הברכי יוסף "הנח לגדולי ישראל דודאי מעשיהם לשם שמים, דאפשר דהיו חולים בחולי השחורה, ומשום רפואה לאסוחי דעתייהו בבא דוא'ג ולמהדר אתלמודייהו וכיוצא קעבדי ודי בזה". וכן כתב הכה"ח (ס"ק רנ"ז) דאליבא דמרן אסור לטלטל מיני צעצועים בשבת. ובשו"ת שלמת חיים (ח"א סי' עא) נשאל לגבי משחק של גדולים בכדור בשבת בכה"ג שאין חשש הוצאה (כיון שיש עירוב) ושואין חשש אשווי גומות (כיון שלא משחקים בכדור רגל) והשיב דאף שאין למחות במשחקים אך ודאי אין להתיר לעצמו ואפילו לא לשחק לפני תינוק שבוכה על מנת שירגע. [והוסיף שם שנ"ל שמשחק בכדור הוא מנהג רק של גויים ולא של יהודים ומשום כך החשיבו אותו מוקצה].

הרמ"א שם חלק וכתב "ויש מתירין, ונהגו להקל". דעה נוספת היא דעת המהרש"ל (יש"ש ביצה פ"א סי' לד), ט"ז (סי' תקיח ס"ק ב) ושו"ת אורח משפט (שם) שכתבו שאין להתיר למבוגרים אך בילדים יש להניח להם וגם תוס' לא הייתה כוונתם להתיר אלא רק ללמד זכות על מה שנהגו. הגר"מ פיינשטיין זצ"ל (מובא בספר טלטולי שבת עמ' 22 ס"ק ב) כתב שכל משחק הראוי לקטנים לא חשיב מוקצה ומותר לטלטלו ואפילו אינם ראויים לשום תשמיש אחר. ונלענ"ד דפסק כרמ"א. אמנם יש שכתבו שבימינו אף אליבא דהשולחן ערוך צעצועים לא חשיבי מוקצה, הראשון שראיתי שכתב כסברא זו הוא בשו"ת שאלי ציון (ח"א סי' יא סוף ס"ק א). וכן כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"ט סי' עח) ז"ל "וכדורים בזמן הזה שנעשו לכך פשיטא דתורת כלי עליהם וממילא אין תורת מוקצה בהן על כל פנים בתוך הבית, וגם על השולחן מותר מן הדין" (וע"ע שם בהמשך התשובה שכתב שבלון מותר לטלטלו בשבת אך אסור לנפחו בשבת). וכן מובא בשם הגרש"ז אויערבאך זצ"ל (הגהות ביצחק יקרא סי' שח סע' מה) והגר"ש אלישיב שליט"א (שבות יצחק) שבימינו

שהכדורים מיוצרים במפעל אינם מוקצה ומותר לטלטלם אף לדעת השולחן ערוך. [וראיתי שכתב בספר שלמי יהונתן (סי' שח סע' מה) לבאר בדעתם שפעם לא היו מייצרים צעצועים בשבת והילדים היו עושים לעצמם צעצועים מסמרטוטים וכד' וממילא יחוד חפץ לשם משחק לא חשיב יחוד חשוב ע"מ להתירו, אמנם בימינו שצעצועים הפכו לדבר חשוב שישנם מפעלים מיוחדים לצעצועים חשיבי צעצועים דבר חשוב ואף מרן יודה שעשייתו לשם משחק נותנת לו שם כלי. ולענ"ד יש לעיין בטעמו של השלמי יהונתן שהרי אחד הטעמים הברורים לאיסור בשבלי הלקט וכ"נ כוונת השולחן ערוך הוא שטלטול לצורך משחק חשיב שלא לצורך כלל, ודבר זה לכאורה לא ישתנה מחמת היצור הממוכן של המשחקים, וע"ע כעין זה בשו"ת תפלה למשה (ח"א סי' כב ס"ק א). ובמש"כ השלמי יהונתן בביאור מחלוקת הא"ר והמגן אברהם ובדברי הפרמ"ג

גם לדעת המחמירים הרי שצעצוע שמשמש רק להרגעת תינוקות נחשב ככלי שמלאכתו להיתר ומותר לטלטלו.⁷¹

כמו"כ גם לדעת המחמירים יש להקל ולומר שאין חיוב להפריש קטן המשחק בצעצועים בשבת.⁷²

עייין מש"כ בזה לעיל וע"ע מש"כ בזה בבאר משה (ח"ב בהערה על סי' כז). לעומת זאת הגר"י זילבר זצ"ל (שלמי יהודה פ"ה ס"ק יג) והגר"י יוסף שליט"א (ילק"י סי' שח סע' כו עמ' שפז ובס"ק ל) כתבו שלספרדים אסור כלל לטלטל כדור בשבת אפילו לצורך גופו ומקומו דהוי מוקצה מחמת גופו. ובענין מה שהיום מייצרים צעצועים במפעל כתב הילק"י להוכיח מפ"י הר"ש במסכת כלים שגם פעם היו מייצרים צעצועים ואף על פי כן חשיבי מוקצה. ודעת הגר"צ אבא שאול זצ"ל (הביא דבריו במנוחת אהבה שם ד"ה ובאמת) והגר"י קאפח זצ"ל והמנוחת אהבה (שם סוס"ק 121) שמשחקים לכל סוגיהם הוי מוקצה. והוסיף המנוחת אהבה שאף במקרה שהצעצועים נקיים ואין מקפידים מלהשתמש בהם שום תשמיש אף שמלשון השולחן ערוך אין הכרעה בכה"ג, הרי שלמעשה אין לטלטלם כיון שאין עליהם תורת כלי, וכמו שמוכח מלשון הרמב"ם ור' יהודה רבו של השבלי הלקט ואין לטלטלם אפילו לצורך גופם ומקומם. וע"ע בחזון עובדיה (שבת ח"ג עמ' צט-ק) שבהערה שם (ס"ק ב) הביא מחלוקת בשאלה זו אם פקע מהכדור שם מוקצה מחמת מה שמיוצר במפעל ולא הכריע אמנם עיי"ש בהלכות (סע' ד) שמשמע ממנו להקל בזה (ודלא כדעת הילק"י).

כג' עי' בספר מנוחת אהבה (שם סע' נ וס"ק 122) שצעצועים המשמשים להרגיע קטנים עד גיל שנתיים הוי כלי שמלאכתו להיתר ומותר לטלטלו וליתנו לתינוק.

כד' בשו"ת יביע אומר (ח"ז סי' לט ס"ק ד) כתב שיש לאפשר לקטנים לשחק במשחקים בשבת, ובילקוט יוסף (ס"ק לא) ביאר ע"פ דברי שו"ת יחו"ד (ח"ב סי' נה) שאין צריך להפריש קטן המשחק בהם, ואם הקטן צורח וע"מ להשקיטו מושיט לו בידו צעצוע יש לו על מי לסמוך דהוי כטלטול לצורך גופו. אמנם הוסיף לבאר שם שדין כדור חמור משאר מוקצה גם משום שאינו ראוי לכלום וגם משום שמביא לביטול תורה ועוד מכשולות.

וע"ע בספר מנוחת אהבה (ח"א פי"ב סע' נא וס"ק 126) שכתב שאפשר שלקטן עד גיל בר מצווה יש להקל ולהיתר לשחק במשחקים בשבת (ומשמע שם אפילו בכדור), ונימק זאת שבמחלוקת באיסור דרבנן לצורך קטן יכול לסמוך על המתירים.

פרק ה' | מוקצה מחמת חסרון כ"ס

א. הגדרת מוקצה מחמת חסרון כ"ס – כל כלי שמחמת שוויו חס האדם עליו ומיוחד לו מקום ואינו משתמש בו אלא לשם תשמישו אשר הוא מיוחד לו הרי הוא מוקצה מחמת חס"כ (וכגון מחשב נייד שלא משתמשים בו לתשמישים אחרים שמא ינזק).^א

יש שכתבו שמוקצה מחמת חסרון כ"ס הוא פרט מתוך מוקצה מחמת גופו ויש שסוברים שהוא נפרד ממוקצה מחמת גופו.

א) במשנה שבת (קכג ב) "רבי יוסי אומר כל הכלים ניטלין חוץ מן המסר הגדול ויתד של מחרישה. ופירש רש"י "...דהנך קפיד עלייהו, ומיוחד להם מקום, דלא חזו למלאכה אחרת". ובגמרא בשבת (קנז א) "פליגי בה רב אחא ורבינא, חד אמר בכל השבת כולה הלכה כרבי שמעון לבר ממוקצה מחמת מיאוס ומאי ניהו נר ישן. וחד אמר במוקצה מחמת מיאוס נמי הלכה כרבי שמעון לבר ממוקצה מחמת איסור ומאי ניהו נר שהדליקו בה באותה שבת. אבל מוקצה מחמת חסרון כ"ס אפילו רבי שמעון מודה דתנן כל הכלים ניטלין בשבת, חוץ ממסר הגדול ויתד של מחרישה". ופירש רש"י "חוץ מן המסר הגדול – מגירה שהיא לאומנין לקוץ בה עצים, ומוקצה מחמת חסרון כ"ס הוא, שלא ישתברו חריצים שהוא עשוי כסכין מלא פגימות". ומתבאר שהאיסור שכתב רבי יוסי הוא משום מוקצה מחמת חסרון כ"ס ועוד מתבאר שגם רבי שמעון מודה במוקצה מחמת חסרון כ"ס.

והנה רש"י (שם) ביאר שכיון שמקפיד עליהם מלעשות בהם מלאכה אחרת מיחד להם מקום ומוקצה אותם משמוש בשבת. וכן כתב הרא"ש (שבת פיז ס' ד) "כיון שמקפידים מלעשות בהן תשמיש אחר אסור לטלטלן בשבת". וכן מתבאר מהפוסקים דהשולחן ערוך כתב (ס' שח סע' א) "כל הכלים נטלים בשבת חוץ ממוקצה מחמת חסרון כ"ס, כגון סכין של שחיטה או של מילה, ואיזמל של ספרים, וסכין של סופרים שמתקנים בהם הקולמוסים כיון שמקפידים שלא לעשות בהם תשמיש אחר, אסור לטלטלו בשבת...". וביאר המשנ"ב (ס"ק ב) "חסרון כ"ס – ר"ל שמחמת חשש הפסד הוא מקפיד עליהם שלא לטלטלם ומוקצה אותם מדעתו".

ב) בשו"ת הגרע"א (מה"ק ס' כב) נסתפק אם מה שמגדיר מוקצה מחמת גופו כשונה ממוקצים אחרים (כגון כלי שמלאכתו לאיסור) הוא מה שאסור לטלטלו אפילו לצורך גופו ומקומו או שמה שמגדירו כשונה הוא מה שאינו כלי. לפי זה יש לדון בהגדרת מוקצה מחמת חסרון כ"ס האם נאמר שהוא כמוקצה מחמת גופו שהרי אסור לטלטלו לצורך גופו ומקומו, או שנאמר שכיון שיש עליו תורת כלי אינו כמוקצה מחמת גופו (ובאמת דעת הנזירות שמשון שמותר לטלטלו לצורך מקומו כיון שיש עליו תורת כלי וכמו שהבאנו לקמן ס"ק ג ועיי"ש שהבאנו שרוב הפוסקים חלקו עליו). נפק"מ תהיה בעניין ההיתר שכתב השולחן ערוך (ס' שח סע' ה) לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור על ידי כיכר או תינוק דא"ת שהעיקר במה שיש תורת כלי עליו אם כן הוא הדין למוקצה מחמת חסרון כ"ס אמנם אם תאמר שהעיקר הוא כיון שבלאו הכי מותר לטלטלו לצורך גופו ומקומו אם כן היתר זה לא יהיה נכון במוקצה מחמת חסרון כ"ס. וע"ע בהגהות ברכת אברהם אביש (על השולחן ערוך ס' שח סע' ה) שחקר גם כן כחקירתו של הגרע"א והביא ראיות לכאן

ב. טלטול מוקצה מחמת חסרון כיס לצורך גופו ומקומו – מוקצה מחמת חסרון כיס אסור לטלטלו אפילו לצורך גופו ומקומו.

ולכאן עיי"ש.

בשו"ת אז נדברו (חי"א ריש סי' כא) כתב לבאר שמוקצה מחמת חסרון כיס הוא גם מכלל מוקצה מחמת גופו, והיינו שכיון שמקצה אותו משימושים ממילא הוי כשאר דברים שאין להם שימוש שהם מוקצה מחמת גופו. על פי זה כתב האז נדברו לבאר את התמיה מדוע השולחן ערוך לא מזכיר את דין מוקצה מחמת גופו בתחילת הסימן (למרות שהוא המוקצה הבסיסי ביותר) והתשובה בזה שבסע' א' מביא השולחן ערוך דין מוקצה מחמת חסרון כיס שהחידוש בו הוא שהוא מכלל מוקצה מחמת גופו וממילא יודעים אנו גם על עיקר מוקצה מחמת גופו. ביאורו זה הוא המשך לביאורו שם דמה שהרמב"ם הביא ג' טעמים לאיסור מוקצה היינו משום דס"ל שמוקצה מתחלק לשלושה סוגים ולדעתו מוקצה מחמת חסרון כיס הוא מכלל מוקצה מחמת גופו (וכמו שהבאנו בפ"א עיי"ש). ונראה לענ"ד להביא קצת סייעתא לדברי האז נדברו מלשון שו"ת הרא"ש (כלל כב אות ח) שבכותבו על מוקצה מחמת חסרון כיס כתב "ויש דבר מוקצה מחמת מלאכתו והוא כמוקצה מחמת גופו, והוא מחמת חסרון כיס..." (אף שאולי אפשר לדחות את ההוכחה ולומר שכוונת הרא"ש רק לומר ששווה מוקצה מחמת חסרון כיס למוקצה מחמת גופו במה ששנייהם אסורים בטלטול לצורך גוף"מ). ועוד נראה להביא ראיה לדברי האז נדברו מדברי הרשב"א בתשובה (ח"א סי' תרו) שכתב שהדבר היחיד שיש לו תורת כלי ואף על פי כן דינו כמוקצה מחמת גופו הוא מוקצה מחמת חסרון כיס עיי"ש וע"ע בפרי מגדים (סי' שח א"א ס"ק יב) ובשו"ת באר משה (ח"ח סי' כט ס"ק ב).

[ונראה לעניות דעתי להעיר שדבריו מסתדרים דווקא לשיטת מאן דאמר שמוקצה מחמת חסרון כיס הוא דווקא בכלי שמלאכתו לאיסור (כמו שנביא לקמן סע' ד) אך למאן דאמר שהוא גם בכלי שמלאכתו להיתר לא נוכל לכאורה לומר כדבריו שהרי הכלי כן ראוי לשימוש בשבת והיינו לאותו תשמיש לו הוא מיוחד וממילא אינו דומה למוקצה מחמת גופו. וכמו כן כל זה טוב למה דקיי"ל שמוקצה מחמת חסרון כיס אסור בטלטול לצורך גופו ומקומו אבל לשיטת המרדכי (שנביא לקמן ס"ק ג) שמתיר לטלטלו לצורך גופו ומקומו ממילא לא נוכל לומר את הגדרתו של האז נדברו. ועוד יש לומר שדבריו טובים דווקא אם נאמר שאפילו למאן דאמר שיש היתר לטלטול על ידי כיכר או תינוק בכלי שמלאכתו לאיסור אסור לעשות כן במוקצה מחמת חסרון כיס, אך אם תאמר שיש בו היתר לטלטול על ידם (וכנ"ל) נראה שלא נוכל לומר את הגדרתו של האז נדברו.]

ג) בתוספות (קכג ב ד"ה וסכינא) "וסכינא דאשכבתא – פירש בקונטרס סכין שהקצבים מקצבין בה בשר ויש מפרשים סכין ששוחטין בה שמקפיד שלא תיפגם ויש ליזהר שלא לטלטלו אפילו לצורך גופו דהוי כיתד של מחרישה דאפילו ר"ש מודה כדאמרין בסוף מכילתין". והיינו דבמוקצה מחמת חסרון כיס אין היתר לטלטל אפילו לצורך גופו ומקומו (שתוס' למדו לאסור גופו וכל שכן מקומו ודלא כנזירות שמשון המובא לקמן), וכן נראה דעת הרמב"ם, הרא"ש, ר' ירוחם והטור (עיי' בית יוסף סי' שח ובדרכי משה ס"ק ב) וכן מפורש בתוספות רי"ד (שבת קנד ב ד"ה והא) ובתשובת הרשב"א (שם וע"ע בביאור דעת הרשב"א בשו"ת תפלה למשה ח"א סי' טז ס"ק ה ובחידושי הרשב"א מהדורת מוסד הרב קוק שבת קנד ב ד"ה והא ובהערות שם ס"ק 56).

לעומת זאת כתב המרדכי (סי' שטו) "חוץ מן המסר הגדול מיהו לצורך גופו או לצורך מקומו מותר כדמשמע פרק כל הכלים והוא הדין לנר שהדליקו בו באותו שבת אבל צרורות ומעות וכל

ג. היתר ככר או תינוק במוקצה מחמת חסרון כיס – לדעת חלק מהפוסקים יש להתיר טלטול מוקצה מחמת חסרון כיס ע"י שיניח עליו תינוק או כלי שמלאכתו להיתר.

ד. מוקצה מחמת חסרון כיס בכלי שמלאכתו להיתר – יש אומרים שמוקצה מחמת חסרון כיס שייך רק בכלי שמלאכתו לאיסור אך כלי שמלאכתו להיתר אין שייך להגדירו כמוקצה מחמת חסרון כיס אפילו אם הוא יקר מאוד ומייחד לו מקום ומקפיד מאוד שלא לעשות בו שימושים אחרים (וכגון גביע קריסטל יקר וכד').

ויש אומרים שגם לכלי שמלאכתו להיתר, שהוא יקר ומקפיד עליו שלא לעשות בו כל שימוש אחר שמא ייזק יש דין מוקצה מחמת חסרון כיס.

ודעת רוב הפוסקים לחלק ולומר שבסתם כלי שמלאכתו להיתר לא שייך גדר מוקצה

דכוותיהו שאין עליו תורת כלי ולא תורת אוכלים חמור מכולהו ואפילו לצורך גופו ומקומו לא וכן פסק ראבי"ה". ומשמע דפרט למוקצה מחמת גופו הרי שבשאר סוגי המוקצים כולל מוקצה מחמת חסרון כיס מותר לטלטל לצורך גופו ומקומו.

השולחן ערוך פסק כדעת רוב הראשונים שאסור לטלטלו לצורך גופו ומקומו ז"ל "כל הכלים נטלים בשבת חוץ ממוקצה מחמת חסרון כיס... כיון שמקפידים שלא לעשות בהם תשיש אחר, אסור לטלטלו בשבת ואפילו לצורך מקומו או לצורך גופו". ובמשנ"ב (ס"ק א) ביאר "כל הכלים וכו' – ר"ל אפילו כלי שמלאכתו לאיסור ניטל על כל פנים לצורך גופו או מקומו וכדלקמן בס"ג". בבגדי ישע (ס"ק ט"ז) הקשה על המרדכי בשם המהרש"ל דמה החידוש במה שמודה רבי שמעון במוקצה מחמת חסרון כיס והרי גם בכלי שמלאכתו לאיסור לא התיר אלא לצורך גופו ומקומו. וכן כתב בשו"ת הגרע"א (שם) שאסור לטלטלו לצורך גופו ומקומו. וכן כתבו לאסור לטלטל לצורך גופו ומקומו בשו"ת באר משה (ח"ח סי' כט ס"ק ב), חזון עובדיה (שבת ח"ג עמ' פט), שו"ת תפלה למשה (שם) וכן כתבו עוד הרבה אחרונים, ודלא כנזירות שמשון (ריש סי' שח) שכתב להתיר לצורך מקומו ואינו אסור אלא לצורך גופו.

ד) נחלקו הראשונים (עי' בשו"ת הרא"ש כלל כב סי' ח ובכלבו סי' לא) האם מותר לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור על ידי שיניח עליו כיכר או תינוק (וכמו שמצאנו לגבי מת). השולחן ערוך כתב (סי' שח סע' ה) "יש מתירים לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור אפילו מחמה לצל על ידי ככר או תינוק". וביאר המשנ"ב (ס"ק כו) שההיתר אינו דווקא בכיכר או תינוק אלא הוא הדין לשאר חפץ המותר בטלטול. וכדברי השולחן ערוך להתיר על ידי כיכר או תינוק בכלי שמלאכתו לאיסור נראה גם במגן אברהם (ס"ק יג) ובלבושי שרד (ס"ק ח). אמנם הט"ז (ס"ק ד), הגר"א (ס"ק כד) והמקור חיים (לבעל הנתיות) חלקו על השולחן ערוך וכתבו שהיתר דכיכר או תינוק הוא במת בלבד (וממילא לשיטתם ברור שאין היתר כיכר או תינוק במוקצה מחמת חסרון כיס).

אמנם לפי דעת השולחן ערוך שמתיר טלטול כלי שמלאכתו לאיסור על ידי כיכר או תינוק (כנ"ל) יש לדון אם יהיה היתר זה נכון גם במוקצה מחמת חסרון כיס. והנה לעיל (ס"ק ב) הבאנו דיון אם מוקצה מחמת חסרון כיס הוא מכלל מוקצה מחמת גופו או לא ובשו"ת הגרע"א כתב שנפק"מ לשאלה זו תהיה האם מותר לטלטל מוקצה מחמת חסרון כיס על ידי כיכר או תינוק, ולעניין מעשה כתב בהגהות רע"א (סי' שח ס"ק ז) שאם מתירים לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור על ידי כיכר או תינוק הוא הדין למוקצה מחמת חסרון כיס עיי"ש.

מחמת חסרון כיס אך בחפץ שמחמת יוקרו ועדינותו (או מסיבה אחרת) אינו משתמש בו ומטלטלו כלל ואפילו לא לתשמיש המיוחד לו (וכגון תמונה יקרה או שעון יקר שתלויים על הקיר שאין מטלטלם אפילו לצורך תשמישם המיוחד) יש דין מוקצה מחמת חסרון כיס^ה.

ה) כשנעיין בגמרא, בטור ובשולחן ערוך נראה שכל הדוגמאות שהובאו למוקצה מחמת חסרון כיס הם דברים שמלאכתם לאיסור, ולכאורה יש ללמוד מכך שדין מוקצה מחמת חסרון כיס אינו שייך אלא בכלי שמלאכתו לאיסור אך לא בכלי שמלאכתו להיתר. ובפני יהושע (שבת מו א ד"ה בא"ד) כתב שאין שייך מוקצה מחמת חסרון כיס אלא בדבר שמלאכתו לאיסור והביא שכן איתא בטור ושולחן ערוך ריש סי' שח, ומוכח שם דס"ל כן אפילו היכא שקבע לו מקום. ובראש יוסף (המובא לקמן) כתב שלא מצא מבואר כדבר הזה בטור ושולחן ערוך. אמנם בשו"ת באר משה (ח"ח סי' ע ס"ק ב) ביאר שכוונת הפני יהושע דממה שכל הדוגמאות שמביאים הטור ושולחן ערוך למוקצה מחמת חסרון כיס הם כלים שמלאכתם לאיסור ממילא מוכח דרק בהם שייך דין זה, וכן כתב בשו"ת קנה בשם (ח"א סי' יח סוף ס"ק ב) בביאור דברי השולחן ערוך. והאירו את עיני למקור מפורש בדברי הראשונים לדבר זה והוא בחידושי הרא"ה למסכת ביצה (יא א ד"ה מהו דתימא) ז"ל "...דנקט נמי עיקר דמוקצה מחמת חסרון כיס לא מיתסר בכלים בדבר שמלאכתו להיתר בשבת או ביום טוב".

כדברים האלה יש להוכיח גם מדברי שו"ת הרא"ש (כלל כב אות ח) שאחר שהביא לדין כלי שמלאכתו לאיסור כתב "אלו דיני המוקצה מחמת מלאכתו, שהוא מותר לצורך גופו ולצורך מקומו כיון שיש עליו תורת כלי. ויש דבר מוקצה מחמת מלאכתו והוא כמוקצה מחמת גופו, והוא מחמת חסרון כיס, כקורנס הזהבים ובשמים שאסור לטלטל אפילו לצורך גופו. ומסר הגדול ויתד של מחרישה וסיכי זיירי ומזורי וכן ארזי ואשוחי, שאסור להסיקן ביום טוב". נראה מדבריו דס"ל שמוקצה מחמת חסרון כיס הוא דווקא בכלי שמלאכתו לאיסור והוא בא על גביו, וכן כתב לבאר בדברי שו"ת הרא"ש בספר תוספת שבת (הקדמה לסי' שח וע"ע בתהלה לדוד סי' שח אות א במה שהעיר על התוספת שבת ועי' בשו"ת קנה בשם שם ריש ס"ק ב מה שהשיב על הערתו של התהלה לדוד) וכן נראה שפסק התוספת שבת (סי' שי ס"ק יג וע"ע סי' שח ס"ק כא) שמוקצה מחמת חסרון כיס שייך דווקא בכלי שמלאכתו לאיסור. [אמנם יש להעיר בזה שלכאורה אין חייב להיות דווקא כלי שמלאכתו לאיסור אלא גם אם מקצה דעתו ממנו בלי קשר למה שמקפיד עליו וכגון שהוא מוקצה מחמת מצוה וכד' ועל גבי זה נתוסף מה שהוא מקפיד עליו אז הוא מוקצה מחמת חסרון כיס וכן כתב להוכיח בביאורים על התוספת שבת (סי' שח ס"ק ט).] וכן פסקו המקור חיים (ריש סי' שח ד"ה לקורנס), גר"ז (סי' שח סע' ד), קצות השולחן (סי' קח סע' יג), אגרות משה (או"ח ה סי' כב ס"ק יג) והחזון עובדיה (שבת ח"ג עמ' צב) שמוקצה מחמת חסרון כיס הוא דווקא בכלי שמלאכתו לאיסור.

אמנם התוס' (שבת מו א ד"ה והא) ביחס לדברי הגמרא (שם) "והא כילת חתנים דאדם קובע לה מקום" כתבו בשם רשב"א דאותו קביעות מקום אינה קביעות לגמרי, ומתבאר כוונתו על פי דברי התוספות (מה ב ד"ה 'אין לנו' אך לפי זה קשה לרשב"א...) שאם היה קובע לה מקום לגמרי הייתה כילת החתנים מוקצה מחמת חסרון כיס. על פי זה כתב הראש יוסף (שבת מו א ד"ה ודע דמש"כ התוס') דמוכח דתוספות ס"ל שאף בדבר שמלאכתו להיתר (כגון כילת חתנים שאמר רבי חייא שמותר לנטותה ומותר לפרקה בשבת) שייך להחשיבו כמוקצה מחמת חסרון כיס (אם מיוחד לו לגמרי מקום). [ומדברי התוספת שבת (סי' שי סוף ס"ק יג) נראה שיתרץ בזה שכילת חתנים

כן חשיב כלי שעיקר תשמישו לאיסור דהיינו לעשיית אהל (ואף על פי שיש אפשרות לעשות האהל בדרך היתר) ועיין עוד בביאורים על התוספת שבת (סי' שח ס"ק א). עוד כתב הראש יוסף לדייק כנ"ל גם מלשון הרמב"ם (שבת פכ"ה ה"ט) שכתב כתנאי למוקצה מחמת חסרון כיס שיהיה כלי שמקפיד עליו כגון כלי שמיוחד לסחורה או כלי יקר ביותר ולא כתב שצריך שיהיה כלי שמלאכתו לאיסור, וע"ע בספר הלכות שבת בשבת (עמ' רצד-רצו) שהאריך להוכיח גם כן כנ"ל ברמב"ם ומאידך עיין בשו"ת קנה בשם (שם ס"ק ב ד"ה ונראה) שכתב להוכיח ששיטת הרמב"ם שלא שייך בכה"ג מוקצה מחמת חסרון כיס.

הגרע"א (דרוש וחיודש ביצה ב ב ד"ה גמרא גבי) כשכתב על מוקצה מחמת חסרון כיס ביום טוב הביא כדוגמא סכין של שחיטה וסכין של מילה, וכתב בשו"ת באר משה (שם ס"ק ד) להוכיח מכאן דס"ל שדין מוקצה מחמת חסרון כיס שייך גם בכלי שמלאכתו להיתר שהרי סכין של שחיטה הוא כלי שמלאכתו להיתר ביום טוב. [אמנם אפשר שיש לדחות הראיה דהנה המאירי בביצה (כח ב ד"ה שפוד) כתב שביום טוב מותר לטלטל שפוד דווקא לצורך גופו ומקומו אך מחמה לצל אסור ואין לומר דחשיב כלי שמלאכתו להיתר ביום טוב, וביאר הגרש"ז אויערבאך (שמירת שבת כהלכתה פ"כ ס"ק מח) דס"ל שכיון שלעניין שבת הוא כלי שמלאכתו לאיסור נאשר עליו גדר זה גם לגבי יום טוב. ואם כן לפי דברי הגרש"ז אויערבאך אפשר לומר דגם סכין של שחיטה הוי כלי שמלאכתו לאיסור ביום טוב, אך לעניות דעתי זהו דוחק, מה עוד שהסבר הגרש"ז אויערבאך במאירי לא נאמר במפורש במאירי ועוד שהגרש"ז אויערבאך עצמו התפלא שם על דברי המאירי.] גם בקצור שולחן ערוך (סי' פח סע' ו) משמע דס"ל שמוקצה מחמת חסרון כיס שייך גם בכלי שמלאכתו להיתר.

ומצאנו שיטה נוספת דהנה בדומה לראש יוסף כתב גם החזון איש (או"ח סי' מא ס"ק טז וסי' מג ס"ק יז) אלא שביאר שהכוונה שייחד לו מקום גמור היינו שאינו מטלטלו אפילו לצורך תשמישו המיוחד לו אלא תשמישו הוא דווקא במקום המיוחד לו, והביא כדוגמא שעון התלוי על הקיר שאינו מטלטלו כלל אפילו לצורך תשמישו המיוחד לו. וכדברי החזון איש כתבו גם בשו"ת מנחת שלמה (ח"ב סי' לד ס"ק כו וע"ע בשש"כ פ"כ ס"ק מח), שו"ת באר משה (ח"ח סי' ע ס"ק ג) ושו"ת אז נדברו (חי"א סי' כא) והביאו כדוגמא תמונות יפות שעל הקיר. וכן נראה בספר שש"כ (פ"כ) שבסע' כא (ובס"ק מח) כתב שמוקצה מחמת חסרון כיס הוא דווקא בכלי שמלאכתו לאיסור ואילו בסע' כב כתב שדבר שקובע לו מקום ואינו מטלטלו כגון שעון קיר וכד' חשיב מוקצה מחמת חסרון כיס. וכן דעת הקנה בשם (שם ס"ק ד וכתב שם שאין זה משנה אם מה שאין מטלטלו כלל הוא משום יקרו או משום כובדו וכד') וע"ע בשו"ת דברי נחמיה (או"ח סי' כ).

ובשולחן ערוך (סע' ב) כתב "כל כלי אפילו הוא גדול וכבד הרבה לא נתבטל שם כלי ממנו לא מפני גדלו ולא מפני כבדו" וכתב על כך המשנ"ב (ס"ק ח) "והוא הדין אבן גדולה וקורה גדולה אם יש תורת כלי עליה דהיינו שמיוחדים לתשמיש שרי לטלטלן ובכלי מותר אפילו אינו רגיל לטלטלה בימות החול מכל מקום לא אמרינן דמפני כבדותה הוא קובע לה מקום ומקצה אותה מדעתו מלטלטלה. ונראה דאם בימות החול הוא זהיר להניעה ממקומה כדי שלא תפסד ותתקלקל ממילא הוא בכלל מוקצה מחמת חסרון כיס ואסור לטלטלה". והנה ממה שכתב המשנ"ב בסוף דבריו "ונראה דאם בימות החול הוא זהיר להניעה ממקומה כדי שלא תפסד ותתקלקל ממילא הוא בכלל מוקצה מחמת חסרון כיס ואסור לטלטלה" ולא כתב להגביל גדר זה לכלים שמלאכתם לאיסור, כתב בשו"ת אז נדברו (שם עמ' מ) שאף המשנ"ב סובר ששייך מוקצה מחמת חסרון כיס

אפילו בדבר שאין מלאכתו לאיסור אם ייחד לו מקום ואינו מזיזו כלל (ועייין עוד במשנ"ב ס"ק ה וס"ק קסח), וכן נראה שהבין במשנ"ב בספר שמירת שבת כהלכתה (פ"כ ס"ק סו) וכן כתב בשו"ת קנה בשם (שם) בביאור דעת המשנ"ב. [הנה לעיל (ס"ק ב) הבאנו מהאז נדברו לבאר דמוקצה מחמת חסרון כיס הוא מכלל מוקצה מחמת גופו וכתבנו שזה טוב רק למאן דאמר שמוקצה מחמת חסרון כיס שייך דווקא בכלי שמלאכתו לאיסור, ואם כן לכאורה יש לשאול דלפי זה כיצד כותב האז נדברו שתמונה וכדומה הוי מוקצה מחמת חסרון כיס. ולעניות דעתי נראה שאינו קשה דמה שאמרנו שצריך על פי ביאור האז נדברו לומר שמוקצה מחמת חסרון כיס הוא דווקא בכלי שמלאכתו לאיסור הוא בשביל שלא יהיה לו כל שימוש בשבת וממילא יהיה מוקצה מחמת גופו, אם כן אפשר לומר דגם תמונה יקרה וכדומה שאפילו בימות החול אין מטלטלים אותה כלל ממילא אינה ראויה לכלום והוי מוקצה מחמת חסרון כיס שהוא מכלל מוקצה מחמת גופו.] שונה מכל הנ"ל מצאנו שכתב הבית מאיר (על מגן אברהם סי' שי ס"ק ה) שאין חפץ נעשה מוקצה מחמת חסרון כיס אלא אם ממש ייחד לו מקום אך אם לא ייחד לו מקום אפילו מקפיד שלא לעשות בו שימושים אחרים לא חשיב כמוקצה מחמת חסרון כיס ומותר לטלטלו לצורך גופו ומקומו. ועי' בשעה"צ (סי' שי ס"ק יט) שנראה שגם כן הבין כנ"ל מהבית מאיר.

[ובדרך הלימוד היה נראה לנע"ד להביא כדמות סייעתא לדברי הבית מאיר דהנה רש"י (שבת קכג א) כתב ש'מייחד להם מקום' היינו "מוקצה להן בידים" ולכאורה לשון "בידים" צריך הבנה, והנה איתא בגמרא שבת (פא א) "מדוכה קטנה של בשמים א"ר ששת אם יש עליה עד מותר" ופרש"י "מדוכה קטנה – מלאכתה לאיסור אסור לטלטל" ובחידושי הרמב"ן (ד"ה ואם) הרבה להקשות על פרש"י בסוגיין ובין היתר הקשה מדוע צריך שיהיה עד על המדוכה על מנת להתיר לקנח בה והרי בכל מקרה מותר לטלטלה לצורך גופו ומקומו (ככל כלי שמלאכתו לאיסור). והנה רע"א בגליון הש"ס בסוגיין ציין לדף קכג א שם כתב רש"י שעלי ומדוכה הם מוקצה מחמת חסרון כיס, ונראה כוונתו להעיר שדברי רש"י כסותרים זה את זה. ונראה לענ"ד ליישב את כל הנ"ל, שצריך לומר שרש"י ס"ל שמוקצה מחמת חסרון כיס לא שייך בכלי שמלאכתו להיתר, והנה ודאי מה שאסור לקנח עם המדוכה אלא אם כן יש עליה עד הוא משום שמדוכה מקפיד עליה ומייחד לה מקום אלא שמה שכתב רש"י שהוא כלי שמלאכתו לאיסור הוא על מנת לבאר מדוע שייך בו גדר מוקצה מחמת חסרון כיס (שהרי אם היה כלי שמלאכתו להיתר לא היה שייך בו גדר חסרון כיס אפילו שמקפיד עליו ומייחד לו מקום). נמצא לפי"ז דראשית מוכח מרש"י ככל הני פוסקים שרק בכלי שמלאכתו לאיסור שייך גדר מוקצה מחמת חסרון כיס ועוד הרווחנו שהצלנו את רש"י הן מקושיית הרמב"ן והן מקושיית רע"א. וברוך רחמנא דסייען למצוא שלכאורה זכינו לכוון לדברי הריטב"א בסוגיין (ד"ה א"ר ינאי) שהביא לדברי רש"י בסוגיין וביאר שכוונתו למוקצה מחמת חסרון כיס עיי"ש.

אמנם עדיין יש להעיר בהנ"ל מדברי רש"י (שבת קיג א ד"ה מותר) שם אמרה הגמרא "אמר רב יהודה אמר שמואל כלי קיואי מותר לטלטלן בשבת" ופירש רש"י "מותר לטלטלן – לשני הקנים לתשמיש אחר ואשמעינן דאין גרדי מקפיד עליהם ולא הוי מלאכתן לאיסור" ומשמע מפשטות דבריו שכל שאין מקפיד על הכלי לא הוי כלי שמלאכתו לאיסור, ובמגיד משנה (שבת פכ"ו ה"א) משמע שהבין שלרש"י כל שאין מקפיד עליו מלעשות בו תשמיש אחר חשיב כלי שמלאכתו להיתר אפילו אם עיקר תשמישו לאיסור. ולפי דברי המגיד משנה צריך עיון אם כן איך יתכן מציאות של כלי שמלאכתו לאיסור אליבא דרש"י דאם אינו מקפיד עליו מלעשות בו עוד שימושים הוי כלי

ה. **חפץ שאינו יקר והאדם מקפיד עליו** – נחלקו הפוסקים לגבי חפץ שאינו יקר, אך האדם מקפיד שלא לעשות בו שימושים אחרים שמא יזק, יש אומרים שדין מוקצה מחמת חסרון כיס יש לו, ויש אומרים שאין לו דין מוקצה מחמת חסרון כיס אלא אם כן הוא מיועד לסחורה.

שמלאכתו להיתר ואם כן מקפיד עליו הוי מוקצה מחמת חסרון כיס וע"ע בב"ח (סי' שח סע' טז ד"ה ומ"ש ואם) ובאליה רבה (ס"ק מ). על כן היה נראה לעיות דעתי לומר דרש"י ס"ל כהבית מאיר וגם בתוך כלי שמלאכתו לאיסור שמקפיד עליו יש שתי דרגות יש סתם מקפיד מלעשות בו עוד שימושים שהוא כלי שמלאכתו לאיסור ויש כלי שממש מייחד לו מקום "בידיים" ורק אז הוא הופך למוקצה מחמת חסרון כיס. וע"ע בשו"ת יד יוסף (או"ח סי' טז) ובשו"ת קנה בשם (שם) ס"ק ב ד"ה וכן מוכח) מש"כ להוכיח מדברי רש"י.

אמנם הגרש"ז אויערבאך (מנחת שלמה ח"ב סי' לד ס"ק כו, שש"כ פ"כ ס"ק ג) הציע לבאר דאין כוונת הבית מאיר שצריך מקום מוגדר ממש אלא צריך שיהיה חפץ שמקפיד שלא ישנו את מקומו ללא צורך, וע"ע בשו"ת אגרות משה (או"ח ה סי' כב ס"ק יב) שכתב מדעת עצמו בדומה שייחוד מקום אינו תנאי הכרחי במוקצה מחמת חסרון כיס אלא הוא רק סימן למה שמקפיד עליו אך גם אם מקפיד עליו ולא מייחד לו מקום הוא מוקצה מחמת חסרון כיס וכן להיפך אם מייחד לו מקום אך לא מקפיד עליו אינו מוקצה מחמת חסרון כיס (אמנם אין להוכיח מכאן לגבי הבנת שיטת הבית מאיר שהרי האגרות משה לא הזכירו כלל בדבריו שם).

ו) כתב הרמ"א (סי' שח סע' א) "וה"ה כלים המיוחדים לסחורה ומקפיד עליהם", והעיר על כך המגן אברהם (ס"ק ג) "אבל אם אינו מקפיד עליו שרי עיין סימן שי סע' ב [ב"י] ועיין סימן רנט דבכל דבר שדמיו יקרים אסור ובדבר שאין דמיו יקרים אם נתנן לאוצר אסור עיין סעיף כה" ובמחצית השקל ביאר שכוונתו שבדבר יקר די במחשבה שמקפיד עליו בלחוד על מנת לעשותו מוקצה מחמת חסרון כיס אך בדבר שאינו יקר אין די במחשבה ורק אם נתנו לאוצר חל עליו דין מוקצה מחמת חסרון כיס.

ומה שציין המגן אברהם לסי' רנט היינו לדברי השולחן ערוך שם (סע' א) שכתב "מוכין שטמן בהם דרך מקרה, אסור לטלטל... ואם יחדן לכך מותר לטלטל. אבל אם טמן בגיזי צמר, אפילו לא יחדן לכך מותר לטלטל. וה"מ סתם גיזין שאין עומדין לסחורה אבל אם נתנם לאוצר לסחורה צריכין יחוד...". והיינו דהמגן אברהם מבין דמש"כ השולחן ערוך דבעינן יחדן בגיזי צמר העומדים לסחורה היינו דכיון שאף על פי שאינם יקרים הרי מקפיד עליהם ונתנם לאוצר וממילא בכה"ג נהיה מוקצה מחמת חסרון כיס (ועי' מה שהעיר בזה באבן העוזר סי' רנט על המגן אברהם ס"ק ד). כדברים האלה מצאנו גם בגר"ז (סי' שח סע' ד) שכתב "וכל הכלים שהם עומדים לסחורה והוא מקפיד עליהם שלא להשתמש בהם שום תשמיש אף על פי שאינם כלים היקרים ביותר ואין צריך לומר כלים היקרים ביותר אף על פי שאינן לסחורה אלא שמלאכתם לאיסור ומקפיד עליהם מלהשתמש בהם תשמיש אחר שלא יפחתו דמיהם אסור לטלטלו בשבת אפילו לצורך מקומו... או לצורך גופו... וזהו הנקרא מוקצה מחמת חסרון כיס". וכן פסק בספר קצוה"ש (סי' קח סע' יג) שמוקצה מחמת חסרון כיס הוא דווקא בדבר יקר.

איברא דבהמשך (סע' ו) כתב הגר"ז "וכן נייר חלק העומד לכתובה הוא מוקצה מחמת חסרון כיס שמקפיד עליו שלא להשתמש עליו שום תשמיש שלא יתלכלך ועוד שכוין שמקפיד עליו שלא להשתמש בו אין עליו תורת כלי כלל" ולכאורה על טעמו הראשון של הגר"ז יש לתמוה שהרי

ו. **האם ההקפדה על הכלי נמדדת לפי האדם או לפי העולם** – ההקפדה על הכלי על מנת להגדירו כמוקצה מחמת חסרון כיס אינה נמדדת לפי מנהג העולם אלא לפי דעת בעל החפץ, לכן במקרה של חפץ שמנהג העולם להקפיד עליו שלא לעשות בו שום שימוש

נייר אינו דבר יקר וממילא אין שייך לומר שהוא מוקצה מחמת חסרון כיס. וכן ביחס לדברי מרן (סע' א) "כל הכלים נטלים בשבת חוץ ממוקצה מחמת חסרון כיס כגון... וסכין של סופרים שמתקנים בהם הקולמוסים כיון שמקפידים שלא לעשות בהם תשמיש אחר, אסור לטלטלו בשבת ואפילו לצורך מקומו או לצורך גופו" כתב המשנ"ב (ס"ק ג) "והוא הדין שארי דברים שמקפיד עליהם שלא להשתמש בהם תשמיש אחר כדי שלא יתקלקלו כגון מגרה גדולה שמנסרין בה את הקורות או סכין של רצענים או נייר חלק שעומד לכתובה כמו שכתבו הפוסקים וכל כה"ג".

ובשו"ת אז נדברו (חי"א סי' כא עמ' לח) העיר שבדברי השולחן ערוך והמשנ"ב לא נזכר כלל התנאי שיהיה דבר יקר (ממילא הפשט במש"כ המשנ"ב לגבי נייר היינו משום שמקפיד עליו ואפילו שאינו יקר). ובדברי המגן אברהם הנ"ל ביאר האז נדברו שדבריו לרבותא שישנם דברים שמחמת יוקרם לא מטלטלים אותם וממילא גם הם נעשו מוקצה מחמת חסרון כיס (ונ"ל כוונתו אפילו שאין חשש כ"כ גדול שיתקלקלו). ועוד כתב ראייה מדברי הרמ"א (סי' שי סע' ז) שאסור לטלטל כיס של מעות אפילו אין בו מעות אלא אם כן עשה מעשה בכיס להפקיע יחודו למעות, והרי כיס אינו דבר יקר. וביאר האז נדברו דהיינו משום שמקפיד שלא לעשות בו מלאכה אחרת מחשש שמא יתקלקל ואפילו שאינו יקר. [אמנם מוסיף האז נדברו דהנה ברמב"ם (פכ"ה ה"ט) איתא "כל כלי שמקפיד עליו שמא יפחתו דמיו כגון כלים המוקצים לסחורה וכלים היקרים ביותר שמקפיד עליהן שמא יפסדו אסור לטלטלן בשבת וזה הוא הנקרא מוקצה מחמת חסרון כיס" ומלשון הרמב"ם נראה דשייך מוקצה מחמת חסרון כיס היינו דווקא בדברים יקרים וכ"נ מהדוגמאות שמביא אח"כ הרמב"ם שכולם דברים יקרים "כגון המסר הגדול ויתד של מחרישה וסכין של טבחים וחרב של אושכפים וחצין החרשים וקורנס של בשמים וכיוצא בהן". והוסיף שמלשון הגר"ז (הנ"ל) מוכח דבעינן שיהיו דברים יקרים וסיים האז נדברו בצ"ע. אמנם בספר שלמי יהודה (פי"ב ס"ק יד) כתב ששמע ממנו דדעתו למעשה להחמיר בזה.]

ובשו"ת אגרות משה (או"ח ד סו"ס עב) כתב שניירות שיחדן לכתובה הן מוקצה ואפילו בזמן הזה שאינם יקרים הם מוקצה כיון "דלא מצינו בר דעת שמאבד ניירות שיכול לכתוב עליהם". וכן כתב בשו"ת באר משה (ח"ח כ"ט ס"ק ו) שגם בדבר שאינו יקר כל כך וכגון נורת חשמל חשיב מוקצה מחמת חסרון כיס.

אמנם בשלמי יהודה (פי"ב ס"ק יג) כתב בשם הגרש"ז אויערבאך והגרי"ש אלישיב שנייר כתיבה בודד אינו מוקצה בימינו שכיין שאינו יקר כ"כ אין מקפידים עליו וכתב שהגרי"ש אלישיב אמר לו שמה שכתב המשנ"ב שנייר הינו מוקצה היינו דווקא בימיו שהיה דבר יקר. וכן כתב בחזון עובדיה (שבת ח"ג עמ' צז) שבימינו יש להקל ולהתיר טלטול נייר. וכן פסק בשמירת שבת כהלכתה (פ"כ סע' יט אמנם הוסיף שאם הוא דבר שאינו מטלטלו כלל אפילו לצורך תשמישו המיוחד אזי אליבא דהחזון איש ודעימיה הנ"ל יהיה מוקצה מחמת חסרון כיס אפילו שאינו יקר). ועי' בשו"ת שבט הלוי (ח"ט סי' עח) שכתב לחלק בזה שנייר לבן חלק לא חשיב בימינו מוקצה מחמת חסרון כיס אך נייר צבעוני וגליונות נייר לגזירה וכדומה גם בימינו הוא מוקצה מחמת חסרון כיס. וע"ע בשו"ת חלקת יעקב (או"ח סי' טו).

אחר אך הבעלים של החפץ אינו מקפיד עליו אין לו דין מוקצה מחמת חסרון כיס (וכן להיפך).^ז

ז) בגמרא שבת (קכג א) "הכל מודים בסיכי זיירי ומזורי דכיון דקפיד עלייהו מייחד להו מקום" ופרש"י "דקפיד עלייהו – האומן שלא יתלכלכו ושלא יתעקמו. מייחד להם מקום – מוקצה להו בידים". והנה פשוט דברי רש"י שכתב "האומן" משמע שההקפדה נמדדת לפי בעל החפץ. כתב השולחן ערוך (שם) "כל הכלים נטלים בשבת חוץ ממוקצה מחמת חסרון כיס... שמקפידים שלא לעשות בהם תשמיש אחר אסור לטלטלו בשבת ואפילו לצורך מקומו או לצורך גופו... והוא הדין לקורנס של בשמים שמקפידים עליו שלא יתלכלך" והוסיף הרמ"א "והוא הדין כלים המיוחדים לסחורה ומקפיד עליהם". במגן אברהם (ס"ק ג) כתב לגבי מוקצה לסחורה שאם הוא אינו מקפיד שרי. וכן כתב המשנ"ב (ס"ק ו) על פי המגן אברהם "שמקפידים עליו – ואם הוא אינו מקפיד לא הוי לדידיה מוקצה מחמת חסרון כיס". עוד כתב המשנ"ב (ס"ק ז) "ומקפיד עליהם – שלא להשתמש בהם כדי שלא יתלקלו אבל אם אינו מקפיד עליהם אף שהם מיוחדים לסחורה ונתנם באוצר גם כן שרי לטלטל". ובספר שמירת שבת כהלכתה (פ"כ סעי' יט) כתב שבכל מוקצה מחמת חסרון כיס הולכים אחר דעתו של הבעלים והביא כמקור לדבריו את דברי המשנ"ב הנ"ל. [ולענ"ד צריך עיון דיש לומר דמה שכתב המגן אברהם דתליה בדעתו של האדם עצמו היינו דווקא דבדבר שיחדו לסחורה משום שדווקא שם מה שעושה אותו שונה מחפץ זהה אחר הנמצא אצל חברו הוא כוונתו לסחור בו אמנם בסתם מוקצה מחמת חסרון כיס אפשר שהולכים בתר רוב העולם. אמנם מפסק המשנ"ב והשמירת שבת כהלכתה רואים שלא סברו כחילוק זה. ובמגן אברהם עצמו כתב לגבי סתם מוקצה מחמת חסרון כיס ש"אבל במקום שאין מקפידים עליו שרי" משמע לכאורה כדברינו דסתם מוקצה מחמת חסרון כיס אזלינן בתר העולם שהרי המגן אברהם כתב "במקום" ולא כתב "באדם". ובלבושי שרד כתב "ר"ל דהכל תלוי בדעת האדם", וכעין זה כתב הפרי מגדים, ואינו מובן שהרי המגן אברהם כתב במפורש "במקום" ולא "באדם", וכבר עמד בזה במחצית השקל עיי"ש.

אך באמת נראה שיש לדחות את חילוקנו הנ"ל דהנה כתב הר"ן (שבת טו ב) לגבי מוקצה מחמת מיאוס דאם מחליט באמצע שבת שרוצה להשתמש בו ואין מאיסתו מפריע לו פקע ממנו שם מוקצה מחמת מיאוס, ואם כן לשיטת רבי שמעון דלית ליה מוקצה דמיגו דאיתקצי יהיה מותר לטלטלו מכאן ואילך. על פי זה כתב הגרע"א (דרוש וחדוש ביצה ב ב) דגם מוקצה מחמת חסרון כיס אם החליט באמצע השבת להשתמש בו מכאן ואילך לתשמיש אחר ואינו מקפיד עליו אזי פקע ממנו שם מוקצה מחמת חסרון כיס וכל מה שנאסר הוא מדין מיגו דאיתקצי (וע"ע בזה במגן אברהם סי' שח ס"ק יט, הגהות הגרע"א שם ס"ק ט, שו"ת אבני נזר או"ח סו"ס תב ותהלה לדוד סי' שח ס"ק ט).

ומדבריהם נלמד כי הגדרת מוקצה מחמת חסרון כיס נמדדת לפי האדם עצמו ולא לפי העולם, ואף בחפץ שסתמו שמקפידים עליו, הרי שאם אדם זה אינו מקפיד על חפץ זה אין החפץ נחשב מוקצה מחמת חסרון כיס, ואם דעתו זאת תהיה כבר מערב שבת הרי שגם לא תהיה כאן בעיה של מגו דאיתקצי לבין השמשות. וכן כתב הגר"ז (סעי' ד) שמוקצה מחמת חסרון כיס שנמלך עליו לפני שבת להשתמש בו לתשמיש אחר מותר לטלטלו.].

ז. **טלטול מוקצה מחמת חסרון כיס בגופו** – דעת רוב הפוסקים שגם מוקצה מחמת חסרון כיס מותר לטלטל בגופו (ועיין לעיל פ"א שביארנו מה נקרא טלטול בגופו)."

ח. **דין מוצרי חשמל** – כלי חשמלי שמקפיד עליו שלא לעשות בו שימושים אחרים מהשימוש המיוחד לו יש לו דין מוקצה מחמת חסרון כיס.

ח (עיינ לעיל (פ"ד ס"ק יח) מה שכתבנו לגבי טלטול מוקצה בגופו. והנה כתב הפרי מגדים (משב"ז הקדמה לסי' שח ד"ה הד' וע"ע בא"א סוף ס"ק ז) שבמוקצה מחמת חסרון כיס אין היתר לטלטל בגופו (אמנם משמע שם שבמוקצה מחמת גופו מותר לטלטל בגופו).

אמנם בתהלה לדוד (סי' שב ס"ק ז, ש"ח ס"ק ב) חלק עליו והביא להוכיח ממה שהתירו טלטול גיזי צמר שיחדם לסחורה בטלטול מן הצד (שולחן ערוך סי' רנט סע' א ובמגן אברהם ס"ק ד) ואם כן כל שכן שמוותר לטלטלם בגופם. וכן מוכח להתיר טלטול בגופו אפילו במוקצה מחמת חסרון כיס מהתוספת שבת (סי' שח ס"ק ג) ומהמשנ"ב (סי' רנט ס"ק ג) וכן נראה משו"ת חזון נחום (ח"א סי' לג ס"ק ב) ומהשמירת שבת כהלכתה (פכ"ב סע' לד וס"ק פ) להתיר טלטול בגופו במוקצה מחמת חסרון כיס ובמוקצה מחמת גופו. ועיין עוד בהגהות הגרע"א (סי' שח ס"ק ג). ועיין עוד בשו"ת חזון נחום (שם ס"ק ד ד"ה ואי דתקשי) שכתב לבאר שהפרי מגדים אוסר רק טלטול מן הצד ולא טלטול בגופו.

ט) בשו"ת אגרות משה (או"ח ה סי' כב ס"ק ג) ובשמירת שבת כהלכתה (פ"כ סע' יט) כתבו שכלי חשמלי שמקפיד עליו שלא לעשות בו עוד שימושים שמא יתקלקל חשיבי מוקצה מחמת חסרון כיס, אך אם אינו מקפיד עליהם לא חשיבי מוקצה מחמת חסרון כיס.

יד"נ הרב דביר זעפרני שליט"א שאל לפני מספר שנים את הגר"מ אליהו זצ"ל אם פלאפון חשיבי מוקצה מחמת חסרון כיס והגר"מ אליהו זצ"ל השיב לו שאנשים אינם מקפידים על מכשירי הפלאפון שלהם ואין הפלאפון נחשב מוקצה מחמת חסרון כיס (ויש לדון בימנו שישנם סוגים של מכשירי פלאפון יקרים מאוד האם גם כן לא יהיה דינם כמוקצה מחמת חסרון כיס וצ"ע).

ויש לי עוד להוסיף בעניין כלי חשמל, דהנה בשו"ת פנים מאירות (ח"ב סי' קכג) דן בהיתר טלטול שעון בשבת וכתב דמה שכתב השולחן ערוך (סי' שח סע' נא) שאסור לטלטל מורי שענות היינו "משום דבהני שענות בלי שום תנועת האדם אינם יכולים לפעול פעולתם ממש מה שאין כן בשאר אוהר"ן (שעונים) שמראה אופנים כחיות כי חיות הנה החי נושא את עצמו אשר קודם שבת נערך והולך מעצמו כ"ד שענות למה יהיו הללו אסורים".

על פי זה דן בשו"ת מנחת שלמה (ח"א סי' נא ד"ה נראה דאף) אם נוכל לומר שמוצר חשמלי כגון מאוורר אם הוא דולק מותר לטלטלו ואינו נקרא כלי שמלאכתו לאיסור ואפילו שעומד גם על מנת לכבותו "מכל מקום פשוט הוא דלא קרוי משום כך מלאכתו לאיסור כמו שאין נר הדולק ביום טוב חשיב מוקצה מפני זה שרגילים גם לכבות". אמנם אם המאוורר מכובה נחשב הוא לכלי שמלאכתו לאיסור "כיון שעומד לחיבור עם הזרם שאסור לעשותו בשבת ודינו כשעון שעמד מלכת דחשיב מוקצה". ומסיק שם שאם הוא פועל על ידי בטריה (והוא עובד עכשיו) ודאי חשיב כלי שמלאכתו להיתר (וכעין זה פסק גם בשו"ת דבר חברון חלק או"ח סי' רצד), אך אם הוא מחובר לתקע שבקיר צריך עיון לדינא אם פקע ממנו שם כלי שמלאכתו לאיסור על ידי מה שהוא פועל כעת.

ובשו"ת אגרות משה (שם) כתב שכל כלי חשמלי חשיב כלי שמלאכתו לאיסור ולא חילק בין

ט. **אולר שאחד מסכיניו הוא מוקצה מחמת חסרון כיס** – אולר שאחד מסכיניו הוא מוקצה מחמת חסרון כיס (וכגון שאחד מסכיניו הוא סכין המיוחד לתיקון קולמוס של סופרים וכד') אזי אם הסכינים שאינם מוקצה הם העיקריים באולר מותר לטלטלו אפילו אם הסכין המוקצה פתוח, אך אם הסכין המוקצה הוא העיקרי מותר לטלטל את האולר רק אם הסכין המוקצה סגור.¹

י. **פמוטי כסף יקרים** – פמוטי כסף יקרים יש להם דין מוקצה מחמת חסרון כיס אפילו אם לא הדליק בהם נרות באותה שבת².

יא. **מכונית אם היא מוקצה מחמת חסרון כיס** – יש מגדולי האחרונים שכתבו שמכונית אינה מוקצה וכשאין חשש למראית העין מותר לפתוח את דלתה (אם אינו גורם להדלקת אור וכד') ולהוציא מהמכונית חפצים, ויש מגדולי האחרונים שחלקו עליהם וכתבו שמכונית היא מוקצה (מחמת חסרון כיס או מחמת גופו)³.

דולק ללא דולק ובין שעובד ע"י בטריה או שמחובר לחשמל.

אמנם מה שיש לדון הוא במוצרי חשמל שמקפיד שלא לעשות בהם אלא את תשמישם המיוחד האם מחמת זה נחשבים מוקצה מחמת חסרון כיס. [והנה לפי מה שכתבנו בשם המנחת שלמה שמוצר החשמל הפועל ע"י בטריה חשיב כלי שמלאכתו להיתר ממילא צריך לומר דאליבא דרוב הפוסקים הנ"ל שאין שייך מוקצה מחמת חסרון כיס בכלי שמלאכתו להיתר אזי גם במוצר חשמלי הפועל על ידי בטריה לא שייך לומר שהוא מוקצה מחמת חסרון כיס ואפילו אם מקפיד שלא לעשות בו שימושים אחרים. אמנם לפי דברי האגרות משה הנ"ל שלא חילק בזה ממילא לא שייך לומר את דברינו הנ"ל].

(י) עי' שו"ת מהרש"ם (ח"ח סי' מב וע"ע דעת תורה סי' שט סע' ד).

יא) כיון שמקפיד שלא להניע אותם ללא צורך שמה ינזקו עי' שו"ת דברי יציב (או"ח סי' קנא ס"ק א).

יב) בשו"ת אגרות משה (או"ח ה סי' כא ס"ק יא) כתב שמכונית אינה מוקצה כיון שרגילים לאכסן בה חפצים וכדומה ולכן אם אין חשש למראית עין מותר לפתוח את דלת המכונית בשבת ולהוציא ממנה חפצים (ובתנאי שפתיחת הדלת אינה גורמת להדלקת אור וכדומה). ובספר שלמי יהודה (פי"ג ס"ק יב) הביא בשם הגאון רבי בנימין יהושע זילבר זצ"ל שמכונית חשיב כלי שמלאכתו לאיסור ומותר להכנס לתוכה על מנת להוציא ממנה חפצים וכדומה (ואפילו אם מתנענעת על ידי זה) ובתנאי שאין כאן מראית עין.

אמנם בשו"ת דברי יציב (שם) חלק עליהם וכתב שמכונית היא מוקצה חמור ואין להשתמש בה בשבת בכל צורה שהיא (אלא שנסתפק שם אם יותר נכון להגדירה כמוקצה מחמת חסרון כיס או כמוקצה מחמת גופו עיי"ש).

פרק ו | בסיס לדבר האסור

א. הגדרת בסיס לדבר האסור – חפץ של היתר שהונח עליו מוקצה בכוונה קודם כניסת שבת על דעת שישאר עליו בכל זמן בין השמשות של כניסת השבת, קיבל החפץ הנ"ל את דין המוקצה שעליו ואסור לטלטלו, והוא הנקרא 'בסיס לדבר האסור'.

ב. עשיית בסיס בתוך השבת – חפץ של היתר שהונח עליו מוקצה בשבת (ע"י גוי או קטן לדעת ישראל וכד'), נחלקו הפוסקים האם החפץ נעשה בסיס (ומקבל את דין המוקצה שעליו), או שלא נעשה בסיס (ונפק"מ כגון להתיר לנער את המוקצה מעל גבי החפץ וכד' ועיין בהערה).²

א) בגמרא שבת (מד א) "אמר רב יהודה אמר רב מטה שיחדה למעות אסור לטלטלה. מיתביה רב נחמן בר יצחק מטלטלין נר חדש אבל לא ישן. ומה נר דלהכי עבידא כי לא הדליק בה שרי לטלטולה מטה דלאו להכי עבידא לא כל שכן, אלא אי איתמר הכי איתמר אמר רב יהודה אמר רב מטה שיחדה למעות הניח עליה מעות אסור לטלטלה לא הניח עליה מעות מותר לטלטלה. לא יחדה למעות יש עליה מעות אסור לטלטלה אין עליה מעות מותר לטלטלה, והוא שלא היו עליה בין השמשות. אמר עולא מתיב רבי אליעזר מוכני שלה בזמן שהיא נשמטת אין חבור לה ואין נמדדת עמה ואין מצלת עמה באהל המת ואין גוררין אותה בשבת בזמן שיש עליה מעות. הא אין עליה מעות שריא אף על גב דהווי עליה בין השמשות, ההיא רבי שמעון היא דלית ליה מוקצה, ורב כרבי יהודה ס"ל". נלמד מהגמרא שבסיס שיש עליו מוקצה או שאפילו היה עליו מוקצה בבין השמשות נאסר בטלטול, והיינו אליבא דרבי יהודה, אך אליבא דרבי שמעון לא נאסר הבסיס מחמת מה שהיה עליו המוקצה בבין השמשות. ופסק השולחן ערוך (סי' שי סע' ז) כדעת רבי יהודה וז"ל "מטה שיש עליה מעות או אפילו אין עליה עתה והיה עליה בין השמשות אסור לטלטלה דמגו דאתקצאי לבין השמשות אתקצאי לכולי יומא. והוא הדין לכל דבר היתר שמונח עליו איסור אבל אם אין עליה עתה מעות וגם לא היה עליה בין השמשות מותר לטלטלה..."

ב) כתבו התוס' (שבת מד א ד"ה יש עליה) "ע"כ במניח איירי דבשכח תנן פרק נוטל מנער הכר והן נופלות ובמניח בשבת איירי דבהניח מבעוד יום והיו עליה בין השמשות אפילו אין עליה מעות אסור לטלטלה כדקאמר בסיפא דמילתיה". על פי זה הקשו התוספות "וקשה דאיך יכול להיות שמניח לדעת בשבת" ותירצו "ויש לומר כגון שהניח נכרי או תינוק לדעת ישראל". [בפרי מגדים (סי' שט א"א ס"ק ח) ביאר שהניח הגוי לדעת ישראל אך ללא ציווי ישראל דאז אף על פי שאמירה לגוי שבות ואפילו באיסור מוקצה, כיון שגוף הישראל לא נהנה אין הישראל מחויב לגעור בגוי]. והנה מתבאר מתוספות שבסיס שהונח עליו מוקצה באמצע השבת מקבל הבסיס את שם המוקצה שמונח עליו ואסור גם הוא בטלטול.

[ויש עוד להעיר בזה מלשון הרשב"א (ביצה לו ב ד"ה וכשהוא מחזיר) שכתב לגבי היתר טלטול עביט של מ"ר על ידי שנותן בתוכו מים "אלא שעל ידי המים נעשה למים בסיס וניטלין על ידיהן"

ומשמע לכאורה שגם לדעתו שייך לעשות בסיס בשבת (ומה שדחה שם להסברו זה אינו משום שחזר בו מהיסוד הנ"ל אלא משום שלא אמרו כיכר או תינוק אלא למת בלבד) עיי"ש ואכמ"ל. אמנם ממה שאומרת הגמרא "אין עליה מעות מותר לטלטלה, והוא שלא היו עליה בין השמשות" נראה שגם תוספות יודו שאם בדרך כל שהיא ניטל ממנה המוקצה שהונח עליה באמצע השבת, שוב אין לבסיס את דין המוקצה ומותר לטלטל את הבסיס. וכן כתב המגן אברהם (סי' שח ס"ק ג) "ומכל מקום אף התוספות מודו דאם נטלו המוקצה משם מותר לטלטלו דלא הוי בסיס כיון שלא היו עליו בין השמשות וכן הוא בהדיא בגמרא". וכן כתב הבית מאיר (סי' שט סע' ד ד"ה וי"א) בביאור שיטת התוספות.

[ולעניות דעתי נראה לבאר דלשיטת התוספות ישנם שני דינים בעניין בסיס, הדין הראשון הוא שהבסיס נעשה טפל למוקצה שעליו. הדין השני הוא מגו דאיתקצי. הדין הראשון קיים בכל מוקצה המונח על גבי בסיס, ואילו הדין השני קיים דווקא בבין השמשות.] אמנם מצאנו בגמרא (שבת קנד ב) "הגיע לחצר החיצונה. אמר רב הונא היתה בהמתו טעונה כלי זכוכית מביא כרים וכסתות ומניח תחתיה ומתיר החבלים והשקין נופלים, והאנן תנן נוטל את הכלים הניטלין בשבת, כי קאמר רב הונא בקרני דאומנא דלא חזיא ליה, והא קא מבטל כלי מהיכנו, בשליפי זוטרי. מיתבי היתה בהמתו טעונה טבל ועשיות מתיר את החבלים והשקין נופלין ואף על פי שמשבתרין, התם בכולסא, דיקא נמי דקתני דומיא דטבל מה טבל דלא חזי ליה אף הכא נמי לא חזי ליה. ומאי אף על פי שמשבתרין, מהו דתימא להפסד מועט נמי חששו קמ"ל". ונפסקה הלכה ברמב"ם (שבת פכ"א ה"י) "היה בא מן הדרך לביל שבת ובהמתו טעונה, כשיגיע לחצר החיצונה נוטל את הכלים הניטלין בשבת ושאינן ניטלין מתיר החבלים והשקין נופלין, היו בשקין דברים המשתברין, אם היו שקין קטנים מביא כרים וכסתות ומניח תחתיהן והשקין נופלין על הכרים שהרי אם ירצה לשלוף הכר שולף מפני שהשקים קטנים וקלים ונמצא שלא בטל הכלי מהיכנו...". וכן הוא בשולחן ערוך (סי' רסו סע' ט) "הגיע לחצר החיצונה המשתמרת נוטל מעל החמור כלים הנטלים, ושאינם נטלים מתיר את החבלים והשקים נופלים. ואם היתה טעונה כלי זכוכית שאסור לטלטלם, כגון שהם כוסות של מקיזי דם שאין ראויים בשבת לכלום לפי שהם מאוסים ואם יפלו לארץ ישברו, מניח תחתיהם כרים וכסתות. ודוקא במשאות קטנים שיכול לשמטן מתחתיהן, אבל אם הם גדולות שאינו יכול לשמוט הכרים מתחתיהן, אסור להניחם תחתיהן מפני שמבטל כלי מהיכנו...".

והנה אם תאמר כתוספות שבסיס יכול להיעשות גם באמצע שבת אם כן לא יהיה אפשרות לשלוף את הכרים בשבת, אלא כתב המגן אברהם (סי' רסה ס"ק ב שם משמע קצת שנסתפק בדבר זה אך במקורות האחרים הכריע דלא כתוספות, סי' רס"ו ס"ק יד, סי' שח ס"ק נ וע"ע בסי' שיא ס"ק ב) שמוכרחים לומר שמוקצה שלא היה בבין השמשות על הבסיס ורק במהלך השבת הונח עליו אינו עושה בסיס (ודלא כתוספות) וכיון שהשקים לא היו על הכרים בבין השמשות לא נעשו הכרים בסיס. וכן כתבו הגר"ז (סי' רסה סע' ז) והמשנ"ב (סי' רסו ס"ק כו) דאין חפץ נעשה בסיס לדבר האסור אלא אם כן היה עליו בבין השמשות. [אמנם עיין בשו"ת אז נדברו (ח"א ריש סי' עז) שנסתפק בדעת המשנ"ב אולי לא ס"ל כהמגן אברהם, אך לענ"ד העיקר כמו שכתבנו למעלה שהמשנ"ב ס"ל כהמגן אברהם (והאז נדברו לא הזכיר לדברי המשנ"ב שהבאנו לעיל).] אמנם דעת הפרי מגדים (סי' רעט א"א סוס"ק יד וזאת על פי מה שביאר בו בשו"ת אז נדברו המובא לקמן) להחמיר כדעת התוספות. גם החזון איש (סי' מח ס"ק ח) ובשו"ת אז נדברו (ח"א

ג. היתר טלטול לחפץ שהונח עליו מוקצה בשבת על ידי שיניח עליו כלי היתר – אם הונח מוקצה על חפץ של היתר בשבת ואי אפשר לנער את המוקצה מעל גבי הבסיס, מותר להניח על הבסיס דבר היתר שהוא יותר חשוב מהמוקצה ולטלטל הכל ביחד.

ד. שכח את המוקצה על גבי הבסיס – אם לא הניח את המוקצה על גבי החפץ של היתר בכוונה אלא שכחו שם, לא נעשה החפץ בסיס לדבר האסור ומותר לנער את המוקצה מעליו, ואם אין אפשרות לנערו במקומו יכול לטלטל את החפץ עם המוקצה למקום אחר ולנערו שם.

סי' עז) האריכו לבאר שרק בעל המאור הוא המתיר בזה אך דעת רוב הראשונים שנעשה בסיס באמצע שבת ושכן עיקר להחמיר בזה.

נפק"מ בין השיטות תהיה בדין שכתב השולחן ערוך (סי' שח סע' כז) "עצמות שראויים לכלבים וקליפים שראויים למאכל בהמה ופרורים שאין בהם כזית מותר להעבירם מעל השלחן, אבל אם אין הקליפים ראויים למאכל בהמה, אסור לטלטלם אלא מנער את הטבלא והם נופלים...". ומקור הדין במשנה שבת (קמג א). והנה התוספות (ביצה ב ד"ה וב"ה) הקשו על דין זה "תימה והלא היא בסיס לדבר האסור דהא לא שכח הואיל והניחם שם מדעתו" והיינו התוספות לשיטתם שנעשה בסיס גם בהונח עליו באמצע שבת. ומתמצים התוספות "וי"ל דלפירוש רבנו תם ניחא דפירש במסכת שבת דלא הוי בסיס לדבר האסור אלא כשדעתו להניחם שם כל היום אי נמי כיון דהוו שם אוכלין הוה ליה בסיס לדבר האסור ולדבר המותר ושרי כדמוכח פרק נוטל ועוד דאין זה מניח בכוונה דהא אינו חושש היכן יפלו". אמנם לדעת המגן אברהם הנ"ל לא צריך לכל זה אלא כיון שהונח המוקצה רק בתוך השבת לא נעשתה הטבלא בסיס ומותר לנערה. ולשיטתו היתר זה יהיה אפילו למאן דאמר שלא צריך דעתו להיות שם כל היום וכן ההיתר יהיה אפילו אם אין שם אוכלים, וכן יהיה ההיתר קיים אפילו אם הניחם שם בכוונה.

ג) המשנב"ב (סי' שי ס"ק לז) כתב שאם הונח מוקצה על בסיס בשבת ואי אפשר לנער את המוקצה מותר להניח עליו דבר היתר שהוא יותר חשוב ולטלטל הכל ביחד. [ועייין במה שכתבנו בהערה הקודמת, אמנם נראה שגם תוספות יסכימו לדין זה דכמו שאפשר לעשות בסיס לדבר האסור בשבת כך אפשר לעשות בסיס לדבר האסור והמותר בשבת.]

ד) במשנה שבת (קמב ב) "האבן שעל פי החבית מטה על צדה והיא נופלת. היתה בין החביות מגביה ומטה על צדה והיא נופלת. מעות שעל הכר מנער את הכר והן נופלות..." ואמרו על כך בגמרא "אמר רב הונא אמר רב לא שנו אלא בשוכח אבל במניח נעשה בסיס לדבר האסור". ופירש רש"י "לא שנו – מטה על צדה דחבית. אלא בשכח – ששכח האבן עליה בין השמשות ולא מדעת. נעשה חבית בסיס לדבר האסור – ואסור להטותה, שאף החבית מוקצה". ונלמד מכאן שמוקצה שהונח על גבי חפץ שאינו מוקצה אזי אם הונח שם בכוונה, מחיל המוקצה דין מוקצה גם על החפץ שעליו הונח, והחילוק בין מקרה זה ובין המקרה במטה הנ"ל הוא שכאן מייירי בשכח ולכן לא הוי בסיס ושם מייירי במניח ולכן הוי בסיס.

פסק השולחן ערוך (סי' ש"ט ס"ק ד) "שכח אבן על פי חבית או מעות על הכר מטה חבית על צדה והאבן נופלת ומנער הכר והמעות נופלים ואם היתה החבית בין החביות בענין שאינו יכול להטות אותה במקומה יכול להגביה כמו שהיא עם האבן למקום אחר להטותה שם כדי שיפול מעליה ואם הניחם עליה מדעתו על דעת שישארו שם בכניסת השבת אסור להטות ולנער".

ה. הגדרת שכח והגדרת מניח בכוונה – דווקא כשהניח את המוקצה על גבי החפץ של היתר בכוונה שיישאר שם בכל בין השמשות של כניסת שבת נעשה החפץ בסיס למוקצה (ובמקרה שכזה נעשה בסיס אפילו אם הניח עליו את המוקצה מספר ימים קודם שבת), אמנם כל שלא הייתה לו כוונה מפורשת שיישאר המוקצה על גבי החפץ במשך בין השמשות של כניסת שבת לא נעשה החפץ בסיס¹⁴.

וביארנו המגן אברהם (ס"ק ה) והמשנ"ב (ס"ק יד) שההיתר לנער בשכח הוא דווקא כשצריך לגוף או מקום הבסיס, אך אסור לנער בשביל למנוע הפסד למוקצה אלא אם כן עושה ניעור זה בגופו. [יש להעיר בדין ניעור במקרה ששכח מוקצה מחמת חסרון כיס על גבי דבר היתר, דהנה הפרי מגדים (משב"ז פתיחה לסי' שח אות ד) כתב שמוקצה מחמת חסרון כיס הוא חמור מכל המוקצים ואין בו כלל את ההיתרים של טלטול מן הצד ובגופו וכו', ולכן אם שכחו על גבי בסיס אין היתר לנערו מהבסיס. אמנם לפי מה שמצאנו באחרונים (תהלה לדוד סי' שב ס"ק ז וסי' שח ס"ק ב, משנ"ב סי' רנט ס"ק ג, שמירת שבת כהלכתה פכ"ב סע' לד וס"ק פ) שחלקו על הפרי מגדים והתירו טלטול בגופו במוקצה מחמת חסרון כיס אפשר שהוא הדין שיתירו ניעור המוקצה בשכח מוקצה מחמת חסרון כיס על גבי הבסיס.]

ה) כתב בשו"ת תרומת הדשן (ח"ב סי' קצג) "אשר שאלתני אם הונח דבר מוקצה על איזה חפץ לפני שבוע או יותר, כמו שרגילים להניח חפצים זה על זה בתיבה, אי שרי לנער המוקצה מן החפץ הואיל ולא הניחו עליו במתכוין לא נעשה בסיס, ודקדקת הכי מפרק נוטל בפירוש רש"י לשינוך משמע דלא נעשה שום דבר בסיס אלא אם כן הניח על דבר מוקצה בשביל שיהא מתיישב עליו בטוב. אבל מה שמניחין בדרך אקראי כמו שרגילין להשים בתיבה חפצים אלו על אלו מפני שאין לו ריוח לפנות לכל חפץ מקום בשולי התיבה לעצמו, כה"ג לא חשיב מניח אלא שוכח. נראה דאם הונח המוקצה בדרך זה בין השמשות בערב שבת אין לך ראייה מפירוש רש"י להתיר, דאיכא למימר דוקא בשוכח שלא מדעת כשכבר היה נח עליו לא נעשה בסיס, אבל במניח בערב שבת אפילו באקראי, הואיל ויודע שהמוקצה יהא נח על החפץ בשבת, גם החפץ נעשה מוקצה מפני שמקצה דעתו ממנו. אמנם בנדון דידן שהיה נח המוקצה על החפץ לפני זמן מרובה, נראה אפילו הניחו בתחילה בכוונה ולא בדרך אקראי שרי, משום דבערב שבת נעשה שוכח. וכן משמע פרש"י דפירש כששכח האבן עליה בין השמשות, וכן כתב המיימון פכ"ה בהדיא 'אבל הניח מעות על הנר בערב שבת אסור', משמע דמקמי הכי שרי...".

נלמד מדברי תרומת הדשן שאם הניחו במשך השבוע לדעת ואחר כך שכחם שם מיקרי שוכח, אמנם אם הניח מדעתו בערב שבת אזי אפילו לא היתה דעתו מפורשת להשאירו שם בבין השמשות של כניסת שבת חשיב מניח כל עוד לא היתה לו כוונה ברורה לסלקו משם לפני שבת ושכח. ומביא תרומת הדשן שתי ראיות לדבריו: א. רש"י (שבת קמב ב) כתב "אלא בשכח – ששכח האבן עליה בין השמשות ולא מדעת" ומשמע לתרומת הדשן מרש"י שכל שהניחה בערב שבת מדעת אפילו באקראי לא מיקרי שוכח. ב. הרמב"ם (שבת פכ"ה ה"ז) כתב "אבל אם הניח המעות מערב שבת על הכר או הניח האבן על פי החבית הרי אלו אסורין לטלטלן ואפילו ניטלו המעות והאבן שהרי נעשו בסיס לדבר האסור" ומשמע לתרומת הדשן ממה שכתב הרמב"ם "מערב שבת" דכל שהניחם קודם לכן לא מיקרי מניח אלא שוכח.

הבית יוסף חלק על ראיותיו של תרומת הדשן. במה שהוכיח תרומת הדשן מהרמב"ם כתב הבית יוסף שאפשר שכל שהוא לפני שבת מיקרי ערב שבת לעניין זה. במה שהוכיח תרומת הדשן

ו. הניח את המוקצה על גבי חפץ כיון שלא היה לו מקום אחר – הניח את המוקצה על גבי חפץ של היתר באקראי (וכגון שבא להניח את המוקצה במגירה וכיון שהמגירה הייתה מלאה בדברי היתר נאלץ להניח את המוקצה על אחד מדברי ההיתר) נחלקו הפוסקים האם נעשה חפץ ההיתר בסיס, ובמקום צורך יש להקל בזה ולומר שלא נעשה בסיס.

מרש"י כתב הבית יוסף דמלשון רש"י "שישכח האבן עליו בין השמשות ולא מדעת" צ"ל דכל ששכחו בין השמשות אפילו בהניח בערב שבת מדעת חשיב שוכח. ובמשנ"ב (סי' שט ס"ק יז ובשעה"צ ס"ק כ) ביאר שמחלוקת תרומת הדשן והבית יוסף היא בהנחה בכוונה סתמית בערב שבת דלדעת תרומת הדשן נעשה בסיס ולדעת השולחן ערוך לא נעשה, אמנם אם הניח בכוונה להורידו לפני שבת אפילו הניחו בערב שבת לא נעשה בסיס לכו"ע, וכן אם הניח בכוונה שישאר בשבת אזי אפילו הניחו כמה ימים לפני שבת נעשה בסיס לכו"ע.

כתב השולחן ערוך (סי' שט סע' ד) "ואם הניחם עליה מדעתו, על דעת שישארו שם בכניסת השבת, אסור להטות ולנער" ומתבאר מהשולחן ערוך שצריך שיהיה בדעתו כשהניחם שיהיו שם בין השמשות, אמנם השולחן ערוך לא חילק בין הונח בערב שבת להונח לפני כן, וכן לא חילק בין הניחם לדעת ושכחם בבין השמשות ובין לא שכחם. ומהאליה רבה (ס"ק ט) נראה דס"ל לשולחן ערוך דכל שלא הייתה לו כוונה מפורשת בערב שבת שישאר שם בשבת אזי אפילו הניחו שם בכוונה בערב שבת ואחר כך שכחם לא נעשה בסיס. וכתב המקור חיים (על השולחן ערוך הנ"ל) דהוא הדין אם הונחו שלא מדעת וידע בהם בין השמשות שונעים בסיס.

ו) לעיל (ס"ק ה) הבאנו לדברי שו"ת תרומת הדשן שכתב שאין נפק"מ בשאלה אם הניחו על גבי הבסיס לצורך המוקצה (בשביל שיתיישב עליו בטוב) או שהניחו על גביו כי לא היה לו מקום אחר. וכן כתב הט"ז (סי' שט ס"ק א) שאף בהניח באקראי נעשה בסיס לדבר האסור. וכן פסק בספר חזון עובדיה (שבת ח"ג עמ' קלג) אלא שכתב שאם הונח המוקצה על גבי ההיתר כמה ימים לפני שבת אפילו הונח אז בכוונה, ובערב שבת שכח להורידו לא נעשה דבר ההיתר בסיס לדבר האסור.

אמנם המגן אברהם (ס"ק ו) חלק על תרומת הדשן והסכים עם השואל (בתרה"ד) וז"ל "דלא מקרי בסיס אלא אם כן הניח עליו דבר המוקצה בשביל שיתיישב עליו בטוב אבל מה שמניחין בדרך אקראי כמו שרגילין להשים בתיבה חפצים אלו על אלו מפני שאין לו ריוח לפנות לכל חפץ מקום בשולי התיבה כה"ג לא חשיב מניח אלא שוכח ומותר לטלטל חפץ המותר אחר שניערו המוקצה מעליו". והביא המגן אברהם מס' הוכחות לדבריו ואלו הן:

הראיה הראשונה ממה שכתב הרמב"ם (שבת פכ"ו הי"ג) שמטלטלין כנונא אגב קטמה אף על גב שיש על האפר שברי עצים. [בפרי מגדים (כאן) ובהג' רע"א (ס"ק ג) כתבו לדחות הראייה דיש לומר שאין שברי העצים מכסים את כל האפר, וע"ע בספר חזון עובדיה (שבת ח"ג עמ' קלג), ואם כן אף אם תאמר שהאפר שתחת השברי עצים נעשה בסיס עדיין יש להתיר לטלטל את הכנונא אגב האפר שאין עליו עצים. אמנם יעויין במחצית השקל ששאל מדוע המגן אברהם הביא לדברי הרמב"ם כהוכחה והרי דין זה היא גמרא ערוכה (שבת מז א), ותירץ בשלשון הגמרא שכתב "עלה" ניתן לבאר דמיירי שאין השברי עצים על גבי האפר אלא על גבי הכנונא, אמנם ברמב"ם כתוב "עליו" ומשמע ששברי העצים הם על גבי האפר ואף על פי כן לא הוי בסיס וממילא יהיה מכאן הוכחה לדברי המגן אברהם, ועל פי דברי המחצית השקל נסתלקה קושיית הפרי מגדים והגרע"א.]. הראיה השנייה ממה שכתוב (שבת קמב א) שמטלטלין תרומה טהורה אף על פי שהטמאה מונחת

עליה ולא אמרינן שהטהורה היא בסיס לטמאה, ושם מדובר במניח בכוונה, דאי בשוכח אפילו הטמאה לבדה שרי אלא איירי במניחו. וכן משמע ברמב"ם (שבת פכ"ה ה"כ), בשו"ת הרא"ש (כלל כב ס' ח ד"ה הדרך הג') וברבנו ירוחם (ני"ב חי"ג) שמדובר במניח. [אמנם עיין בספר חזון עובדיה (שבת ח"ג עמ' קלב-קלג) שכתב לדחות ראייה זו על פי דברי כמה מהראשונים שכתבו שאין אוכלים נעשים בסיס לדבר האסור].

הראיה השלישית ממה שכתב בעל המאור (שבת מח ב) לגבי אבן על פי החבית דדוקא כשמניח על דעת בסיס, אסור אבל במניח על דעת כיסוי הוי כשוכח, והרמב"ן במלחמות (שם ד"ה אמר) חלק עליו וכתב דאפילו הניחה על דעת כיסוי נעשה בסיס. ומשמע דכל זה במניח בדווקא שם, אבל במניח באקראי (כי אין לו מקום אחר להניח) לכו"ע לא נעשה בסיס.

הראיה הרביעית ממה שכתוב בשולחן ערוך (סי' רנט סע' א) "אבל אם נתנם לאוצר לסחורה צריכין יחוד, ואם טמן בהם בלא יחוד, מנער הכיסוי והן נופלות דהיינו לומר שנוטל כיסוי הקדירה שיש תורת כלי עליה, ואף על פי שהם עליה לא איכפת לן דלא נעשית בסיס להן". וביאר שם המגן אברהם (ס"ק ו) שכיון שאין הכיסוי משמש לצמר אלא הצמר לכיסוי לא נעשה הכיסוי בסיס לצמר. ורוצה המגן אברהם אצלנו להוכיח מזה שרק היכן שהניח את המוקצה בדווקא על גבי הבסיס כי כך טובת המוקצה נעשה בסיס לדבר האסור ודלא כשו"ת תרומת הדשן. [ולענ"ד אינו מוכרח שהרי במקרה זה לא רק שחסרה הכוונה שהבסיס ישמש למוקצה אלא ישנה כוונה הפכית ממש שהרי המוקצה משמש לבסיס, אמנם מי יאמר לנו שבמקרה שאין אף אחד משמש לחברו גם כן לא יעשה בסיס. ונראה לעניות דעתי שלזה נתכוון במחצית השקל (סי' שט ד"ה וכן משמע) עיי"ש. ויש לדחות, שהרי מטרת הגיזים לכסות את הקדירה ולא את הכיסוי (וכמו שדייק הבית יוסף בסי' שט סע' ד מלשון רש"י), ואם כן הוכחת המגן אברהם מובנת].

הראיה החמישית ממה שכתוב בשולחן ערוך (סי' שח סע' כז) "עצמות שראויים לכלבים וקליפים שראויים למאכל בהמה ופרורים שאין בהם כזית, מותר להעבירם מעל השלחן, אבל אם אין הקליפים ראויים למאכל בהמה אסור לטלטלם אלא מנער את הטבלא והם נופלים". וכתב המגן אברהם (שם ס"ק נ) בשם תוספות "תימא והלא הוא בסיס לדבר האסור ויש לומר... דאין זה מניח בכונה דאינו חושש היכן יפלו". וממה שכתבו שכיון שאינו חושש היכן יפלו לא חשיב בסיס מוכח שרק כשיש לו כוונה שיהיה דווקא במקום זה על גבי הבסיס חשיב בסיס.

הראיה השישית ממה שכתב הב"י (סו"ס שי) בשם הרשב"א ששק שיש בו כיס של מעות מותר לטלטלו, וממה שלא חילק בין אם הכיס למעלה או המטלטלים למעלה מוכח שאין המטלטלים נעשים בסיס לכיס (כן ביאר במחצית השקל).

באליה רבה (ס"ק ט) הקשה על ראיותיו של המגן אברהם משום שבמקרים בהם דיבר מדובר שישנו כלי ובתוכו יש דברי היתר ועליהם דברי איסור והאדם מטלטל את הכלי והרי הוא בסיס לדבר האסור והמותר, אך בדבר ההיתר עצמו יש לומר דנעשה בסיס אפילו באקראי. [ולא זכיתי להבין, שהרי אם דבר ההיתר נעשה בסיס למוקצה ממילא מקבל את דין המוקצה ואם כן כל הדברים שבתוך הכלי הם מוקצה ונעשה גם הכלי בסיס]. אלא שהקשה האליה רבה דלפי זה כיצד האבן עושה את החבית שתחתיה בסיס, והרי יש בחבית גם יין ונעשתה החבית בסיס לדבר האסור והמותר. [ונלע"ד דאולי אפשר לדחות ששם החבית היא בסיס לשנייהם, אך כיסוי החבית הוא בסיס רק לאבן].

כתב המשנ"ב (ס"ק יח) שבמקום צורך יש להקל כהמגן אברהם. עוד כתב המשנ"ב (שם) בשם

ז. **בסיס לדבר האסור והמותר** – דבר היתר שהונח עליו מערב שבת מוקצה וגם דבר היתר נוסף, אם דבר ההיתר שהונח עליו חשוב יותר מהמוקצה (ועיין לקמן סע' ח כיצד מגדירים מה נחשב חשוב יותר) לא נעשה דבר ההיתר התחתון בסיס לדבר האסור ומותר לטלטל את הבסיס (אך אם אפשר צריך קודם לכן לנער ממנו את המוקצה).²

החיי אדם דמכל מקום התיבה גופא לכו"ע הוי בסיס לדבר איסור אם המוקצה חשוב יותר ואסור לטלטלה, דהא על כל פנים דעתו הייתה שיהיה מונח המוקצה בתיבה.

ז) איתא בגמרא שבת (מז א) "אמר רבי זירא אמר רב אסי אמר רבי יוחנן אמר רבי חנינא אמר רבי רומנוס לי התיר רבי לטלטל מחתה באפרה. אמר ליה רבי זירא לרב אסי מי אמר רבי יוחנן הכי, והתנן נוטל אדם בנו והאבן בידו או כלכלה והאבן בתוכה. ואמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן בכלכלה מלאה פירות עסקינן. טעמא דאית בה פירי הא לית בה פירי לא. אשתומם כשעה חדא ואמר הכא נמי דאית בה קרטין. אמר אביי קרטין בי רבי מי חשיבי, וכי תימא חזו לעניי ומהתניא בגדי עניי לעניי בגדי עשירים לעשירים אבל דעניי לעשירים לא, אלא אמר אביי מידי דהוה אגרף של ריעי. אמר רבא שתי תשובות בדבר חדא גרף של ריעי מאיס והאי לא מאיס ועוד גרף של ריעי מיגיל והאי מיכסי. אלא אמר רבא כי הוינן בי רב נחמן הוה מטלטלינן כנונא אגב קיטמא ואף על גב דאיכא עליה שברי עצים. מיתיבי ושויין שאם יש בה שברי פתילה שאסור לטלטל, אמר אביי בגלילא שנו". ופירש רש"י "כנונא – כלי נחשת שמביאין בו האור לפני שרים להתחמם. אגב קיטמא – שהיו צריכין לאפרו לכסות רוק או צואה, ואם תאמר מה צד איסור יש כאן, היינו רבותא דאף על גב דאיכא עליה שברי עצים, והא דרבי רומנוס נמי האי מחתה באפרה דקאמר מחתה בשביל אפרה שהיה צריך לו ודעתייהו עליה מאתמול ורבותא אשמעינן, אף על גב דאיכא עליה שברי עצים דהוי ככלכלה של פירות והאבן בתוכה". וכעין זה ביארו שם התוספות ז"ל "הנח לנר שמן ופתילה הואיל ונעשה בסיס לדבר האסור – איצטרך למימר בשמן דנעשה בסיס לדבר האסור דאי לאו הכי לא היה הנר אסור לטלטל דהוי בסיס לדבר האסור ולדבר המותר ושרי כדאמר בסמוך כי הוינן בי רב נחמן הוה מטלטלינן כנונא אגב קיטמא אף על גב דאיכא עליה שברי עצים".

ויש להעיר דההיתר לטלטל את המחתה כשיש בה גם קיטמא וגם שברי עצים היא דווקא כשאין אפשרות לשפוך את השברי עצים וליטול רק את הקיטמא אך אם הוא צריך רק למחתה יהיה אסור לקחתה עם תכולתה אלא ישפוך את השברי עצים יחד עם הקיטמא ורק אחר כך יטול את המחתה. וכן כתב בשו"ת הרא"ש (כלל כב סי' ח ד"ה הדרך הג') "שמותר לטלטל ההיתר בעוד שהאיסור עליו ואפילו במניח שנעשה בסיס לו, והוא שיהיה בסיס כמו"כ לדבר ההיתר, והוא ששנינו מטלטלים תרומה טמאה עם תרומה טהורה. ודוקא כשהטהורה למטה דלא מצי שקיל להטהורה, ודוקא בפירות המיטנפין דאי אפשר למשדינהו ולמינקט תרומה טהורה, הילכך מטלטל להו בתוך הכלכלה עד דזריק לכולהו לפתורא ושקיל ליה לטהורה ואכיל לה. לפי שכל דבר המוקצה מחמת גופו כתרומה טמאה וכאבן, ודבר המוקצה מחמת איסור כנר שהדליקו בו בשבת דאתקצאי לבין השמשות, אינו מותר לטלטלו אפילו עם ההיתר כל היכא דמצינו לנעוריה ולמשדיה ולמנקטיה". ויעויין גם בשו"ת הרדב"ז (ח"ב סי' תרעד) שנשאל לגבי כלי ה'דוה' שיש בו מקום מיוחד לניירות וכתבים ומקום מיוחד לדיו, ומיירי שצריכים לקרוא את הכתבים, האם מותר לטלטל את כל ה'דוה' לצורך זה. והשיב שמותר לטלטל את כל ה'דוה' דהוי בסיס לדבר האסור והמותר, וכיון שהניירות יותר חשובים מהקולמוס והדיו הוי בסיס לדבר המותר, ואין לומר שיענע קודם את המוקצה דאם

ח. כיצד מגדירים אם ההיתר או האיסור חשוב יותר – בסיס שמונחים עליו דבר היתר ומוקצה, ואנו באים לדון האם הבסיס קיבל דין בסיס לדבר אסור (והדבר תלוי בשאלה האם דבר ההיתר או המוקצה יותר חשובים) הרי שהגדרת החשיבות היא לפי כל אדם באשר הוא ולא כפי המקובל בעולם".

כמו כן ההגדרה היא לפי איזה חפץ יותר נצרך עכשיו לאדם ולא לפי ערכו הממוני.

ט. האם בבסיס לדבר האסור והמותר צריך שההיתר יהיה על הבסיס בזמן שמטלטלו – נחלקו הפוסקים האם בבסיס לדבר האסור והמותר (כשדבר ההיתר יותר חשוב) צריך שההיתר יהיה על גבי הבסיס בזמן שמטלטל את הבסיס (ואם הוסר ההיתר לפני כן מעל

כן ישפך הדיו על הניירות וממילא חשיב בכה"ג כאי אפשר לנער. כתב השולחן ערוך (סי' שי ס"ק ח) "כלי שיש עליו דבר האסור ודבר המותר מותר לטלטלו כגון מחתה שיש עליה מבעוד יום אפר שמותר לטלטלו לכסות בו רוק או צואה ויש עליה גם כן שברי עצים שהם אסורים בטלטול מותר לטלטל המחתה כמו שהיא, וכגון שדבר המותר חשוב מדבר האסור אבל אם דבר האסור חשוב יותר מדבר המותר בטל אצלו ואסור לטלטלו. וטעם היתר טלטול זה משום דלא אפשר למינקט קיטמא לחודיה אפילו אי שדי ליה מהמחתה או אם צריך למקום המחתה, ואם אינו צריך אלא לגוף המחתה לא יטלטלנה כמו שהיא אלא ינער האפר ושברי העצים במקומם ויטול המחתה". והוסיף הרמ"א "וכן אם יוכל לנער האיסור לחוד ינערו ולא יטלטלו עם ההיתר".

הלבושי שרד (סי' שיט ס"ק ב) ביאר את היתר הטלטול בבסיס לדבר האסור והמותר (בכה"ג שההיתר חשוב יותר מהאיסור) דהוי בסיס לדבר המותר, ומה שמטלטל את האבן הוא "טלטול ע"י דבר אחר" (טלטול מן הצד) לצורך דבר המותר (שהרי אינו מטלטל את האבן כי רוצה בה אלא כי לא רוצה לפגוע בפירות). [ויש לעיין לשיטת הבית המאיר הנ"ל שמתיר שלא לנער גם בכה"ג שחשש הפסידא הוא רק למוקצה האם גם כן יסכים עם ביאורו של הלבושי שרד]. במקרה שדבר ההיתר והמוקצה חשובים לו במידה שווה כתב המשנ"ב (ס"ק לג) שקיבל הבסיס דין בסיס לדבר האסור ואין לטלטלו. אמנם בספר חזון עובדיה (שבת ח"ג עמ' קלא-קלב) האריך להביא בזה מחלוקת גדולה בין הפוסקים וסיים שהמיקל במקרה שההיתר והאיסור שווים בעיניו יש לו על מי לסמוך.

ח) כתב השולחן ערוך (שם) "כלי שיש עליו דבר האסור ודבר המותר מותר לטלטלו כגון מחתה שיש עליה מבעוד יום אפר שמותר לטלטלו לכסות בו רוק או צואה ויש עליה ג"כ שברי עצים שהם אסורים בטלטול מותר לטלטל המחתה כמו שהיא, וכגון שדבר המותר חשוב מדבר האסור אבל אם דבר האסור חשוב יותר מדבר המותר בטל אצלו ואסור לטלטלו". וכתבו המגן אברהם (ס"ק ט) והמשנ"ב (ס"ק לג) שהגדרת חשיבות היא לכל אדם ואדם באופן אישי ואפילו אם החשיבות שבעיניו סותרת את המקובל בעולם.

ט) בשו"ת אגרות משה (או"ח ה סי' כב ס"ק יז) כתב שהגדרת החשיבות אינה לפי ערך כספי אלא לפי מה יותר נצרך לי עכשיו, ולדוגמא אם יש על הבסיס משקפיים וסכום כסף גדול, כיון שהמשקפיים נצרכים לי יותר עכשיו ממילא הוי בסיס לדבר המותר (ואפילו שערכם מועט בהרבה מסכום הכסף שלידי), אמנם אם יש לו זוג משקפיים נוסף וממילא אינו צריך כל כך את המשקפיים, אזי הכסף נחשב יותר חשוב מהמשקפיים.

גבי הבסיס יהיה אסור לטלטל את הבסיס), או שדי במה שהיה על הבסיס בבין השמשות של כניסת שבת על מנת שהבסיס יחשב בסיס לדבר האסור.

אמנם גם לדעת המחמירים, אם אחר שהוסר ההיתר מעל גבי הבסיס הסיר ממנו גם את המוקצה, או לחלופין שם עליו דבר היתר אחר, שוב יהיה מותר לטלטל את הבסיס'.

י. בסיס לדבר האסור והמותר כשבכוונתו ליטול מעל גבי הבסיס את ההיתר במהלך שבת – בסיס שהונחו עליו דבר היתר ודבר איסור (וההיתר חשוב יותר מהאיסור) לא נעשה בסיס לדבר האסור אפילו אם היה בדעתו של האדם (בשעה שהניח על הבסיס את דבר ההיתר) להסיר את דבר ההיתר מהבסיס במהלך השבת, כיון שהיה בדעתו שיהיה עליו כל בין השמשות. ויש מחמירים ואומרים שבמקרה שכזה נעשה הבסיס בסיס לדבר האסור'.

(י) הפרי מגדים (א"א סי' רעט ס"ק יד אות ג וע"ע בסי' שט סוף ס"ק א) כתב שבסיס לדבר האסור והמותר (וההיתר חשוב יותר) ובמהלך השבת הסיר ממנו את ההיתר נעשה בסיס לדבר האסור, אמנם אם אחר כך יסיר ממנו גם את האיסור חזר להיות הבסיס מותר בטלטול. הגר"ז לעומתו (סי' רעז סע' ו ד"ה ואף אם) כתב שדי במה שההיתר היה על הבסיס בבין השמשות על מנת שלא יקבל דין בסיס לדבר האסור ואפילו הסיר אחר כך את ההיתר מותר לטלטל את הבסיס (ואם יש אפשרות צריך לנער קודם את המוקצה), וזאת משום "הרי נעשה בסיס לאיסור ולהיתר בכניסת השבת ואף לאחר שסלקו הלחם ממנו לא נעשה בסיס להנר בלבדו כיון שהוא כבר אחר כניסת השבת".

בשו"ת אז נדברו (ח"א סי' עז) ביאר שמחלוקתם זו תלויה במחלוקת דלעיל (סע' ב) האם יכול להיעשות בסיס באמצע שבת או רק בבין השמשות. וכתב האז נדברו דעל פי מש"כ לעיל להחמיר שניעשה בסיס באמצע שבת, ממילא יש להחמיר גם בזה, אמנם הוסיף שאף לפי דבריו הרי שאם הסיר באמצע השבת את החלות יכול להניח חלות אחרות ולטלטלו, וכתב שיש להחמיר להניח היתר אחר מיד אחר שהסיר את ההיתר הראשון.

(יא) הגר"מ איגרא (הובאו דבריו בדעת תורה סי' שט סע' ד ד"ה וי"א וכו' ובספר פסקי תשובה סי' שח ועוד) כתב שלשיטת התוס' דלא נעשה בסיס אלא אם כן הייתה דעתו שיהיה המוקצה עליו כל השבת, ה"ה שלא נעשה בסיס להיתר אלא אם כן היה בדעתו שיהיה ההיתר עליו כל השבת. ובדעת תורה (שם ובסי' שי סע' ח) משמע דס"ל כהגר"מ איגרא.

אמנם בספר פסקי תשובה (ריש סי' שח) כתב להקשות על זה, שהרי שיטת רבנו תם שעל מנת שיהיה בסיס צריך שיהיה הבסיס אסור בטלטול כל השבת, והרי כל זמן שלא הסיר את המוקצה מותר הבסיס בטלטול וממילא לא הוי הבסיס אסור בטלטול כל השבת. [ולא זכיתי להבין קושייתו, שהרי שיטת מהר"מ איגרא (כפי שהביאו בשמו) היא שכיון שדעתו הייתה להסיר באמצע השבת את ההיתר ממילא לא הוי בסיס להיתר ולאיסור אלא לאיסור (לשיטת רבנו תם), וממילא גם קודם שהוסר ההיתר אסור לטלטל את הבסיס].

גם בשו"ת משנה הלכות (ח"ד סי' לז ד"ה אבל אפילו, ח"ה סי' מט) הקשה על מהר"ש איגרא, דאם כן עשית להיתר איסור שאם יצטרך להיות שם ההיתר כל היום ויהיה אסור ליטלו משם אם כן נעשה מוקצה לבו ביום שמופרש ממנו, ואדרבה ההיתר הוא דוקא שיכול ליטלו ביום השבת וע"י זה נעשה בסיס לדבר המותר ופירושו שמותר ליטלו בשבת. [והמשנה הלכות (בח"ה

יא. היתר ששכחו על הבסיס ואילו את האיסור הניח מדעת – יש אומרים שאפילו אם הניח את המוקצה על הבסיס בכוונה ואילו את דבר ההיתר (החשוב יותר מהמוקצה) שכח על גבי הבסיס, בכל זאת לא נעשה הבסיס בסיס לדבר האסור, ויש חולקים ואומרים שבמקרה שכזה נעשה הבסיס בסיס לדבר האסור.²

יב. היה בכוונתו להניח גם היתר על הבסיס ולבסוף שכח ושם רק מוקצה – יש אומרים שאם הייתה בכוונת האדם לשים מערב שבת על הבסיס דבר היתר יחד עם האיסור ולבסוף שכח להניח שם את דבר ההיתר, בכל זאת לא נעשה הבסיס בסיס לדבר האסור, ויש חולקים ואומרים שכיון שבפועל לא הונח על הבסיס דבר היתר אלא רק דבר איסור, נעשה בסיס לדבר האסור.³

יג. נייעור הבסיס כשיש חשש שהבסיס או דבר היתר אחר ינזק – דבר היתר שיש עליו מוקצה ולא נעשה בסיס (כגון שיש עליו דבר היתר יותר חשוב, או שהמוקצה הונח באקראי וכד') אין לטלטל את ההיתר עם המוקצה שעליו, כיון שבזה מטלטל גם את המוקצה, אלא ינער קודם לכן את המוקצה מעל גבי הבסיס.

אמנם אם יש חשש שמחמת הנייעור דבר ההיתר (החפץ שהמוקצה מונח עליו או חפץ ההיתר שמונח על הבסיס יחד עם המוקצה) ינזק, אינו חייב לנערו ומותר לטלטל את חפץ ההיתר אף על פי שמטלטל יחד איתו את המוקצה, אמנם יש מהפוסקים שסוברים

שם) הביא מספר הוכחות מהשולחן ערוך והפוסקים שלא הצריכו שיהיה שם הבסיס כל השבת, ובענ"ד אחר בקשת המחילה לא זכיתי להבין הוכחותיו דאפשר שהם כתבו דבריהם אליבא דמה דקיי"ל דהלכה כרש"י דעל ידי שהיה שם המוקצה בין השמשות לא נעשה בסיס וממילא לא צריך שיהיה שם כל השבת]. וע"ע מש"כ בזה בשו"ת להורות נתן (ח"ב או"ח סי' יג) ובספר חזון עובדיה (שבת ח"ג עמ' קלב).

ונראה לענ"ד שלמעשה יש להקל בזה שהרי מעיקר הדין קיי"ל כשיטת רש"י ולא כתוספות ולשיטת רש"י כל הדיון הנ"ל אינו שייך.

יב בספר מנחת שבת (הביאו בפסקי תשובות סי' שי אות ז) כתב שאין צריך שיניח את ההיתר במתכוון אלא אפילו שכחו שם ואילו את המוקצה הניח בכוונה הוי בסיס לדבר האסור והמותר. אמנם בשו"ת אז נדברו (ח"א סו"ס עז) אחר שהביא את דברי שו"ת מהר"ש איגרא הנ"ל, כתב שעל פי דבריו שמשווה תנאי ההיתר לתנאי האיסור ממילא הוא הדין שאין נעשה בסיס לאסור ולמותר אלא אם כן הניח את ההיתר מדעת ולא שכחו שם (וכתב שם שהוא דלא כדברי המנחת שבת).

יג בשו"ת אגרות משה (או"ח ג סו"ס נא) כתב שאף אם היה בכוונתו בנוסף למוקצה לשים גם היתר על הבסיס הרי שאם בפועל שכח ולא שם את ההיתר חשיב הבסיס בסיס לדבר האסור ואין לטלטלו. הגרש"ז אויערבאך (שש"כ פ"כ ס"ק ר) לעומתו סובר שאף אם שכח ולא הניח בפועל את ההיתר לא הוי בסיס לדבר האסור, כיון שמעיקרא לא הייתה כוונת האדם שיהיה הבסיס למוקצה בלבד. וכסברת הגרש"ז אויערבאך זצ"ל מצאתי שכבר כתב בשו"ת משיב טעם (סי' לט ד"ה לכאורה) אלא שסיים בזה "מכל מקום לא מפני שאנו מדמין נעשה מעשה".

שאם יש לאדם אפשרות להסתדר ללא היתר זה אין לו להשתמש בהיתר זה".

(ד) במשנה שבת (קמא ב) "נוטל אדם את בנו והאבן בידו וכלכלה והאבן בתוכה ומטלטלין תרומה טמאה עם הטהורה ועם החולין. רבי יהודה אומר אף מעלין את המדומע באחד ומאה...". ובגמרא "כלכלה והאבן בתוכה. ואמאי תיהוי כלכלה בסיס לדבר האסור אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן הכא בכלכלה מלאה פירות עסקינן. ולישדיניהו לפירי ונישדי לאבן ונינקטינהו בידיה, כדרבי אלעי אמר רב בפירות המיטנפיין הכא נמי בפירות המיטנפיין, ולינערינהו נעורי, אלא א"ר חייא בר אשי אמר רבא הכא בכלכלה פחותה עסקינן דאבן גופה נעשית דופן לכלכלה". ופירש רש"י "בפירות המיטנפיין – בפירות מבושלין ורכיין מאד כגון תאנים ותותים וענבים שאם ישליכם לארץ יטנפו".

והנה בגמרא מתחילה רצו להתיר מטעם פירות המטנפים, והקשתה הגמרא על פירוש זה והביאה פירוש אחר שההיתר לטלטל הוא משום שהכלכלה פחותה. וביאר הריטב"א "אמר רב בכלכלה פחותה עסקינן. פירוש נקובה וצריך שום דבר לסותמה שנעשית אבן עצמה דופן לכלכלה". ומשמע לכאורה שהתירוץ שיש להתיר את טלטול האבן אגב הפירות משום שהפירות מיטנפים ואי אפשר לשופכם מהכלכלה נדחה מהדין, שהרי הגמרא מקשה "ולינערינהו נעורי" ומחמת זה הביאה הגמרא תירוץ אחר, והיינו שחזרה בה מהתירוץ הראשון (ואין לומר שמירי שעל ידי הניעור ימעכו הפירות, שהרי כמו שהעמידה במיטנפים יכלה להעמיד בנמעכים ובכל זאת לא אמרה זאת). ואם כן יהיה אסור לטלטל כלכלה עם אבן אגב הפירות שבה אלא יצטרך לשפוך את כל תכולת הכלכלה אפילו שיפסדו מחמת זה הפירות המיטנפים. וכן כתב הראב"ד (שבת פכ"ה הט"ז). וכן נראה מדברי הר"ן (נט א ברי"ף ד"ה ומוקמינן). [והנה לשון הראב"ד הוא "א"א אני לא מצאתי כן בגמרא שאפילו בפירות המטנפיין חזר והקשה ולינערינהו נעורי וחזר ותירץ בשהיתה האבן דופן לכלכלה ואפילו בפירות שאינן מטנפות אבל אם לא היתה האבן דופן לכלכלה אפילו פירות המטנפיין אפשר לנער אותן בתוך הכלכלה עצמה עד שתהיה עליונה וינערה לחוץ ולא יצטרך לטלטל את האבן עם הכלכלה" ומשמעות דברי הראב"ד שהאבן מעורבת באמצע הפירות וצריך לנער הכלי עד שתהיה האבן עליונה ואז ינערה לבחוש. ולכאורה צריך עיון מדוע אין בדבר איסור בורה].

לעומת זאת כתב הרמב"ם (פכ"ה הט"ז) "...כלכלה שהיתה נקובה וסתם נקב שלה באבן מותר לטלטלה שהרי האבן נעשית כדופן, היתה הכלכלה מלאה פירות והאבן בתוך הפירות אם היו הפירות רטובים כגון ענבים ותותים נוטל אותה כמות שהיא שאם ינער הפירות יטנפו בעפר ובמקום הפסד לא גזרו", וא"כ רואים ברמב"ם שפסק את דברי ר' אלעי אמר רב להתיר בפירות המיטנפיין ולא חש לדחיית הגמרא "ולינערינהו נעורי אמר רב חייא בר אשי אמר רבא הכא בכלכלה פחותה עסקינן דאבן גופה נעשית דופן לכלכלה" ויש לברר כיצד יבאר הרמב"ם את פשט דברי הגמרא. וע"ע בחידושי הרשב"א (ביצה לו ב ד"ה וכשהוא מחזיר) שגם מדבריו משמע כהרמב"ם שתירוץ זה משום פירות המיטנפיין נפסק להלכה.

ומצאנו מספר תירוצים בדברי הרמב"ם. א. המגיד משנה הביא לדברי הגמרא לפי גירסתנו והקשה כיצד פסק הרמב"ם גם כר' אלעי וגם כרב חייא בר אשי, ותירץ "ונראה שגירסת רבנו היא שאין בה ולינערינהו נעורי ור' חייא בר אשי בשם רב עושה אוקימתא אחרתא ושיתהן אמת וה"ג רב חייא בר אשי בשם רב אמר, וזהו שלא הזכירו גבי הא דרב 'אלא' ואי אפשר להעמיד דברי רבינו בדרך אחרת" והביא בבית יוסף (סי' שט) לתירוץ המגיד משנה. בדומה לדברי הרמב"ם על פי המגיד

יד. נייעור הבסיס כשיש חשש שהמוקצה ינזק – נחלקו הפוסקים האם גם כשהחשש הוא שיינזק המוקצה (ולא דבר ההיתר) שייך ההיתר הנ"ל לטלטל את הבסיס עם המוקצה שעליו או שבמקרה שכזה חובה לנער את המוקצה מהבסיס קודם שמטלטל את הבסיס.

משנה ביאר גם הריטב"א בסוגיא "רב חייא בר אשי בעי לאוקמי אפילו שאין מטנפין ולרוחא דמילתא, ומיהו מודה הוא בדין הפירות המטנפין כדר' אלעאי". גם בביאור הרע"ב למשנה כתב כדברי הרמב"ם ששתי האוקימתות נפסקו להלכה. ב. ביאור נוסף לדברי הרמב"ם על פי הגירסה שלפנינו מצאנו במרכבת המשנה שביאר דמש"כ בגמרא ולינעריניהו היינו כשהאבן מעל הפירות שאז יכול לנער וה"ה אם האבן למטה אזי לא יטלטל את הכלכלה אלא יוציא בידו את הפירות ואח"כ ישליך את האבן ואח"כ יחזיר את הפירות לכלכלה. אמנם הרמב"ם דיבר במציאות שהאבן מעורבת עם הפירות שאז אין אפשרות לנער את האבן ללא הפירות וגם אין אפשרות להוציא את הפירות בלי לנער את האבן ולכן יטלטל את כל הכלכלה כדרכה. המרכה"מ דייק זאת ממש"כ הרמב"ם "והאבן בתוך הפירות" דמשמע שרק בכה"ג התיר לטלטל את הכלכלה כדרכה. מדברי מרכבת המשנה תצא נפק"מ גדולה לפיה בכל מקרה שאין האבן באמצע הפירות גם הרמב"ם מודה לכל הני ראשונים שאסור לטלטל את הכלכלה עם האבן.

פסק השולחן ערוך (סי' שט סע' ג) "כלכלה מלאה פירות ואבן בתוכה אם הם פירות רטובים כגון תאנים וענבים יטול אותה כמו שהיא שאם ינער הפירות מתוכה יפסדו. אבל אם הם פירות שאינם נפסדים ינערם וינער גם האבן עמהם ולא יטלנה עמהם. וה"מ כשא"צ אלא לפירות או לכלכלה אבל אם היה צריך למקום הכלכלה מטלטלה כמות שהיא".

והנה השולחן ערוך פסק כדעת הרמב"ם, וממה שהבית יוסף הביא לביאור המגיד משנה על מנת לישב את דברי הרמב"ם נראה דלא ס"ל כביאור מרכבת המשנה (ואפילו אם האבן למטה אין צריך להוציא את הפירות בפירות המטנפים). וכתבו המגן אברהם (ס"ק ד), משנ"ב (ס"ק ט) וערוך השלחן (סע' ה) שרק בכה"ג שמונחים הפירות הרטובים בסלים קטנים צריך להוציאם ולנער האבן (וע"ע במחצית השקל ובהגהות הגר"ח צאנזר ובאמרי דוד). אלא שהערוך השלחן (סע' ו) הוסיף בזה אחר כך "מיהו על כל פנים אף להמקילים לא הותרה לטלטלה כמות שהיא אלא במקום טירחא גדולה כמ"ש ולמדנו מזה דהא דמתירינן בבסיס לדבר האסור ולדבר המותר לאו היתר גמור הוא אלא רק בשעת הדחק שמוכרח לכך".

אמנם הב"ח והמקו"ח (כאן) כתבו שאם יש לו כלי אחר יוציא את הפירות לכלי האחר ולא יטלטל הכלכלה עם האבן.

טו) בבית מאיר (סי' שי ס"ק ח) הביא מחלוקת שהייתה לו בדין זה עם הגרע"א. הגרע"א כתב שהדבר נחשב טלטול לצורך דבר האסור ולכן בכה"ג אסור לטלטל את הבסיס עם המוקצה שעליו אלא חייב לנער את המוקצה אפילו אם יפסד. הבית מאיר לעומתו כתב שגם בכה"ג מותר לטלטל את הבסיס מבלי לנער את המוקצה. גם המשנ"ב (סי' רעז סוס"ק יח ובשעה"צ סי' שט ס"ק יז) כתב שמותר לטלטל בכה"ג את הבסיס עם המוקצה שמא ינזק המוקצה.

[ולענ"ד נראה להביא קצת ראייה לדברי רע"א שאוסר, דהנה בשו"ת הרדב"ז (ח"ב סי' תרעד) נשאל לגבי כלי ה'דוה' שיש בו מקום מיוחד לניירות וכתבים ומקום מיוחד לדיו, ומיירי שצריכים לקרוא את הכתבים, האם מותר לטלטל את כל הדוה לצורך זה או שצריך קודם לנער. והשיב שא"צ לנער קודם את המוקצה דכיון שהוא מכוסה סביר שהניירות לא יפלו מה'דוה' ועוד יש לחוש שישפך הדיו על הניירות וממילא חשיב בכה"ג כא"א לנער. והנה ממה שלא חשש לפסידת

טו. הניח את המוקצה על דעת ליטלו במהלך השבת – אם הניח מערב שבת את המוקצה על דבר ההיתר בכוונה, והיה מלכתחילה בדעתו להסיר את המוקצה (בדרך מותרת) מעל גבי דבר ההיתר במהלך השבת, אף על פי כן נחשב דבר ההיתר לבסיס לדבר האסור (ואסור לטלטלו), ובשעת הדחק יש להקל ולומר שלא נחשב בסיס לדבר האסור (כיון שמלכתחילה לא היה בדעתו שיישאר עליו המוקצה משך כל השבת)^{טז}.

הדיו שישפך אלא רק למה שהניירות יפסדו מחמת הדיו שישפך עליהם נראה דס"ל שרק בכה"ג שההיתר ינוק לא הצריכו לנער וכדברי רע"א.]

טז) בגמרא שבת (נא א) "טמן וכיסה בדבר הניטל בשבת או טמן בדבר שאינו ניטל בשבת וכיסה בדבר הניטל בשבת הרי זה נוטל ומחזיר. טמן וכיסה בדבר שאינו ניטל בשבת או שטמן בדבר הניטל בשבת וכיסה בדבר שאינו ניטל בשבת אם היה מגולה מקצתו נוטל ומחזיר ואם לאו אינו נוטל ומחזיר".

רש"י פירש "הרי זה נוטל ומחזיר – דהואיל והכיסוי ניטל מגלה הקדרה ואוחזה, אבל טמן וכיסה בדבר שאינו ניטל או אפילו טמן בדבר הניטל וכיסה בדבר שאינו ניטל אם אין מקצת פיה מגולה לא יטול דאין לו במה יאחזנה, וא"ת יפנה סביבותיה הואיל ודבר הניטל הוא ויאחזנה בדופניה ויטנה על צדה ויפול הכיסוי כי ההיא דתנן לקמן 'האבן שע"פ החבית מטה על צדה והיא נופלת ואם היתה בין החביות מגביהה ומטה על צדה והיא נופלת' הא אוקימנא התם בשכח אבל במניח נעשה בסיס לדבר האסור, והיכא דמגולה מקצתו אין זה טלטול שמצדדו והכיסוי נופל מאליו", מדברי רש"י נראה שאפילו אם היה בדעתו ליטול את המוקצה (הכיסוי) במהלך השבת כיון שהיה המוקצה על גבי הבסיס מדעת בכניסת שבת הרי הבסיס נעשה מוקצה ולא יועיל מה שנטלו למוקצה באמצע השבת.

בתוספות (ד"ה או) הקשו על רש"י שתי קושיות: א. אם מדובר כאן במניח מדוע במגולה מקצתה אומרת הגמרא שנוטל ומחזיר והרי הקדרה היא בסיס לדבר האסור ואסור לטלה בכל אופן. ב. איתא במשנה לעיל (מט א) "טומנין בשלחין ומטלטלין אותן בגיזי צמר ואין מטלטלין אותן, כיצד הוא עושה נוער את הכסוי והן נופלות", ומשמע שמותר ליטול את הכיסוי אפילו אינן מגולות מקצתן, ומדוע, והרי נעשה בסיס לדבר האסור.

ומצאנו מס' תירוצים לקושיות התוס' על רש"י. לגבי הקושיה הראשונה, המאירי (נא א ד"ה טמן) כתב שאין המוקצה עושה דין בסיס אלא אם כן מכסה כל פי החבית או הקדרה, ומה שבמיטה שיש עליה מעות נעשה בסיס אף על פי שלא כסה כולה היינו משום ששם דרכה בכך. המגיני שלמה כתב שדעת רש"י שבבסיס אין איסור אלא אם מגביהו ממש אך אם מטהו על צידו אין בדבר איסור והרי כאן בגמרא פירש רש"י שכוונת הגמרא "נוטל ומחזיר" היינו "שמצדדו והכיסוי נופל מאליו" ואם כן מיירי שאינו מגביהו ממש וזה לא נאסר בבסיס. [יש להעיר שלפנינו במשנה (מט א) איתא "נוטל את הכיסוי והן נופלות", ולכאורה יש להקשות מכאן על המגיני שלמה, שהרי משמע נוטל את כל הכיסוי ולא רק מטהו. אמנם זה אינו שהרי תוספות אצלנו גרסו 'נוער' וכן הוא בתוספות לעיל (מח א ד"ה וכי) וכן איתא בדפו"ר 'נוער' וממילא מובן תירוצו של המגיני שלמה.] לגבי הקושיה השניה כתב הב"י (סי' שט סע' ד) לתרץ שהרי רש"י שם (ד"ה נוטל) כתב "ואף על גב שהן עליה לא איכפת לן דלא נעשית בסיס להן שאין עשוי אלא לכסות קדרה". וביאר הב"י "כלומר דגזיזין הללו לא להניחם על כיסוי הקדרה נתכוין אלא להטמין הקדרה הילכך ליכא למימר בהו נעשה בסיס לדבר האסור כדשייך למימר במניח אבן על פי חבית ומעות על הכר" וכוונתו

שהכיסוי לא נעשה בסיס מחמת הגיזים, כיון שאין צורך אמיתי שהגיזים יכסו את הכיסוי והווי כהניח באקראי, אלא מטרת הגיזים היא לכסות את הקדרה ומה שהם מונחים על הכיסוי כיון שאין אפשרות לכסות את הקדרה בלא זה. וכ"ג מדברי החמד משה (סי' שט אות א) בביאור דעת רש"י (ולעניות דעתי אולי אפשר לבאר ברש"י דכוונתו שאין כיסוי כלל והגיזים משמשים את הקדרה ולא להפך). אמנם יש להקשות שלפי זה מדוע בגמרא שלנו (דף נא) נעשית הקדרה בסיס. בהגהות החתם סופר (סי' רנט סע' ד) ביאר אליבא דרש"י שבדף מט מיירי שהטמינה משמשת רק לצורך שמירת החום ובכה"ג אינם נעשים בסיס כמו שכתב שם רש"י, אמנם בדף נא מדובר שהטמינה משמשת כמכסה לקדרה (ואין שם מכסה נוסף) ובכה"ג המכסה חשוב לא פחות מהכלי וממילא נעשה הכלי בסיס לטמינה. בחידושי השפת אמת (נא א ד"ה שם בגמרא טמן) ביאר שהמשנה בדף מט והברייתא בדף נא פליגי אם נעשה בסיס ושכן צריך לומר בדעת רש"י. [ולעניות דעתי נראה לתרץ (על פי דרכו של הבית יוסף) שבגמרא בדף מט הדיון הוא על מכסה הקדרה וכיון שאין צורך אמיתי שהגיזים יהיו על גבי המכסה הוי כהניח באקראי וממילא לא נעשה המכסה בסיס לדבר האסור. אמנם בדף נא דנים בקדרה אם נעשית בסיס והרי לגבי הקדרה ודאי שרוצים אנו בדווקא שיהיו הגיזים עליה ואין זו הנחה באקראי וממילא הקדרה כן נעשית בסיס, ואם כן בשני המקרים מותר לטלטל את המכסה ואסור לטלטל את הקדרה. (אמנם אם מקצת פי הקדרה עצמה מגולה הרי שמותר לצדדה כיון שבכה"ג אין דין בסיס וכמו שכתבנו לעיל מהמאירי או מכיון שבבסיס לא נאסר צידוד וכמש"כ לעיל מהמגיני שלמה)].

הר"ן (שבת כב ב ברי"ף ד"ה מתני') פירש שהסיבה שאין במשנה בדף מט דין בסיס אינה משום המכסה אלא משום עצם דין הגיזי צמר שכיון שהגיזים עצמם משמשים לקדרה ולא הקדרה להם, לכן אינם מכילים דין בסיס על הקדרה והמכסה (אמנם עיין במגיני שלמה דף נא ד"ה 'ועי"ל' שמשווה את שיטת רש"י לשיטת הר"ן). וכן הביא המאירי (נא א ד"ה ויש אומרים) שיטה לפיה כל שהמוקצה משמש לבסיס ולא להפך לא הוי בסיס. [והיינו שישנו הבדל בין דברי רש"י (על פי ביאור הב"י) לדברי הר"ן והמאירי, שאליבא דרש"י מה שהמכסה לא נעשה בסיס הוא משום שדנים במכסה שהוא מהותית קשור לכלי ולא לגיזים, אמנם לר"ן ולמאירי דנים בגיזים האם הם משמשים לכלי או הכלי משמש להם. נפק"מ תהיה בדין הכלי שלרש"י נעשה הכלי בסיס ואילו לר"ן לא נעשה בסיס].

ובגמרא בדף נא מסביר הר"ן (כג ב ברי"ף ד"ה וכן היה) שגם שם לא נעשתה הקדרה בסיס ומה שלא נוטל אם הקדרה מכוסה סביבה בדבר שאינו ניטל היינו משום שמציאותית אינו מסוגל ליטול את הקדרה בלי להזיז קודם לכן חלק מהמוקצה. והנה מדברי הר"ן שביאר שטעם הדבר שלא נעשה בסיס משום שאין הבסיס משמש למוקצה מוכח דס"ל כדברי רש"י ולא כדברי תוספות ואפילו בדבר שבכוונתו ליטלו בשבת שייך בסיס.

הט"ז (ס"ק א) כתב שגם דעת הרמב"ם להחמיר בזה כרש"י שאפילו אם בדעתו להסיר את המוקצה במהלך השבת הוי בסיס. ובנחלת צבי (ס"ק ד) כתב שכן היא גם דעת הרא"ש, מרדכי ואגור. כמו שכתבנו לעיל תוספות הקשו על דברי רש"י, ומחמת הקושיות הנ"ל הביאו בשם רבנו תם ביאור אחר לדין בסיס וז"ל "ועל כן אומר רבנו תם דלא חשיב כמניח כיון שדעתו ליטלו בשבת ובפרק נוטל נמי תנן בית שמאי אומרים מגביהין מעל גבי השלחן עצמות וקליפים ובית הלל אומרים מסלק את הטבלא ומנערה ולא חשיב לבית הלל כמניח והכא מיירי בכיסוי כעין כלי חרס שנותנים על הקדרה שהקדרה בלועה בתוכה ואי אפשר לנער הכיסוי אלא אם כן יגביהו

טז. הניח את המוקצה על גבי ספר קודש – אם הניח מערב שבת מוקצה על גבי ספר קודש (וכגון שלא ידע שאסור לעשות זאת) נעשה הספר בסיס לדבר האסור, אמנם במקרים מיוחדים יש להקל בזה (ועיין בזה בהערה למטה)¹².

קצת". ונתחדש בתוספות ד"ל שלא די במה שהניח את המוקצה על גבי הבסיס על מנת שיהיה שם בין השמשות אלא צריך שהמוקצה יונח שם על מנת להיות שם כל השבת ואם לא אין הוא מחיל שם מוקצה על הבסיס. וכדברי התוספות כתבו גם בעל המאור (מז ב ברי"ף), בעל התרומה (סי' רנד), הרוקח (סי' קלט) והסמ"ג. וכתב הנחלת צבי (ס"ק ד) שכן היא גם דעת המגיד משנה. הרשב"א (נא א סוד"ה הא דתניא טמן) הקשה על שיטת תוס' ממה דאיתא בגמרא (מז א) דטעם איסור טלטול נר שמן ופתילה הוא משום שנעשה בסיס לדבר האסור, והרי הנר עתיד להיכבות בשבת, ולשיטת תוס' היה לנו לומר שלא נעשה בסיס. וכתב הבית מאיר (סי' שט סע' ד ד"ה אלא ודאי) לתרץ, דעד כאן לא אמרו תוס' דלא נעשה בסיס אלא מה שדעתו שיונח שם כל השבת, היינו לאפוקי ממה שבדעתו להסיר המוקצה מן הבסיס אף על פי שהמוקצה עדיין בעולם, מה שאין כן בשלהבת שבדעתו של האדם שכל זמן שהיא בעולם יהיה הנר השמן והפתילה בסיס לה, בכה"ג כן נעשה בסיס, ומה שבאמצע השבת כבר לא ישמש לבסיס היינו משום שהשלהבת כבר לא תהיה בעולם וממילא אין לה כל צורך בבסיס.

כתב השולחן ערוך (סי' שט סע' ד) "ואם הניחם עליה מדעתו ע"ד שישארו שם בכניסת השבת אסור להטות ולנער. ויש אומרים דאפילו הניחם שם על דעת שישארו שם בכניסת השבת כדי שיטלם בשבת מותר להטות ולנער בשבת, ולא אסרו אלא במניחם ע"ד שישארו שם כל השבת". והיינו שהשולחן ערוך ס"ל לעיקר כדעת רש"י שדי במה שהייתה כוונתו שיהיה שם בין השמשות ע"מ שיעשה בסיס (וכן ביאר הפרמ"ג א"א ס"ק ז בדעת השולחן ערוך).

הב"ח (הביאו מגן אברהם), מגן אברהם (ס"ק ז), אליה רבה (ס"ק י) ומשנ"ב (ס"ק כא) כתבו שראוי להחמיר כדעת רש"י, אך במקום הפסד יש להקל כדעת התוס'. וכתבו הפרמ"ג (א"א ס"ק ז) והמשנ"ב (ס"ק כב) שאף לשיטת ה"א אם היה בדעתו להסירו בבין השמשות של מוצאי שבת הוי בסיס.

יז) בשו"ת אגרות משה (או"ח ד סי' עב) נשאל לגבי מי שלא ידע שאסור להניח חפץ על גבי ספר קודש והניח על גבי הספר מוקצה קודם השבת. והשיב שכיון שאותו יהודי לא ידע שאסור להניח את החפץ ע"ג הספר והניחו שם על דעת שיהיה שם בשבת הוי בסיס לדבר האסור ואפילו ניטל משם המוקצה בשבת אין היתר לטלטל את הספר.

אמנם הוסיף הגר"מ פיינשטיין זצ"ל, שבהצטרף טעם נוסף כגון שהיה בכוונתו מלפני השבת להסיר את המוקצה באמצע השבת (על ידי נייעור או נכרי) אזי מכיון שכתבו האחרונים שבמקום הפסד יש לסמוך על שיטת ר"ת הוא הדין כאן יש לומר שאין הספר נעשה מבסיס (דלא גרע כבוד הספרים ממקום הפסד). וכן במקרה שהניח באקראי מחמת שלא היה לו מקום ריווח שהוא מחלוקת המגן אברהם וט"ז אם עושה בסיס (כמו שכתבנו לעיל ס"ק ו) אזי יש להקל כיון שהמשנ"ב כתב שבמקום צורך יש להקל כמגן אברהם. ובמקרה שהניח את המוקצה על גבי ספר תורה כתב הגר"מ פיינשטיין זצ"ל שבכה"ג לא נעשה הספר תורה בסיס משום שהוי כמניח מוקצה על גבי חפץ של חברו שאין בידו לעשותו בסיס והוא הדין כאן שהגדרת הספר תורה כבסיס הוא בזיון גדול והפקעת קדושתו של הספר ואין ביכולת האדם להפקיע את קדושת הספר.

יז. דין בסיס לדבר האסור כשאין הבסיס משמש למוקצה – אין הבסיס מקבל דין בסיס לדבר האסור אלא אם כן הוא משמש את המוקצה שעליו (כגון מגש יפה שמניחים עליו נרות שבת), אך אם אינו משמש את המוקצה שעליו (והונח עליו מסיבה אחרת) אין לבסיס דין בסיס לדבר האסור (ומותר לטלטלו וכנ"ל) י"ח.

(ח) כתב בעה"מ (מז ב ברי"ף) "וקדרה שטמנה או שכיסה אותה בדבר שאינו ניטל בשבת אין הקדרה נעשית בסיס להטמנה ולכסוי לפי שאינם אלא לצורך שעה ועוד שהטמנה וכסוי הם תשמישים לקדרה ואין הקדרה תשמיש להטמנה ולכסוי לפיכך אין נעשה בסיס ומש"כ ה"ר שלמה בענין ההוא בפרק במה טומנין אין נכון" ונלמד מבעה"מ שדין בסיס משמעותו שהבסיס משמש למוקצה אך אם אין הבסיס משמש למוקצה אפילו המוקצה מונח עליו אינו נעשה בסיס. וכסברא זו כתב גם הר"ן (כב ב ד"ה מתני', כג ב ד"ה וכן).

[ובשיטת רש"י שחולק על בעל המאור וס"ל שאין צורך שהבסיס ישמש את המוקצה, יש להביא מה שהבאנו לעיל בסתירה לכאורה בין דברי רש"י בדף נא שכתב שהגיזים עושים בסיס לדבריו בדף מט שאמר שאינם עושים, והבאנו מהב"י שביאר שבדף מט הדיון הוא במכסה והרי מה שהונחו הגיזים על גבי המכסה הוא כהנחה באקראי, אמנם בדף נא דנו בקדרה ובא ודאי אנו מעוניינים שהגיזים יהיו עליה ואינה הנחה באקראי, אמנם בין בזה ובין בזה הגיזים (המוקצה) משמשים את הקדרה (הבסיס) ואף על פי כן ס"ל לרש"י שהקדרה נעשית בסיס ודלא כבעל המאור דס"ל שאם אין הבסיס משמשו לא נעשה בסיס.]

והנה בשולחן ערוך (סי' רנט סע' א) כתב "ואם טמן בהם בלא יחוד, מנער הכיסוי והן נופלות, דהיינו לומר שנוטל כיסוי הקדירה שיש תורת כלי עליה, ואף על פי שהם עליה לא איכפת לן, דלא נעשית בסיס להן. ובטעם הדבר שלא נעשה הכיסוי בסיס להצמר כתב המגן אברהם (ס"ק ו) "הא אין הכיסוי תשמיש להצמר אדרבה הצמר משמש להקדרה לחממו ועס' שט סע' ד". ונלמד מהמגן אברהם דגם מוקצה שהונח בכוונה ע"ג דבר היתר לא עשהו בסיס אלא אם כן הבסיס משמש להמוקצה (וכדברי הרו"ה) [איברא דבמש"כ המגן אברהם "ועס' שט סע' ד" ביאר המחצה"ש דשם איתא די"א שאם היה דעתו להסירו באמצע שבת לא נעשה בסיס וממילא לשיטתם א"צ לומר את התנאי של המגן אברהם שאם אין הבסיס משמש למוקצה לא נעשה בסיס. א"כ על פי ביאור המחצה"ש יצא שאף שהמגן אברהם סובר לדינא כהרו"ה והר"ן הרי שהוא עצמו סובר שלדעת תוס' ודעימי דין זה אינו נכון ואין משמעות לשאלה אם המוקצה משמש לבסיס או להפך. אמנם עי' בהג' חתם סופר (הג"ל) שביאר אחרת את כוונת המגן אברהם בזה וכמו שנביא בעז"ה לקמן.] עוד מצאנו כזאת בסימן שיא (סע' ח) שכתב השולחן ערוך "לטול מן הצד לצורך דבר המותר מותר. הלכך צנון שטמן בארץ ומקצת עליו מגולים ולא השריש וגם לא נתכוין לזריעה, נוטלו אף על פי שבנטילתו מזיז עפר ממקומו..." והוסיף הרמ"א "ואפילו הניחו שם מבעוד יום להיות שם כל השבת דאין באוכלין משום בסיס לדבר האסור". והנה המגן אברהם (ס"ק כג) ביאר בדברי הרמ"א "כלומר דלא היתה כונתו שיהא האוכל משמש לעפר, אדרבה העפר משמש לאוכל וכמ"ש רס"י רנט ובאמת אין חילוק בין אוכלים לכלים" והיינו כמו שכתבנו לעיל שלדעת המגן אברהם רק בכה"ג שהבסיס משמש למוקצה נעשה בסיס לדבר האסור. גם בבהגר"א (ס"ק כו) ביאר שכוונת הרמ"א שאין האוכל נעשה בסיס כיון שאין האוכל משמש למוקצה (וכדברי המגן אברהם). כדברים האלה שאין המוקצה עושה בסיס אם המוקצה משמש לבסיס מצאנו גם במגן אברהם בהל' עירובין (סי' שעב ס"ק יח) עיי"ש.

וכדברי המגן אברהם נראה גם בתוספת שבת (סי' שיא ס"ק כו), דעת תורה (סי' שט סע' ד) והמשנ"ב (סי' רנט ס"ק ט, סי' שיא ס"ק כח). אמנם בב"ח (המובא לקמן) נראה לענ"ד דלא ס"ל כהמגן אברהם.

[איברא דלכאורה יש להקשות על דברי המגן אברהם וכל הני אחרונים ממה דאיתא בגמרא (קכה ב, קמב ב) ובשולחן ערוך (ש"ט סע' ד) לגבי אבן שעל פי החבית שאם הניח נעשית החבית בסיס לדבר האסור, והרי בפשטות האבן משמשת את החבית ולא החבית את האבן, ואם כן היה לנו לומר שלא תעשה החבית בסיס.

והנה בגמרא הנ"ל (קכה ב) ישנה מחלוקת "תנן התם אבן שעל פי החבית מטה על צידה והיא נופלת. אמר רבה א"ר אמי א"ר יוחנן לא שנו אלא בשוכח אבל במניח נעשה בסיס לדבר האסור, ורב יוסף א"ר אסי א"ר יוחנן לא שנו אלא בשוכח אבל במניח נעשה כיוסוי להחבית".

בעה"מ (בסוגיין) ביאר שבכה"ג שהאבן הונחה על דעת שהחבית תשמש לה כבסיס (ולא לצורך החבית) כו"ע לא פליגי שנעשית החבית בסיס לאבן. לא נחלקו אלא בכה"ג ששם את האבן על דעת שתהיה מכסה לחבית שדעת ר' אמי שלא די בכך להוציא את האבן מתורת מוקצה ודעת ר' אסי שדי בכך להוציאה מתורת מוקצה. והנה בעה"מ כתב שקיי"ל להלכה כרב אסי שנעשית האבן ככלי, וממילא צריך לומר דמה שאנו אומרים שהחבית נעשית בסיס הוא רק בכה"ג שהניח את האבן על החבית ע"מ שהחבית תשמש לה כבסיס וכנ"ל. ומצאתי כזאת בהגהות הגר"ח צאנזר (על המגן אברהם סי' רנט ס"ק ו) שכתב שצ"ל שהאבן אינה משמשת ככיוסוי לחבית, והיינו שהניחה שם לצורכה של האבן (וע"ע במלחמות שפליג בזה על הרז"ה וע"ע במחצית השקל סי' שט ס"ק ו ד"ה והמאור מה שביאר במחלוקתם).

אמנם אף אם תאמר דהלכה כרב אמי ולא נעשית האבן ככיוסוי הכלי (ולכאורה יש לומר שכן פסק השולחן ערוך והוא ממה שבעין משפט ציין שדעת השולחן ערוך כרב אמי), עדיין יש לתרץ, דהנה בהג' חתם סופר (הנ"ל) תירץ שהמדובר הוא שהאבן אינה מונחת על גבי מכסה החבית אלא האבן עצמה היא מכסה החבית והרי בכה"ג דפנות החבית משמשות אותה (שלא תיפול לתוך החבית) וממילא נעשית החבית בסיס לדבר האסור (אמנם היין עצמו לא נעשה בסיס שהרי האבן משמשת את היין ולא להפך). וכתב החתם סופר שזו כוונת המגן אברהם (הנ"ל סי' רנט ס"ק ו) במה שציין לסי' שט סע' ד, לעזור על ההבדל בין מקרה שהמוקצה מונח על המכסה ובין מקרה שהמוקצה עצמו משמש כמכסה.

ביאור נוסף בהנ"ל מצאנו בריטב"א (שבת קכה ב ד"ה אמר רבה) שביאר מתחילה בדומה לרז"ה שמחלוקת ר' אמי ור' אסי היא בכה"ג שהאבן משמשת מכסה לחבית ונחלקו האם צריך לעשות באבן מעשה על מנת להוציאה מתורת מוקצה או לא. אחר כך מקשה הריטב"א "ואם תאמר כיון שהניחה שם על דעת כיוסוי היכי א"ר יוחנן שנעשית בסיס לאבן ומאי שנא מחררה שטמנה בגחלים ופגה שטמנה בתבן ומאי שנא נמי מהטומן בגיזי צמר שבפרק במה טומנין" והיינו לכאורה כקושייתנו דמאי שנא משם שהחררה והפגה וכו' לא נעשים בסיס, ומתרץ הריטב"א "יש לומר דשאני התם שהדבר המונח עליהם עושה בהם מעשה גמור שאי אפשר לפגה להתבשל אלא בתבן והחררה אינה נאפית אלא בגחלים וכן החמין מתחמם ומוכשר בגיזי צמר, וכיון שלצורך הכשרם הונחו שם ודאי נעשו טפלים להם בלא שום מעשה אחר והא עדיף טפי מקישור דחריות דקל, מה שאין כן בכיוסוי זה שאינו משמש לחבית אלא ככיוסוי בעלמא לפיכך אינו יוצא מתורת אבן שיחול עליה שם כיוסוי ותשמיש אלא במעשיו אליבא דר' אמי אמר רבי יוחנן, אבל ר' אסי בשם

יח. דבר היתר המונח על מוקצה ומשמש את המוקצה – יש מהפוסקים הסוברים שדבר היתר אינו נעשה בסיס לדבר האסור אלא אם כן המוקצה מונח עליו, אך אם הוא מונח על המוקצה לא נעשה בסיס, ואפילו אם דבר ההיתר משמש את המוקצה, ויש מהפוסקים שכתבו שכל שהבסיס משמש למוקצה נעשה בסיס לדבר האסור ואפילו אם ההיתר מונח על המוקצה^{יט}.

יט. בסיס למוקצה חסר חשיבות – מוקצה חסר חשיבות המונח על גבי דבר היתר לא עושה בסיס לדבר האסור (כיון שאין אדם מבטל את דבר ההיתר בשביל דברים חסרי חשיבות)^כ.

רבי יוחנן מדמה לה לההיא דהתם דהנחתה מוכחת עליה שהוא תשימש לחבית ונעשית כיסוי וטפילה לחבית^{כא}. ולעניות דעתי משמעות דברי הריטב"א שבאמת כאשר המוקצה משמש לבסיס אין כאן דין בסיס, אלא שנחלקו ר' אמי ור' אסי מתי נחשב שהמוקצה משמש לבסיס, דהיינו האם בכל שימוש של המוקצה לצורך הבסיס לא נעשה הבסיס בסיס לדבר האסור (ואם כן הוא הדין באבן שמשמת ככיסוי) או שרק בשימוש מהותי וכגון שאי אפשר לבסיס בלא המוקצה שעליו, לא נעשה הבסיס בסיס לדבר האסור שבכה"ג המוקצה כטפל לו, אך בדבר שאינו מהותי (וכגון אבן המשמשת ככיסוי) כן יש בסיס שהאבן אינה טפלה. אמנם גם בשימוש מהותי לא נעשה המוקצה כהיתר גמור שהרי אסור לטלטל כדרכו את הגחלים והתבן וכו'^{כב}.

(יט) השולחן ערוך (סי' שח סע' טז) כתב "חלוק שכבסו אותו ותחבו בו קנה לייבשו יכול לשמטו מעל הקנה, אבל ליקח הקנה מתוכו, אסור לפי שאינו כלי". וביאר הב"ח (עמ' דש ד"ה חלוק) שמה שלא נעשה הבגד בסיס לקנה הוא משום שבסיס נעשה רק כאשר האיסור מונח על ההיתר אך לא להפך. והנה ממה שהב"ח לא נימק זאת במה שכאן המוקצה משמש את ההיתר נלענ"ד דלא ס"ל בזה כהמגן אברהם הנ"ל.

ומצאנו שעל פי דרכו של המגן אברהם הנ"ל הביא הפרי מגדים (מש"ז הקדמה לסי' שח אות ד, ובמש"ז ס"ק יד) לדברי הב"ח הנ"ל וחלק עליו וכתב שהסיבה שהקנה לא נעשה בסיס הוא משום שהקנה משמש לבגד ולא להפך, והוסיף שכיון שמה שקובע הוא מה העיקר ומה משמשו, הוא הדין להפך, שאם ההיתר מונח על האיסור אך הוא משמש לו נעשה ההיתר בסיס לדבר האסור. וכדברים האלה שיש לחוש לדין בסיס בהיתר המונח על המוקצה ומשמש למוקצה כתב גם המנחת שבת (הביאו בספר פסקי תשובות סי' שט אות א).

המהרש"ם בדעת תורה (סי' שח סע' טז) כתב שנראה כדעת הב"ח שאם היה המוקצה תחת ההיתר אינו יכול להופכו לבסיס. וכו' כתב בשו"ת אז נדברו (ח"א סי' פב) דהעיקר כדעת הב"ח ויש לדחות ההשוואה בין חידושו של המגן אברהם דיש לומר דבעינן שני תנאים, גם שיהיה המוקצה על גבי הבסיס, וגם שישמש הבסיס את המוקצה (אמנם בריש סי' פב כתב בדעת הב"ח עצמו דנראה דבאמת פליג הב"ח על המגן אברהם וסובר שגם כשאין הבסיס משמש למוקצה נעשה בסיס, דאם לא כן למה הביא ראיה מקנה ששם אינו משמש ההיתר למוקצה). וע"ע בזה בספר חזון עובדיה (שבת ח"ג עמ' קלו).

כ) איתא בתוספות (שבת מז א) שדברי מוקצה חסרי חשיבות הנמצאים על גבי דבר היתר לא עושים את ההיתר לבסיס (ואפילו שאין מונח שם גם דבר היתר) וכגון שיירי כוסות ששתה גוי "לא חשיבי למהוי כוס בטל לגבייהו". וכן פסק המהריק"ש בערך לחם (סי' שי סע' ח). וכן נראה

כ. מוקצה המונח ע"ג חלק טפל של הבסיס – מוקצה המונח על חלק טפל של דבר היתר (כגון שמונח על ידית של סיר או בכיס התפור בבגד) אינו מחיל על דבר ההיתר דין בסיס לדבר האסור, אך ראוי לנער מהם את המוקצה קודם שמטלטל²¹.

כא. האם כלי שמלאכתו לאיסור עושה בסיס – כלי שמלאכתו לאיסור שהונח ע"ג דבר היתר נחלקו הפוסקים האם הוא עושה את דבר ההיתר בסיס לדבר האסור או לא, אמנם אף לדעת המחמירים יהיה מותר לטלטל את הבסיס לצורך גופו ומקומו (כמו שמותר לטלטל את הכלי שמלאכתו לאיסור שעליו)²².

גם ממה שכתב המשנ"ב (סי' שי ס"ק לא) בשם החיי אדם שמגירה ושולחן ובגד אינם נעשים בסיס למעט פרוטות שהונחו עליהם כיון שאין אדם מבטל בגדו ושלחנו בשביל איזה פרוטות.

כא) בגמרא שבת (מד ב) "מתיב רבי אליעזר מוכני שלה בזמן שהיא נשמטת, אין חבור לה ואין נמדדת עמה ואין מצלת עמה באהל המת ואין גוררין אותה בשבת בזמן שיש עליה מעות". וכתבו התוספות (ד"ה אין) "מפרש ר"י דכשהיא נשמטת היא כלי בפני עצמה אבל כשאינה נשמטת מותר לגוררה אף על פי שיש עליה מעות דכיון שאינם על גבי השידה שהיא עיקר הכלי שרי". ונלמד מתוספות שאם הניח מוקצה על גבי חלק טפל של הכלי לא נעשה הכלי בסיס ומותר לטלטל אפילו את החלק הטפל. וכדברי התוספות כתב גם בשיטה לר"ן (ד"ה ואין גוררין).

אמנם בחידושי הרמב"ן (שבת מד ב) כתב "וקשיא לן אמתניתין בזמן שאינה נשמטת גוררין אותה ואף על פי שיש עליה מעות והרי נעשה בסיס לדבר האסור, ובשם ה"ר אפרים ז"ל אמרו משכחת לה בשיש פירות בשידה או בגדים שסתמא כך הוא ומעות במוכני, ובזמן שאינה נשמטת הו"ל כלי אחד ומותר לגוררה כדתנן נוטל אדם כלכלה של פירות והאבן בתוכה ויפה פירש, ורבותינו הצרפתים ז"ל מפרשים בתוספות דבזמן שהיא נשמטת נעשית מוכני שהוא כלי בפני עצמו בסיס לדבר האסור, אבל בזמן שאינה נשמטת כיון שהשידה עיקר, הכל מותר". והנה מדברי רבנו אפרים נלמד דלא ס"ל כתוספות ואפילו אם הניח את המוקצה על חלק טפל של הכלי נעשה בסיס (ומה שכאן לא נעשה בסיס הוא משום דהוי גם בסיס להיתר). וכדברי רבנו אפרים כתבו גם בתוספות הרא"ש (ד"ה ואין גוררין) ובחידושי הריטב"א (סוד"ה והא דקתני).

הרמ"א כתב (סי' שי סע' ז) "וכן בכיס התפור בבגד הואיל ועיקר הבגד עומד ללבוש, אם הוציא המעות משם מותר ללבוש הבגד דהכיס בטל אצלו, אבל אם שכח בו מעות מותר לטלטל הבגד, דלא אמרינן דכל הבגד נעשה בסיס למעות הואיל ואין המעות על עיקר הבגד". וכתב המגן אברהם (סי' שי ס"ק ז) שהרמ"א כתב דבריו אליבא דהתוספות הנ"ל, והוסיף שמה שכתב הרמ"א "אם שכח" משום דלכתחילה אין להניחו בו מחשש שמא יצא בו. גם במשנ"ב (ס"ק כט) כתב כדברי המגן אברהם אך הוסיף שראוי לנער קודם לכן את המעות. ובשו"ת לבושי מרדכי (או"ח מהד' תנינא סי' קיא ס"ק א) כתב על פי סוגיית דמוכני ועל פי דברי הרמ"א הנ"ל שמי שהניח נרות על גבי דף המחובר לספסל לא נעשה הספסל בסיס לדבר האסור (שהרי המדף טפל לספסל).

[ועי' בדעת תורה (סי' שט סע' ד ד"ה בכתבי) שכתב בשם הדעת קדושים "אולי לא שייך בסיס במה שיכול להפריח בפיו, וכ"ש אם עומד לכך, ואולי מה שעומד להסירו כלאחר יד גם כן קיל".]

כב) בפרי מגדים (משב"ז בפתחה לסי' ש"ח אות ד) נסתפק האם כלי שמלאכתו לאיסור עושה בסיס, שהרי המוקצה עצמו מותר לצורך גופו ומקומו. למעשה מצאנו בדין זה מחלוקת בין האחרונים, הישועות יעקב (הביאו בשו"ת מנחת יצחק ח"ח סי' כב) כתב שכלי שמלאכתו

לאיסור לא עושה בסיס (אמנם המנחת יצחק שם כתב שאף על פי כן אם אפשר צריך לנער). אמנם בתהלה לדוד (סי' שח ס"ק א) כתב שגם כלי שמלאכתו לאיסור עושה בסיס (אלא שמותר לצורך גופו ומקומו).

בשו"ת מנחת שלמה (ח"ב סי' לט סוף אות ג) כתב שאף למ"ד שכלי שמלאכתו לאיסור עושה בסיס, הרי שאם למשל הניח פטיש על לחם ונעשה הלחם בסיס, בכל זאת מותר להסיר את הפטיש ולאכול את הלחם (שהרי טלטול הפטיש הוי לצורך מקומו ואכילת הלחם הוי לצורך גופו). [ויש עוד לדון בזה מצד מה שהלחם הוא דבר מאכל ועיין מה שהאריך בזה בספר חזון עובדיה (שבת ח"ג עמ' קלט-קמ)].

